

LEMPÄÄ LÄN
Joulu
1994

LEMPÄÄLÄN Joulu 1994

Kannen kuva:

Pekka Pennanen

Julkaisija:

Lempäälä-Seura ry

Toimittaja:

Ritva Mäkelä

Julkaisutoimikunta:

Eeva Anero

Raija Isotalo

Heikki Kyykoski

Laura Mäkelä

Ritva Mäkelä

Riitta Rekola

Pekka Toivonen

 Kangasalan Lehtipaino Oy
1994**Sisältö:**

Kotiseututyö arvossaan, Raija Isotalo	1
Joulun ihme, Heikki Miettinen	2
Jouluaamu, Voitto Lyly	3
Satavuotias Nuorisoseura, Pekka Toivonen	4
Jouluevankeliumi uuden raamatunkäännöksen mukaan	8
Jouluevankeliumi latinan kielellä	8
Elämää Havaslahden rannalla, Heikki Kyykoski	9
Joulumietteitä, Toini Tapio	13
Toivo Kärki - lähes lempääläinen, Eila Halmiainen	14
Emilie Stjernvall - kuuluisa kaunotar, Eeva Anero	17
Kertomus koskien perkauksista ja järvien kuivatuksista Lempäälässä, Heikki Kyykoski	18
Kesävieraita Hervannanmaassa, Jaakko Koivuviita	24
Legenda Tarikan Pirkitasta, Kansanruno Lempäälästä	25
Lastusten seinämaalauksia tutkitaan, Eeva Anero	26
Meri, Voitto Lyly	30
S/S Primula ja siihen liittyvä sukutarina, Heikki Kyykoski	31
Lempäälän sankarivainajat 1939 - 1944	32
"Lapsisotilaana" Lempäälässä 1944, Väinö Valtonen	37
Vanha arkkiveisu, Eeva Anero	40
Lempääläisiä urheiluseuroja ja urheilijoita vuosisadan alussa, Pekka Toivonen	41
Erikoisia ruokaohjeita, Raija Isotalo	46
Joulu, vuoden suurin juhla, Eeva Anero	47

Kotiseututyö arvossaan

Vietämme parhaillaan kansallisen kulttuurin juhluvuotta. Suomalainen kotiseututyö täyttää tänä vuonna sata vuotta. Lähtökohdiana pidetään aikaa, jolloin kutsuttiin lohjalaisia tutkimaan ja tekemään tunnetuksi kotiseutuaan. Oltiin sitä mieltä, että kansallisen kulttuurimme arvostus alkaa paikallisten perinteiden ja omaleimaisuuden tuntemisesta ja kunnioittamisesta. Näin sai alkunsa järjestäytyneet kotiseututyö, jonka pohjalta myöhemmin perustettiin Suomen Kotiseutuliitto. Sen jäsenistön muodostavat yli 550 paikallista kotiseutuyhdistystä, 157 kuntaa, 14 maakuntaliittoa ja maakuntien liittoa, 9 muuta kotiseututyön aluejärjestöä sekä 17 valtakunnallista järjestöä. Paikallisten kotiseutuseurojen piirissä toimii tällä hetkellä noin 200.000 henkilöä.

Kotiseututyön keskeisiä tavoitteita ovat

- elinympäristön ja viihtyisyyden parantaminen sekä ihmisten viihtyvyyden ja kotiseutuun kiintymisen lisääminen,
- alueellisen ja paikallisen omaleimaisuuden korostaminen ja kehittäminen sekä
- perinteeseen pohjautuvan paikalliskulttuurin vaaliminen, edistäminen ja esilletuominen,
- asukkaiden omatomaisuuden ja yhteistyön voimistaminen sekä kotiseutuhengen vahvistaminen.

Lempäälä-Seura on omalla panoksellaan ollut mukana kotiseututyössä 42 vuotta. Kuitenkaan työ Lempäälässä, tuskin muuallakaan, on ainoastaan yhden järjestön varas-

sa. Mielestäni hyvin moni Kotiseutuliittoon kuulumaan yhdistys tekee omalla sarallaan työtä, johon joku edelläkuvatuista tavoitteista sopii.

Lempäälä-Seura on kiitollinen, että yhteistyö eri järjestöjen kanssa on ollut hyvin monipuolista. Yhdistyksemme työtä on arvostettu, olemme saaneet tunnustusta monin eri tavoin. Lempäälä-Seura oli mukana, kun kunta ensimmäisen kerran jakoi Erik Edner -mitaleja. Kun rotary ryhtyivät nimeämään vuoden palvelijan, osui ensimmäinen nimitys Lempäälä-Seuralle. Viimeisin, ensi kerran jaossa ollut tunnustus kilpailussa "Häme kauniiksi ja tomivaksi" osui myös Lempäälä-Seuralle. Kilpailun järjesti Hämeen Heimoliitto. Tässä kolme täysin erityyppistä tunnustusta, jotka varmaan saavat jokaisen huomaamaan, että kotiseututyö antaa hyvin monipuolisia haasteita. Niiden eteenpäinviemiseen tarvitaan aktiivisia kotiseutuihmisistä. Itsekäs toiveeni on, että Lempäälä-Seura saisi heitä lisää mukaan toimintaansa. Kuitenkin pidän vielä tärkeämpänä sitä, että ne järjestöt, jotka jo ovat saaneet jäsenistönsä aktivoituksi, pyrkisivät siihen, että me jokainen, edes josakin muodossa, olisimme mukana tekemässä Lempäälää kotiseuduksi sen asukkaille.

Kuluneesta vuodesta teitä jokaista kiittäen toivotan kaikille hyvää joulua ja tapahtumarikasta uutta vuotta.

Raija Isotalo

Joulun ihme

Me odotamme joulua. Me pidämme muutoksesta, jonka joulu hetkeksi saa meissä aikaan. Silloin mielemme sulaa ja me teemme paljon hyvää, minkä me valitettavasti jätämme muuten tekemättä.

Joulun odotuksen syitä on monia. Vanhat ja yksinäiset tietävät, että juuri jouluna heitä halutaan erityisesti muistaa. Koululaiset suovat myös mielellään joulun tulevan, koska koulunkäynti on vähän aikaa erilaista ja saahan sitten läksyjen puurtamiseen pienen tauon. Parhaiten ja aidoimmin joulua odottavat lapset, koska tietävät silloin sattuvan paljon jännittävien mukavia asioita. Me aikuiset herkistymme jouluna siten, että muistamme niitäkin sukulaisia, joiden kanssa muuten emme ole missään tekemisissä. Jouluaaton hautausmaa kynttilöineen kertoo, ettemme tahdo unohtaa ennen eläneitä läheisiä. Seurakuntien työntekijät valmistautuvat keskitalven juhlaan huolella, koska kerrankin kirkot ovat täynnä ja ihmisten mielet lämpimiä ja vastaanottavaisia. Erityisen iloisia joulusta ovat kauppiaat, koska silloin myyntiluvut kasvavat huomasti. Tästä voimme kaikki olla iloisia, koska sillä on myönteisiä seurannaisvaikutuksia koko yhteiskuntaan. Se tietää työtä monille.

Joulu on tarpeellinen ja odotettu juhla. Virolainen pappi muisteli, että vanhan kommunistivallan aikana ihmiset tulivat kirkkoon juuri jouluna. Usein se saattoi olla ainoa merkki joulusta. Me puolestamme voisimme miettiä, mistä kaikesta jäisimme vaille, jos joulua myönteisine seurauksilmiöineen ei olisi. Onneksi joulu tulee ja eri puolilla maailmaa sen teho on sama: mieli sulaa.

Missä joulun ihme sitten piilee? Vastaus on yksinkertainen. Joulu on suuren Jumalan työ ja tarkoitettu meidän ihmisten parhaaksi. Jumala on nähnyt hyväksi, että meidän ensinnä tulee tehdä työtä. Se tuo sisältöä ja tyydytystä elämään. Työn ohessa me tarvitsemme virkistystä. Silloin voimme miettiä osaamme ihmisenä ja samalla koota voimia arkea varten. Ylivoimaisesti parhaan lepoetken tuo meille joulu. Tämä joulu menisi hyvin, jos voisimme todeta, että on hienoa ja arvokasta olla ihminen.

Suomalainen kirjailija kysyi Englannissa papilta: "Miksi Jumala loi maailman?" Vastaus kuului: "Että Hän voisi

lähettää Jeesuksen". Emme ymmärrä, miksi Jumala valitsi juuri tämän lähestymistavan tullakseen ihmisen luo. Näin Hän kuitenkin teki. On merkillistä, että emme väsi vuosi vuoden jälkeen tutkimasta sitä, mitä Betlehemissä tapahtui. Kansa hällisee ja ihmiset tuuppivat tosiaan. Ilmasta aistii levottomuuden. Yleisesti tiedetään, että Rooman keisari on kaiken takana. Hän on kuitenkin mahtava miehittäjä, jonka käskyn edessä on alistuttava. Tänä aikana Jumalan suunnitelma käy kaiken aikaa toteen. Kukaan ei tule ajatelleeksi, että pieni ja kenties itkevä lapsi tulee olemaan historian vaikutusvaltaisin henkilö, johon miljoonat ihmiset panevat toivonsa. Jumalan työ saattaa olla tekohtekellään salattu.

Olemme kaikki katselleet pientä nukkuvaa lasta. On merkillistä, että juuri pieni lapsi herättää meissä hyvät voimat liikkeelle. Me tahdomme lapselle hyvää, mutta ennen kaikkea sitä, että elämä olisi pienokaiselle ilon aihe. Emme tiedä, millaisia olivat Jumalan ajatukset, kun Hän katseli pientä Jeesus-lasta taivaasta. Kuitenkin Hän tiesi, että Jeesuksen osa tulisi olemaan tavattoman raskas. Hän ei saisi olla pelkkä viisauden opettaja, joka valkeisiin vaatteisiin puettuna neuvoisi kuulijoita oikein elämään. Ei, vaan juuri Jeesuksen tulisi kärsimyksen kautta tuoda rakastava Jumala ilmi. Näin hän tekikin.

Juuri Jeesuksen työn takia meillä on aihetta viettää joulua kokosydämisesti. Valon, kauneuden ja hyvyyden juhla kertoo, että maailmassa on muutakin kuin mitä silmä näkee ja korva kuulee. Olemme tottuneet erilaiseen levottomuuteen ja mielen tuskan ilmaisuihin. Tänä jouluna me tarvitsemme Jumalan antamaa rauhaa ja hiljentyä.

Siksi teemme oikein itseämme kohtaan, kun tutkimme joulun ikivanhaa sanomaa ja annamme sen vaikuttaa itseemme Jumalan tahtomalla tavalla. Kenties silloin sattuu ihme kohdallamme. Joulun voima jatkuu vielä kauan juhlan jälkeenkkin mieltä rauhoittavana ja lähimmäistä huomioivana.

Helkki Miettinen

Jouluaamu

Sun eteesi Jumalani polvistun
ja käteni ristiin liitän,
Tämä päivä on suuri armosi Sun,
Suo ylistäen siitä kiitän.

Tämä aamu on syntymä Jeesuksen,
jonka armosta annoit Sa meille,
Hän kirkkaus, kruunu on pyhyiden,
Hän johdatus elomme teille.

Soi kellot nyt kutsuna kirkkojen
tähän syntymäpäiväjuhlaan.
Miten onkaan tuo kaiku suloinen,
tuohon kaikuun kaipuuni uhraan.

Tuo kaiku matkallain seurasi muo
kuin lapsosta kirkkahin tähti.
Toi tähti paimenet seimen luo,
minut kaiku pyhäkköön johti.

Tulen luoksesi Herra ja polvistun
siunaustasi anoen Sulta,
ota meidät kaikki ja kansasi mun
pyhään suojaasi Lapsikulta.

Voitto Lyly

Helsingissä pidettyjen valtakunnallisten kansantanhkilpailujen voittoisa joukkue vuonna 1949, vas. Kirsti Keskinen (nyk. Toivonen), Pentti Gröhn, Aune Heinonen (Tähtinen), Pentti Hiltunen, Kirsti Hiltunen (Hopponen), Matti Hopponen, Eira Virtanen (Koivula) ja Uuno Kanervainen.

Satavuotias Nuorisoseura

Ensi vuonna tulee kuluneeksi 100 vuotta Lempäälän Nuorisoseuran perustamisesta. Yhdistyksen ikänä sitä on pidettävä kunnioitettavana. On nimittäin otettava huomioon ne suuret yhteiskunnalliset muutokset, jotka tuohon ajanjaksoon sisältyvät. Voitanee todeta, että siihen ikään ehtinyt yhdistys on osoittanut elinvoimaisuutensa ajan vaihteluista huolimatta.

Lempäälän Nuorisoseura ei ole paikkakunnan vanhin

yhdistys. Se ei myöskään ole vanhin edelleen toimivista yhdistyksistä. Lempääläisen kulttuurityön saralla sen saavutukset ovat kuitenkin kaikkein mittavimmat.

Tässä kirjoituksessani pyrin kertomaan jotakin Lempäälän Nuorisoseuran toiminnallisista tähtihetkistä sen taivalleella tämän vuosisadan puoliväliin mennessä. Kerron myöskin toiminnan syvistä lamakausista, sillä korkeat aallonharjat ja syvät aallonpohjat jäävät paremmin mie-

leen kuin hyvinkin merkitykselliset tasaisen toiminnan kaudet. Tämä ei siis ole historiikki. Tästä puuttuvat myös tiedot toimintaan merkittävästi vaikuttaneista henkilöistä. Lempäälän Nuorisoseura perustettiin vuonna 1895 kesäkuun 23. päivänä pidetyssä kokouksessa kirkonkylän kansakoulun sivurakennuksessa. Paikalla oli 11 naista ja 14 miestä. Vaikka muiden toimihenkilöiden nimet tiedetäänkin, niin puheenjohtajan nimi on jäänyt unohduksen hämärään. Kaikesta päätellen seuran pöytäkirjoja on pidetty hyvin tunnollisesti, mutta onneton sattuma, josta kerron tuonnempana, aiheutti sen, että seuran arkistot noin 7 vuoden ajalta hävisivät teille tietymättömille.

Seuran toiminta lähti virkeästi liikkeelle, sillä toisena toimintavuonna järjestettiin 5 iltamaa, 9 kokousta, 3 juhlaa, laivamatka Hämeenlinnaan ja kävelyretki Kangasalle. Seuran kokoukset ja muut tilaisuudet pidettiin aluksi kunnanhuoneessa sekä suurimmissa taloissa. Etenkin Mottisen talo oli keskeinen kokoontumispaikka. Kuitenkin jo vuonna 1901 pantiin alulle oman talon rakennushanke. Säilyneistä tiedoista päätellen osoitettiin paikkakunnalla varsin suurta myötämielisyyttä rakennushankkeelle.

Oma talo valmistui vuonna 1903. Saavutus on melkoinen, sillä seura oli ehtinyt vasta 8 vuoden ikään. Sama talo palvelee edelleenkin kokous- ja juhlaikäytössä vain joitakin välttämättömiä uudistuksia kokeneena. Valitettavasti talon vihkiäisjuhlaa koskevat tiedot ovat arkistosta hävinneet, joten ei ole mahdollista kertoa tuosta varmaankin erikoisen merkittävästä kulttuurijuhlasta. Oma talo antoi vauhtia kaikelle toiminnalle. Vuonna 1904 perustettiin voimistelu- ja urheiluseura Nuorisoseuran alaosastoksi. Tästä sai alkunsa seura, joka myöhemmin otti nimekseen Lempäälän Kisa ja on nyt ehtinyt 90 vuoden ikään.

Vuonna 1907 nostettiin esille kirjastokysymys. Puheenjohtajan lausumana on pöytäkirjassa seuraava maininta: "Koska näyttää siltä, että kunnankirjastoon ei saada uusia kirjoja ja koska muut eivät huomaa kirjaston tärkeyttä, olisi Nuorisoseuran, joka taistelee sivistyksen edistämiseksi paikkakunnalla, otettava tämä asia ajaakseen". Seuraavana vuonna lähti oman kirjaston lainausliike käyntiin. Noin kahden vuosikymmenen ajan oma kirjasto oli käytössä, mutta kun kunnan kirjasto-

Lempäälän Nuorisoseuran vuonna 1949 esittämästä Gustaf von Numersin näytelmästä "Elinan surma". Näyttelijät vas. Aune Heinonen, Matti Hopponen, Unto Jokinen ja Taimi Jokinen.

olot alkoivat kehittyä suotuisaan suuntaan, sai seuran oma kirjasto siirtyä muistojen joukkoon. Jonkinlainen vaikutus sillä lienee ollut kuntamme kirjasto-olojen kehitykselle.

Jo alkuvuosista lähtien oli musiikkitoiminta vilkasta ja monipuolista. Seuralle hankittiin piano. Viulukvartetti, nais- ja sekakuorot toimivat tuloksellisesti. Kuorot saavuttivat kahtena vuonna peräkkäin ensimmäisiä palkintoja maakunnallisilla soitto- ja laulujuhilla. Tämä saavutus lienee ollut sysäyksenä siihen, että vuoden 1912 laulu- ja soittojuhlien järjestäminen annettiin Lempäälän Nuorisoseuralle. Tällaisten juhlien tuoma voimainponnistus ei olisi ehkä ollut mahdollista ellei asiaa olisi saatu koko pitäjän yhteiseksi ja juhlien onnistumista kunnia-asiaksi. Suurten joukkojen saaminen mukaan juhlien järjestelytehtäviin oli osoitus siitä luottamuksesta, jota Nuorisoseuran toimintaa kohtaan osoitettiin paikkakunnalla. Juhlat pidettiin kesäkuussa ja juhlapaikka oli Mottisen niemellä. Koko kylä oli koristettu viirein ja nauhoin keskustasta juhlapaikalle. Juhlien ohjelma konserteineen, kilpailuineen ja teatteriesityksineen oli korkeinta ja parasta taidetta, mitä Hämeessä tuolloin voi-

tiin saada aikaan. Lempäälän Nuorisoseuran omat näyttelijät esittivät laululavalla todellinen tukkijoki taustanaan Teuvo Pakkalan näytelmän "Tukkijoella". Merkittävän osan juhlien ohjelmasta muodostivat voimistelu- ja urheilukilpailut.

Tätä toiminnan huippua seurasi muutamaa vuotta myöhemmin syvä aallonpohja. Ensimmäisen maailmansodan myrskyt lähestyivät Lempäälää siinä muodossa, että Nuorisoseurantalo joutui venäläisen sotaväen käyttöön. Se merkitsi kovaa iskua seuran toiminnalle. Kun tuli tieto venäläisen sotaväen saapumisesta, rakensivat nuorisoseuralaiset talon vintille lujasti laudoitetun kaapin, jonne kerättiin osa seuran omaisuudesta. Joitakin aikoja myöhemmin havaitsivat nuorisoseuralaiset, että venäläisten upseerien vaimot kulkevat kylällä samanlaisesta sametista tehdyissä hameissa kuin Nuorisoseuran näyttämön esirippu oli. Kävi selville, että kaappi oli murrettu auki. Esiripun lisäksi kaapista oli hävinnyt palkintokokoelma sekä arkistoja. Näyttää myös siltä, että isänmaan asia on noussut muiden aatteiden yläpuolelle, ja Nuorisoseuran toiminta on joksikin aikaa sammunut. Hämeen Nuorisoseurojen Liiton toimesta teki Herman

Lempäälän Nuorisoseuran sekakuoro todennäköisesti vuonna 1948.

Kalistaja tarkastusmatkan Lempäälän Nuorisoseuraan vuoden 1918 lopulla. Liitolle antamassaan lausunnossa hän mm. mainitsee seuraavalla tavalla: "Yleensä tuntui siltä, että nuorisoseuratyön menestymiselle tätä nykyä on Lempäälässä hyvin vähän edellytyksiä".

Onneksi niitä edellytyksiä taas kuitenkin löytyi. Ajan tasaannuttua alkoi virkeä nuorisoseuratoiminta jälleen. Talon korjaaminen ja kunnostaminen sotilasmajoituksen jäljiltä antoi paljon puuhaa ja aiheutti rahallisia menoja. Seurasi kahden vuosikymmenen mittainen tasaisen toiminnan kausi. Tälle kaudelle olivat ominaisia korkeatasoiset iltamat sekä koko illan näytelmät, joita esitettiin oman talon lisäksi lähiseudun seurojentaloilla.

Talvisodan syttyminen aiheutti seuran toiminnan katkeamisen. Nuorisoseuratalo joutui nyt maamme oman armeijan majoituskäyttöön, jossa se oli lyhyttä katkosta lukuunottamatta vuoden 1944 lopulle saakka. Koska miehet olivat rintamalla sekä naiset, tytöt ja pojat muissa maanpuolustustehtävissä, ei nuorisoseuralla ollut mitään edellytyksiä toimia.

Toiminta lähti uudelleen käyntiin joulukuussa 1944. Mukaan lähtenyt nuoriso vaistosi, että siitä toiminnasta löytyisi sopiva purkautumistie patoutuneelle harrastustoiminnan tarpeelle. Viisi ankeata sodan vuotta oli korvattava nyt energiaa pursuavalla toiminnalla. Nuorisoseuran historiassa alkoi uusi suuren ja intomielisen toiminnan kausi. Joukko kasvoi ja toiminta laajeni. Vuoden 1946 aikana esitettiin 13 eri näytelmää, joista 3 koko illan näytelmiä. Laulukuo, kansantanssijoukkueet, nais- ja miesvoimistelijat toimivat vilkkaasti. Kuukausikokouksia ja perheiltamia oli säännöllisesti. Suurella joukolla osallistuttiin maakuntajuhlille ja suvipäiville Helsingissä. Lempäälän Nuorisoseuran toiminta oli selkeästi parhainta koko Hämeessä ja edusti valtakunnallista kärkitasoa. Seura voitti kolmena vuonna peräkkäin Hämeen nuorisoseurojen välisen toimintakilpailun. Palkintojen jaon yhteydessä mainittiin Lempäälän Nuorisoseurasta mm. seuraavaa: "Seuralla on 20 erilaista kerhoa, jotka ovat pitäneet vuoden aikana 530 harjoitusta tai kokousta. Kuorolaulu-, näytelmä- ja liikuntakasvatustoiminnat ovat korkeatasoisia ja nuorisoseuramerkkejä on suoritettu 44 kpl". Laaja ja virkeä toiminta johti korkeatasoisiin suorituksiin, joista kirkkaimpina helminä olivat valtakunnalliset voitot kansantanssi- ja seuranäytelmäkilpailuissa.

Näytelmätoiminta on ollut keskeistä kaikissa Lempäälän Nuorisoseuran vaiheissa. Jo 60 vuotta sitten antoi Santeri Sauko seuran 40-vuotiskatsauksessaan värikkään kuvauksen seuran näytelmätoiminnasta: "Ai, ai sitä kulisien muutosmäärää kolistelemisineen ja kalkutuksineen, sitä näyttämöiden kalustamista kylältä haalituilla välineillä, sitä peruukien paljoutta ja pukujen puuhaamista, sitä sminkin, maalin ja mastiksin sivelemistä ja oi voi sitä

kaiken yhteistä sekamelskaa ahtaan näyttämön kulissien takana. Mutta suuri yleisö ei tiennyt, eikä tiedä vielä tänä päivänäkään, minkä suuren ja intomielisen harrastuksen takana ovat olleet seuramme näytelmätoiminnan alaan kuuluvien saavutusten mitat ja määrät. Näyttelijöiden lukumääräkin on ollut suuri, varmastikin monisatalukuinen, samalla kun sen yhteiskunnallinen arvoasteikko tällä hetkellä katsellen ulottuu ylimmältä huipulta tavalliseen kansalaiseen asti. Jos tämä seuramme näyttelijäparvi paraatimarssissa tästä kulkisi ohitseme, niin näkisimmepä siinä kirjavan joukon rouvaa, neitiä ja herraa, monet jo paljon ulkomuodoltaan muuttuneina siitä, kun tuolta näyttämöltä Thalian palveluksesta erosivat mikä minnekin elämäntusmustaan suorittamaan. Olisi siinä tohtoreita, lääkäreitä, rehtoreita, lehtoreita ja maistereita molemmista sukupuolista, niin ikään opettajaa eri aloilta, poliiseja, asemapäälliköitä, kirjureita ja sähköttäjiä, opperalaulajia, kanttoreita ym. musiikkereita, tehtailijoita, kauppiaita, pankin ym. johtajia ja isäntää ja emäntää vaikka millämitalla". Tämän Santeri Saukon kuvauksen voimme allekirjoittaa vielä tänä päivänäkään.

Mittaamattoman suuri on ollut se työn ja harrastuksen määrä, joka tuohon sataan vuoteen on sisältynyt. Kuka voisikaan laskea ne puheet, esitelmät, näytelmä-, laulu-, lausunta-, voimistelu- ja kansantanssi- ym. esitykset. Tällä kaikella on ollut kehittävä ja kasvattava merkitys toimintaan osallistuneille. Kaiken tämän taustalla on ollut näkymättömänä ja korostumattomana suuriarvoinen kasvatustyö kotiseudun ja isänmaan rakkauteen.

Pekka Toivonen

Vuoden 1912 Hämeen soitto- ja laulujuhlien laululava Mottisen niemen juhlapaikalla.

Jouluevankeliumi uuden raamatunkäännöksen mukaan

Siihen aikaan antoi keisari Augustus käskyn, että koko valtakunnassa oli toimitettava verollepano. Tämä verollepano, joka oli ensimmäinen, tapahtui Kyreniuksen ollessa Syyrian käskynhaltijana. Kaikki menivät kirjoittautumaan veroluetteloon, kukin omaan kaupunkiinsa.

Niin myös Joosef lähti Galileasta, Nasaretin kaupungista ja meni verollepanoa varten Juudeaan, Daavidin kaupunkiin Beetheleemiin, sillä hän kuului Daavidin sukuun. Hän lähti sinne yhdessä kihlattunsa Marian kanssa, joka oli raskaana.

Heidän siellä ollessaan tuli Marian synnyttämisen aika, ja hän synnytti pojan, esikoisensa. Hän kapaloi lapsen ja pani hänet eläinten seimeen, koska heille ei ollut tilaa majapaikassa.

Sillä seudulla oli paimenia yöllä vartioimassa lammaansa. Yhtäkkiä heidän edessään seisoi Herran enkeli, ja Herran kirkkaus ympäröi heidät. Pelko valtasi paimenet, mutta enkeli sanoi heille:

”Älkää pelätkö! Minä ilmoitan teille ilosanoman, suuren ilon koko kansalle. Tänään on teille Daavidin

kaupungissa syntynyt pelastaja. Hän on Kristus, Herra. Tämä on merkinä teille: te löydätte lapsen, joka makaa kapaloituna seimessä.”

Ja samalla hetkellä oli enkelin ympärillä suuri taivaallinen sotajoukko, joka ylisti Jumalaa sanoen:

Jumalan on kunnia korkeuksissa
maan päällä rauha
ihmisillä, joita hän rakastaa.

Kun enkelit olivat menneet takaisin taivaaseen, paimenet sanoivat toisilleen:

”Nyt Beetheleemiin! Siellä me näemme sen, mitä on tapahtunut, sen minkä Herra meille ilmoitti.”

He lähtivät kiireesti ja löysivät Marian ja Joosefin ja lapsen, joka makasi seimessä. Tämän nähdessään he kertoivat, mitä heille oli lapsesta sanottu. Kaikki, jotka kuullivat paimenten sanat, olivat ihmeissään. Mutta Maria kätki sydämeensä kaiken, mitä oli tapahtunut, ja tutkisteli sitä.

Paimenet palasivat kiittäen ja ylistäen Jumalaa siitä mitä olivat kuulleet ja nähneet. Kaikki oli juuri niin kuin heille oli sanottu.

Jouluevankeliumi latinan kielellä

Factum est autem in diebus illis exit edictum a Cesare Augusto, ut describeretur universus orbis. Haec descriptio prima facta est praeside Syriae Cyrino. Et ibant omnes ut profirerentur singuli in suam civitatem.

Ascendit autem et Ioseph a Galilaea de civitate Nazareth in Iudeam civitatem David, quae vocatur Bethleem, ei quod esset et domo et familia David, ut profireretur cum Maria desponsata sibi uxore praegnate.

Factum est autem cum essent ibi impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum et pannis eum involvit et reclinavit eum praesepio, quia non erat eis locus in diversorio.

Et pastores erant in regione eadem vigilantes et custodientes vigiliis noctis supra gregem suum. Et ecce angelus Domini stetit iuxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus:

”Nolite timere, ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie salvator qui est Christus Dominus in civitate

Davis. Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio.”

Et subito facta est cum angelo multitudo militiae caelestis laudantium Deum et dicentium:

”Gloria in altissimis Deo
et in terra pax
in hominibus bonae voluntatis.”

Et factum est ut discesserunt ab eis angeli in caelum. Pastores loquebantur ad invicem:

”Transeamus usque Bethleem et videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus et ostendit nobis.”

Et venerunt festinantes et invenerunt Mariam et Ioseph et infantem positum in praesepio. Videntes autem cognoverunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt mirati sunt et de his quae dicta erant a pastoribus ad ipsos. Maria autem conservabat omnia verba haec conferens in corde suo.

Et reversi sunt pastores glorificantes et laudantes Deum in omnibus quae audierant et viderant, sicut dictum est ad illos.

Elämää Havaslahden rannalla

Varhaisimman lapsuuteni olen asunut Helsingissä, koska isäni ammatti merenkulun alalla vaatii perheen asumaan rannikolla meren äärellä. Ensimmäisen maailmansodan karvaiden kokemusten jälkeen isäni siirtyi Suomen sisävesille. Lempäälä oli muodostunut sukulaissuhteitten perusteella perheeni kesäviikkoasunoksi. Vuonna 1920 isäni osti omakotitalon, jota talvihuvilaksi siihen aikaan kutsuttiin, Havaslahden rannalta Lempäälästä.

Kesäkuun alkupäivinä sanottuna vuonna olin 5 1/2-vuotias. Kotini pihan läpi kulki ikivanha kulkuväylä pitäjän satamaan. Nyt sitä käytti ainoastaan naapurissa asuva leskivaimo ja hänen kaksi poikaansa.

Ensimmäinen keskustelu oli naapurin pojan Vilhon kanssa, joka kiiruhti kotiinsa: "Ei saa kulkea tätä katu, tää on meidän katu."

Naapurin nuoremasta pojasta Matista sain hyvän kaverin. Hänen kanssaan keksittiin monennäköistä puuhaa. Vesirajassa olevien kivien alta löytyi pieniä, tummia, jokusen sentin mittaisia kaloja. Kivenuoliaisiksi niitä kutsuttiin.

Ranta oli hyvin laakea, joten rantavedessä saattoi hyvin kahlata eikä hukkumisvaaraa ollut. Pienet pojat saivat vedessä mielin määrin melskata. Matti oli kaiken lisäksi minua kolmisen vuotta vanhempi. Todellista kalastustakin voitiin sentään harrastaa. Kuumana kesäpäivänä mielivät kymmenenkin sentin "hauenvonkaleet" lekotella matalassa rantaruohikossa. Niin olivat nukukissa, että ruohon korresta tehty silmukka voitiin varovasti toimien pujottaa kaulaan ja ykskaks tempaisten saatiin ensi saaliit.

Kaislikon syntyminen

1920-luvulla alkoi matalaan Havaslahteen kasvaa uudenlaista ruohikkoa -kaislaa. Jostakin ylävesistä ajelehtinut yksikkö oli juurtunut matalaan veteen.

Kasvissa oli tuuhea juurakko, turpeahko varsi ja

noin sentin levyiset, pitkät ja sujelot lehdet. Varren päässä oli kukinto. Kaislan leviämistapa oli mielestäni erikoinen. Kun ensimmäinen yksilö oli juurtunut, alkoi kasvi seuraavana kesänä levitä ja suureni vuosi vuodelta usean neliömetrin alueelle. Vuosien kuluttua alkoi kasvuston keskustaan syntyä aukko, jolloin koko lahden kaislikko muodostui renkaista, joiden läpimitta saattoi olla kymmenenkin metriä. Kaislikon myöhemmistä vaiheista en oikein tiedä. Läheistä Lempäälän kanavaa ruopattaessa kaislikko tuhoutui, kun lahti täytettiin kaivausjätteillä, Havaslahtea ei oikeastaan enää ole. Meikäläiselle se on surullinen juttu. Onneksi sen nimi on jäävä sukunimenä säilymään jälkimaailmallekin. Lähistöllä sijainneen kansakoulun johtaja Oskar Öhring muutti nimensä, ollen sen jälkeen Oskari Havas. Perheessä oli kahdeksan lasta, joista haluan mainita Kotkan poliisimestarin, asessori Eino Havaksen, kirkkoherra Väinö Havaksen ja kansakoulunopettaja Eero Havaksen. He olivat kaikki vapaussotureita, Väinö ja Eero osallistuivat talvisotaan ja jatkosotaan. Kaikki he ovat tunnettuja kirjallisista julkaisuistaan, Väinö ja Eero myös runoteoksistaan. Heidän lastensa kautta Havas-nimi on säilynyt.

Kalastaminen

Kun vuosien mukana vartuin, tuli kalastuksesta oikein lempiharrastukseni. Tätini mies, joka säilytti venettään kotoni rannassa, oli intohimoinen kalastaja. Hänen kanssaan opin onkimaan, vetämään uistinta, kalastamaan verkoilla ja pitkälläsiimalla. Syötiksi sain kastematoja vaikka kuinka paljon. Kerrottiin, että joku aikaisempi asukas oli niitä istuttanut tontillemme. Iltahämärrien varalta oli matojenkeräyslaatikon toiseen päähän varattu tila kynttilälle. Edellä mainittu Santerisetä oli tunnetusti äreä mies. Kesällä esim. verkkoa tai pitkääsiimaa nostettaessa sai soutaja olla tarkkana, mutta kyllä yhteistoiminta sujui sentään aika mukavasti.

Avioliittoni alkuaikoina 1940-luvulla asuin vaimoni kanssa vielä jonkin aikaa vanhassa kodissani. Vanhasta tottumuksesta noukimme usein iltapäivisin kasiaisia ja laskimme pitkäsiiman illan suussa.

Juna toimeeni Tampereelle lähti aamuisin klo 7.00. Sitä ennen oli käyty yhdessä kokemassa siima ja tuotu kalat kotiin.

Naapuruussuhteet

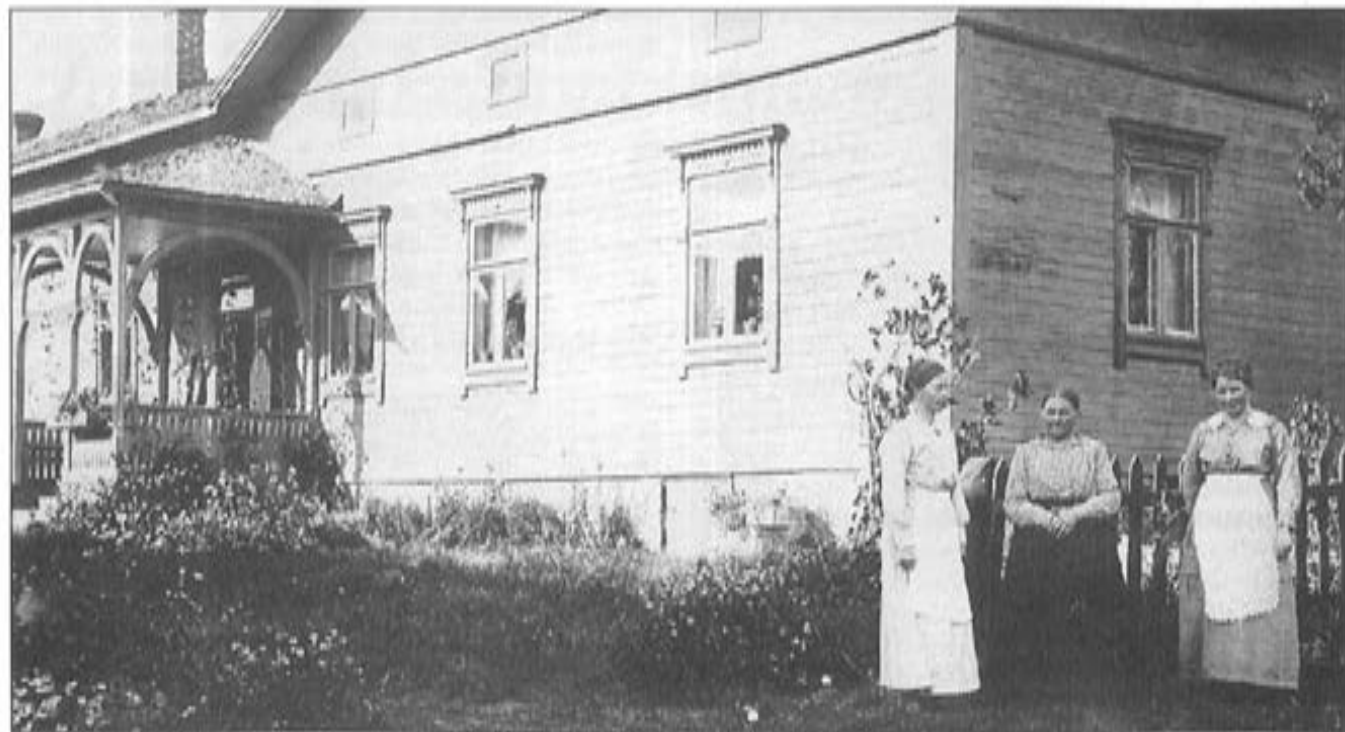
Kanssakäyminen lähinaapureiden kesken oli 1920-30 lukujen vaiheilla välitöntä. Parhaan kaverini Matin äiti oli leskivaimo, joka sai elantonsa kyllän talollisten ja naapureittensa apuuhmisena. Niinpä äitinkin sai apua mm. siivoustöissä, pyykinpesussa ja puutarhatöissä. Pyykinpesukin oli toista kuin nykyään. Kesällä se oli hauskaakin, kun järven rannassa asuttiin. Talvella oli vesi tuotava avannosta ja siellä huuhdeltiin vaatteet kylmissä vesissä. Kun tällä naapurilla, jota "Nyykviskaksi" kutsuttiin, ei ollut omaa saunaa, tuli hän usein poikiensa kanssa kantamaan saunavettä ja lämmittämään meidän saunaa. Siitä palkaksi he saivat kylpeä saunassa.

Toisena lähinaapurina oli Lindstedtin kauppa. Vanha rouva Sandra Lindstedt asui yhdessä kahden aikuisen tyttärensä kanssa, jotka hoitivat kauppaa. Vanhaa rouvaa

kutsuttiin yleisesti "matamiksi". Siihen aikaan kun hänet tunsin, ajattelin, että nimitys johtuisi hänen iästään. Jälkeenpäin olen saanut tietooni, että hän ollessaan parhaissa voimissaan on ollut eturivin lempääläisiä. Hän oli mukana jo viime vuosisadalla perustetussa Lastenkodin ompeluseurassa ja hoiti uskollisesti puffettia seuran järjestämissä tilaisuuksissa. Tämä toimelias hyväntekeväisyysseura perusti Lempäälään ensimmäisen lastenkodin. Siihen asti varattomien ja orpojen lasten hoito oli järjestetty huutokauppamenetelmällä.

"Matamin" kanssa yhteistyö sujui vanhan ajan tyyliin. Hyvien naapureiden tapoihin kuului, että puolin ja toisin vaihdettiin lämpymäisiä. Erikoisesti on mieleeni jäänyt eräs pääsiäinen. Vanha rouva oli tulossa meille ja sisälle tultuaan ojensi äidilleni valtavan suuren mämmituokkosen, jota hän oli kuljettanut esiliinansa alla. Antaessaan tuon oikeasta tuohesta tehdyn mämmituokkosen hän virkkoi: "Siitä te vähän kostuttekin." Isäni, joka toimensa vuoksi joutui viettämään talvikuukaudet kotona, teroitteli "matamin" puukot, veitset, sakset ja muut teräaseet.

Hän oli muutenkin apuna tämääntapaisissa hommissa, jos tarvittiin naulaa ja vasaraa tai muuten näppäriä sormia. Tämä oli hänen osallistumistaan lämpymäisten vaihtoon.

Lindstedtin kaupparakennus pihan puolelta. Kuvassa "madame" Aleksandra Lindstedt sekä tyttäret Hilja ja Signe.

Naapurissa oli kauppa

Lindstedtin kauppa oli vilkkaan maantien varressa sijaitseva tyyppillinen kyläkauppa. Asiakkaita kertyi kilometrien päästä sivukyliltäkin. Kesälauantaisin, jolloin tukkiyhtiön laivat kerääntyivät pyhäntietoon läheiseen laivalaituriin, sai kauppa lisäasiakkaita. Laivaväki ja muut tukkimiehet täydensivät viikottaisia muonavarastojaan. Ehdottomasti piti heille olla tarjolla valkoista "Amerikan silavaa". Tietysti minäkin jouduin tekemään kauppareisuja tähän läheiseen naapurikauppaan. Etenkin sitten, kun kaksi vanhempaa veljeäni oli muuttanut opiskelemaan tai työpaikkoihinsa, sain vuorostani usein juosta kauppa-asialla. Isäni oli oikein sananmukaisesti ketjupolttaja. Niinpä sain useasti kuulla isältäni, joka syntyperäisenä länsirannikkolaisena käytti Rauman murretta, kehoituksen: "Mneest' snää Heikk' ostamaa aski papirossii!" Viiden minuutin kuluttua palasin kädessäni aski Klubi-seitsemää.

Poikakavereita

Nyqvistin Matti oli paras kaverini. Ystävytemme alkuajoilta muistuu mieleeni eräs tarina. Matti oli minua kolme vuotta vanhempi eikä keskustellessamme joulupukin olemassaolosta tahtonut aluksi tulla yksimielisyyttä. Tonttuasiassa sukeutui oikein kova riita. Matti ei millään tahtonut uskoa, että Helsingissä Tehtaankadulla asuessani olin nähnyt pienen punaisen tontun, kun se oli tullut avaimenreijästä meidän olohuoneeseen. Olin silloin leikkimässä Grönholmin Svean kanssa, joka myös näki tontun.

Matti oli oikein sävyisä ja mukava poika. Sensijaan eräs Matin ikäinen toverini Jouko oli toisinaan oikein ilkeä.

Asuinrakennuksen lisäksi meillä oli verrattain suuri tuparakennus, joka sisälsi eteisen, saunan ja suuren tuvan mahtavine leivinuuneineen ja helloineen. Se oli mainio askarteluhuone talvellakin.

Matin lisäksi oli Joukokin mukana ja heille tuli jostakin asiasta kova riita. Vaikka Matti oli yleensä hyvänlainen poika, ärsyyntyi hän ykskaks niin, että heitti tyhjällä maalipurkillä kohti Joukoa. Suunta harhautui kuitenkin niin, että purkki viilsi minun toisen korvalehteni halki. Kiiruhdin pihan poikki äidin luokse. Vanha isäitini "Porin muori" oli tullut Porista asti meille vierailulle. Hän tiesi oitis, minkä vuoksi näin oli käynyt. Oli sunnuntaipäivä, jolloin mitään työtä ei olisi saanut tehdä.

Kesäisiä retkiä

Kun veden äärellä asuttiin, oli uimataito välttämättömyys ja uiminen jokapäiväinen tapa. Se oli myös hauska harrastus koko kesäkauden. Kaunis sää houkutteli tekemään monia vene-, purjehdus- ja kanoottiretkiä. Isäni, joka avoveden aikana työskenteli Saimaalla, oli ihastunut sikäläisiin venemalleihin. Sellaisen hän valitsi meillekin. Se oli verrattain kookas. Saimaan suurilla vesillä ilmeisesti sellaisia tarvittiin. Hyvin se soveltui meillekin. Vanhempien veljeni avustamana isäni rakensi maston ja kaikki purjehdukseen tarvittavat laitteet peräksintä myöten. Purjekangas muistaakseni saatiin pihistettyä äidin lakanavarastosta. Kotorannastani noin 6 km:n etäisyydellä on Liponselällä Simunansaari. Saaren nimen synnystä on monet eri tavoin kerrotut tarinat. Harva oli se lauantai-iltapäivä, jolloin emme olisi purjehtineet tai tyynellä säällä soutaneet tuota matkaa. Palatessamme sunnuntaina toimme uistimilla tai verkoilla saalistamiamme kaloja, joista syötävää riitti moniksi päiviksi.

Tukkiyhtiön toimintaa

Paitsi kaloja, antoi Ahti suurempiakin antimiaan. Havaslahden ja Hiidenvuolteen yhtymäkohdassa oli 1920 luvulta lähtien Kokemäenjoen lauttayhtiön tukikohta varastoineen, laitureineen ja miehistön majoitusparakkeineen.

Kesäaikana voi useitakin tukkilauttoja soljua virtaa alas kohti Kuokkalankoskea. Mielenkiintoista oli katsella, kun tukkilauttoja hinattiin n.s. tukkiponttoolla. Se käsitti kaksi kerrosta ristikkäin ladottuja, vitsaksilla sidottuja tukkeja.

Nämä kannattivat lautan päälle rakennettua, harjakattoista, päreseinäistä ja pärekattoista miehistösuoja, josta väliseinällä oli erotettu hevoselle talli. Ponttoon toisessa päissä oli n.s. hevoskierto eli "vorokki". Siinä oli pystysuoran akselinsa varaan tuettu kela, johonka voitiin kelata tukevaa köyttä jopa useita satoja metrejä. Vielä laivojen ja moottorialuksienkin aikana voitiin tällaisia ponttoita käyttää tukkilauttojen hinauksiin. Pontto tavallisesti toimi siten, että kyllin suuri ankkuri siirrettiin ensin ponttoolta suureen tukkilaisten käyttämään soutuveneeseen, jonka jälkeen siihen siirrettiin ankkuriin kiinnitetty köysinippu. Hinaus voitiin tehdä niin, että itse pontto kiinnitettiin johonkin kiinteään tukeen, vaikkapa pollariin tai tukevaan laituriin ja köysi käytiin soutuviemässä tukkilauttaan. Toinen tapa oli, että

Tukkiponttoo Lempäälän kanavassa.

ponttoo kiinnitettiin hinattavaan tukkilauttaan ja ankuri käytiin laskemassa pohjaan tavoiteltuun kohteeseen niin pitkälle kuin köyttä riitti. Senjälkeen hevonen teki lopputyön. Ponttoolla köyden pää kierrettiin ensin muutama kierros telan ympäri. Näin vapaaksi jäävän köydenpäähän otti mies käsiinsä ja kiristi sitä vähän. Hevosen kiertäessä telaa pureutui köysi siihen, jolloin hinaus lähti käyntiin. Sen jälkeen miehen tehtävänä oli ruveta keräämään vapaaksi purkautuvaa köyttä ponttoon lattialle. Havaslahdelta etelään lähin virtapaikka, Hiidenvuolle, oli 1,5 km:n etäisyydellä. Pohjoistuulella veden virtaus oli niin hidasta, että tukkilauttaa piti hinata.

Tukkilautat joutuivat toisinaan viipymään Havaslahden suulla useitakin päiviä. Tukkien sekaan oli tavallisesti pitkän uittomatkan aikana joutunut halkoja, laudan pätkiä tai muuta puuromua. Notkeina, vikkelinä poikina voimme juosta tukilta tukille halki tukkilautan ristiin rastiin ja mukana olevan keksin avulla kerätä sievoisen määrän "pussipuita".

Osa tukeista alkoi uittomatalla vettyä. Aluksi tukin toinen pää painui veden alle toisen pää jäädessä näkyviin

veden pintaan. Tällaista tukkia sanottiin pappitukiksi. Niitä ei saanut ottaa omaan talteen. Sen sijaan lautoista eksyneitä, pohjaan vaipuneita tukkeja oli lupa kerätä. Niitä voitiin nostaa pohjasta pitkävartisilla, jopa neljän metrin mittaisella varrella varustetuilla kekseillä. Helposti niistä kertyi vuoden saunapuut. Tälläkin tavalla Ahti siis antoi antimiaan.

Koulupoikavuosina riitti kesäloman aikana monenmoista puuhaa. Muistan muun muassa rakentaneeni yhteensä viisi kanoottia.

Eräs kavereistani oli paikallisen maakauppiaan poika. Häneltä sain tyhjiä sokeri- tai vehnä jauhosäkkejä. Niistä sai oivan peitteen rimoista rakennetun kanootin rungon päälle. Viimeisin kanootti oli vanerista rakennettu kaksikko, jolla kelpasi jo tehdä riiuureissujakin.

Nuoresta pojasta asti olen ollut kiinnostunut erilaisista puu-, metalli- ja sähkölaiteaskarteluista. Niinpä vaihteeksi ennen erään kanootin ensimmäistä vesillelaskua korvasin normaalin melontamenettelyn pronssipotkurilla, jonka isäni oli valmistanut joskus nuoruudessaan. Potkuri pyöri ketjun välityksellä veivatessani vanhan polkupyö-

rän keskiötä. Kanoottiin ohjaus tapahtui jalkavoimin.

Talvisia harrastuksia

Jos oli sulavesi mieluinen elementti kesällä niin oli talvellakin monet hyvät puolensa. Matala Havaslahti jäätyi syksyllä nopeasti peilikirkkaaksi luistelukentäksi. Toisinaan jäiden vahvennuttua, jos ei sattunut lumipyryjä, voitiin rantojen läheisyydessä luistella etelään päin kohti Viialaa kilometrikaupalla. Ruuviluistimilla (ruuvareilla) piti kokeilla myös kaunoluistelukiemuroita. Ainoita ikäviä muistoja lienee kolmosen kuvion jatkuva epäonnistumiseni. Seurauksena oli aina nokilleni kaatuminen ja kova verenvuoto nenästä. Siinä taas tarvittiin äidin apua. Seuraukset näkyvät vieläkin, koska naapurin emäntä huomautti eräänä päivänä, että nenäni on vino. Naureskellen selitin mistä kaukaisista kummelluksistani se johtuu.

Jokatalvinen leikkiväline oli rantaamme pystytetty "hulluhevonen". Heti kun jää oli paksuuntunut talven tullen kylliksi kantavaksi, lyötiin jään läpi pohjaan vaikkapa 10 cm:n paksuinen pölkky siten, että jään päälle jäi näkyviin noin metrin mittainen yläpää. Sen päähän lyötiin parin sentin paksuinen rautatappi. Tarvittiin vielä 4-5 metrin mittainen riuku, jonka paksumpaan päähän porattiin sen suuruinen reikä, että se vastasi äskenmainitun rautatappin paksuutta.

Riuku asetettiin rautatappiin ja riu'un ohuempaan päähän kiinnitettiin tukevasti tavallinen lasten mäkipelkka

(mahakelkka). Jos riman tyvipäässä oli pari kolme pyörittäjää, niin saipa siinä kelkassaistuja hullunlaista kyytiä.

Hevosharrastus oli Lempiälillä voimissaan 1920-1930-luvulla. Kilpa-ajaja järjestettiin joka talvi vuorovuosin joko Kirkkojärven tai Havaslahden jäällä. Niitä piti tietysti joka talvi käydä seuraamassa, mutta yhtä mielenkiintoista oli olla mukana, kun Havaslahdella aurattiin kilpa-ajorataa. Riippuen lumen paksuudesta täytyi aurausta toisinaan suorittaa useampanakin kilpailua edeltävänä päivänä. Vetovoimana oli siihen aikaan tietysti hevonen. Toisinaan oli auraa vetämässä kaksikin hevosta. Auraaja otti mielellään lisäpainoa auraansa ja meitä pojannappuloita oli aina tarjolla. Auran päällä istuttiin usein tuntikaupalla. Vaatetus ei tavallisesti vastannut olosuhteita. Niinpä useimmiten tästä ilosta seurasi, etten päässytkään seuraamaan itse varsinaista kilpailua, vaan jouduin sen päivän virumaan kuumeisena sängyssä.

Siinäpä olen kertoillut yhtä ja toista Havaslahteen liittyvää, mitä olen kokenut asuessani kolmisenkymmentä vuotta sen rannalla. Tuohon aikaan sisältyy valtava määrä erilaisia tapahtumia ja elämyksiä, jotka ovat säilyneet muistilokeroissani. Lapsuudenkodissani sain elää varhaisen lapsuuteni, kouluaikani, ammattiinvalmentautumis- ja koulutusvuoteni.

Heikki Kyykoski

Joulumietteitä

Mun mielessäin niin kaihoisasti helää
muistot lapsuusjouluista, mi ikuisesti elää.
Salin nurkkaan on jo tuotu kuusi
sen oksilla on kynttilöitä, on omenoita
on pumpulista luotu lumihutaleita,
myös oksille on ripustettu rinkilöitä
- on joulu.

Niin kauas, niin kauas vuotten taa
on jäänyt lapsuuteni satumaa.

Kuulkaa, kuulkaa - soi
joulukellot soi, ne kiitosta soi
ja sydämeeni joulurauhan toi.
Nyt kädet yhteen liitän, ja
lapsuuden jouluista kiitän

Toini Tapio

Toivo Kärki - lähes lempääläinen

Toivo Kärki on nimi, jonka koko Suomen kansa tuntee. Me lempiäälliset haluaisimme myös kovasti ottaa kunnian hänen kuuluisuudestaan itsellemme, mutta Toivo Kärki syntyi Pohjois-Pirkkalassa, eli lapsuutensa Laihialla, kävi koulunsa Tampereella ja nykypäivänä vain hänen sukunsa elää Lempäälän alueella. Toivo Kärjen sisar elää Sääksjärvellä ja hänen Armo-veljensä perhettä asuu edelleen Säijässä.

Toivo Kärjen isä Frans Kärki oli kotoisin hämäläiseltä Kärjen sukutilalta, joka sijaitsi Vesilahden Hinsalan kylässä. Tila oli ollut suvulla aina vuodesta 1540 lähtien. Frans Kärki oli syntynyt 1884. Hän oli siis maatalon poika ja opiskeli papiksi. Toivo Kärjen äiti Ester Kurvinen, jonka isä Pietari Kurvinen syntyi Ilomantsissa vuonna 1842, syntyi 1883 Helsingissä ja kävi oppikoulunsa tyttölyseossa Tampereella. Hän oli kokenut hengellisen herätyksen jo nuorella iällä. Tämän vuoksi hän lähti lähetystyöhön Japaniin, mikä oli 1900-luvun alussa vielä melko harvinaista. Hän opetti siellä lastentarhalaisia, englannin kieltä lukion pojille ja soitti kokouksissa kitaraa. Toivo Kärki sanoo muistelmissaan (Toivo Kärki: Siks oon mä suruinen, kirj. Maarit Niiniluoto), että hänen hämäläinen isänsä ja karjalainen äitinsä olivat ihmisinä niin kaukana toisistaan kuin taivas on maasta. Yhteistä heille oli vain evankelinen usko. Kärjen sisarukset olivat nimeltään, kuten papin perheelle hyvin sopiikin: Usko, Lahja, Armo, Toivo, Rauha, Voitto ja Ilo. Nuorin veli Ilo muutti myöhemmin nimensä Ilmariksi.

Äidin puolelta Toivo Kärjen sukuun kuuluu myös esiäiti Mateli Kuivalatar, runonlaulaja ja itkuvirsien esittäjä. Tämä Mateli lauloi Lönnrotille kolmannuksen Kantelettaresta Ilomantsissa vuonna 1838. Kärki piti näin itseään noidan jälkeläisenä. Hän osasi samalla tavalla musiikillaan kiehtoa ja vangita kuuntelijansa.

Toivo Pietari Johannes Kärki syntyi 3. joulukuuta 1915 nykyisen Nokian Maatialassa Siunaukselan orpokodissa, jota hänen äitinsä veli johti. Äiti tuli sinne sukulaisten hoiviin, kun isä Frans oli määrätty papiksi Ahvenanmaalle Brändön saarelle. Sen jälkeen Kärjen perhe muutti Töysän kautta kappalaiseksi Laihialle v. 1926, josta isä jäi papin virasta eläkkeelle v. 1954.

Toivo Kärki asui siis koko lapsuutensa maalaispappilassa Töysässä 1917 - 1926 ja Laihialla, 1926 - 1933. Kotipappilasta Toivoa seurasi äiti-Esterin ostama

*Toivo
Kärki
vuonna
1939.*

flyygeli, joka poikaa kiinnosti koko lapsuutensa. Kaikki Kärjen lapset, Toivonkin, isä pakotti jo 4-vuotiaana ottamaan pianotunteja kanttori Matti Saarelta. Joskus lapset juoksivat opettajaa pakoon metsään. Eli muusikon tien alku ei ollut kovin ruusuinen. Toivo kertoo aina olleensa välinpitämätön uskonnosta. Hän kulki isänsä tahdosta mukana rippikoulun pitomatkoilla kylillä pienenä ollessaan, mutta kieltäytyi näistä matkoista heti, kun oli tarpeeksi vanha vastustaakseen isänsä. Kun Laihialla ei ollut oppikoulua, niin rovasti Kärki lähetti kolme poikaansa (Usko, Armo ja Toivo) Tampereen Klassilliseen Lyseoon, koska isänkin koulu oli ollut Tampereella. Vaasassa olisi ollut oppikoulu, mutta se ei pappisperheelle kelvannut. Toivo Kärki ei sano olleensa "koulufiksi", mutta lukematta lainkaan läksyjä hän pääsi koulunsa läpi, vaikka soittoinnostus joskus veikin kaiken ajan. Isä toivoi Toivosta tietenkin pappia, mutta Toivo ei koskaan asiasta innostunut.

Kouluaikana Tampereella Toivo Kärki innostui jazzista, Louis Amstron oli hänen suuri ihanteensa. Ensimmäinen Kärjen oma orkesteri oli nimeltään Carambo, esikuvinaan amerikkalaiset jazz-muusikot. 17-vuotiaana muusikkona Kärki kertoi opetelleensa heti laiskuuttaan 250 kappaletta ulkoa, ettei aina tarvitse nuotteja parata. Vuonna

1933 hän pääsi ylioppilaaksi. Saman vuoden syyskuun 1. päivänä hän alkoi soittaa tamperelaisen Funkis-ravintolan orkesterissa. Siitä päivästä hän itse sanoo ammattilaisuutensa alkaneen.

Toivo Kärki muutti Helsinkiin 1.9.1934 kapakkamuusikon uraansa jatkamaan. Hän viihtyi aina Helsingissä: ei jäänyt kaipuuta ei Tampereeseen eikä Laihiaan. Kapakkasoitto oli kovaa työtä, 365 iltaa vuodessa, toisinaan 8 vapaapäivää. Samalla hän opiskeli musiikinteoriaa Aarre Merikannon oppilaana, englannin kieltä sekä englantilaista ja amerikkalaista jazzia. Vuonna 1935 Kärki muutti Turkuun kuuluisan Ramblers-orkesterin pianistiksi. Siitä sai oikein palkkaakin, hän muisteli. Kissanrusetti, puku ja mustat kiiltoahkakengät jäivät tuolta ajalta aina tyylikkään ja taiteellisen näköisen Toivo Kärjen rekvisiitaksi hänen elämänsä loppuun asti.

Vaimonsa Toivo Kärki löysi jo 16-vuotiaana Laihialta. Vuonna 1936 hän kihlasi Tuulikki Leikkaan. Naimisiin he menivät kesäkuun 9. päivänä 1936. Toivon isä vihki heidät kotipappilassa ilman suuria kirkkohäitä.

Koko 30-luvun Toivo Kärki teki sovituksia Ramblers-orkesterille. Sävellykset olivat myös aina teon alla. Vuonna 1939 syntyi Kärjen ensimmäinen lapsi, tytär Anna-Liisa. Myöhempiä vuosina heille syntyi vielä kaksi poi-

kaa, Kalervo ja Pekka.

Soitto on suruista tehty...

Toivo Kärki kertoi olevansa perusolemukseltaan alakuloinen, siis optimistinen pessimisti. Mollit on musiikissa hyvä, melkein ehdoton, mutta kyllä duurikin joskus käy. Kärjen sävellykset Liljankukka, Siks oon mä suruinen, Tule hiljaa: nämä ovat kaikki Syvärillä tehtyjä. Sävelet pyörivät sodassakin päässä, nuottipaperit olivat tavan mukaan taskussa. Sodan jälkeen tunnelmat Suomessa muuttuivat musiikissakin, vaikka tanssikielto jatkui pitkään. Orkesterissa soittaminen jatkui Kärjellä heti sodan jälkeen. Kerrotaan, ettei Toivo Kärki koskaan toipunut siitä, että Suomen talvisota vei nuoren miehen unelman päästä sävellyskilpailun voitto taskussa Amerikkaan. Raskaan sodan jälkeen yleisö oli kovasti tanssinhaluista ha viihteennälkäistä. Vuonna 1946 Toivo Kärki perusti pienen bändin, Toivo Kärjen yhtyeen. Näin hänestä tuli kymmeneksi vuodeksi syrjäkylän vetoisia seura- ja työväentaloja kiertävä keikkamies: 200 - 250 päivää vuodessa, junissa, linja-autoissa, keikkikärryissä matkustava, luteisissa matkustajakodeissa ja rähjäisissä hotelleissa asustava kansallinen iskelmäsäveltäjä, joka kai-

Ester ja Frans Kärjen perhe Töysässä vuonna 1922.

Lähetysaarnaaja Pietari Kurvinen käymässä Esteri tyttärensä perheen luona Töysässä vuonna 1921. Lapset vasemmalta Usko, Lahja, Armo, Toivo, Rauha ja Voitto.

ken keskellä usein vielä rillit huurussa tuhersi ikuisten lyijykyniensä ja nuottipapereidensa kanssa. (Suora lainaus Maarit Niiniluodon kirjasta "Siks oon mä suruinen") . Tällä hänen loputtomalla matkallaan olivat mukana mm. Metro-tytöt, Olavi Virta, Eda Pakarinen, Henry Theel, Tapio Rautavaara, Matti Louhivuori ja monet, monet muut. Tärkeä henkilö Toivo Kärjen elämässä oli "kumpuni" Reino Helismaa, joka on sanoittanut lukemattoman määrän Kärjen sävellyksiä noin 17 vuoden aikana.

On jokaisella onnenmaa...

ja kaikille se kangastaa, kirjoittaa Helismaa. Onnenmaata ei Kärjen mukaan ole ehkä missään, mutta sinne kaipaamisesta nauttii, vaikka se saattaa näyttää kärsimykseltä. Iskelmä kuuluu myös elokuvaan: Rovaniemen markkinoilla, Reppu ja reissumies, Lentävä kalakukko, Kaksi vanhaa tukkijätkää, vain muutamia mainitakseni.

Toivo Kärki käytti monia salanimiä: Kari Aava (suomal. tyyppiset sävellykset), W. Stone (amerikkalaiset), Karl Stein (saksalaiset), Antonio Brave (italialaiset), Pedro de Punta (latinalais-amerikkalaiset), C. Caparow (slavilaiset).

Kurttu nauhaan ja tuottajaksi

Juhannusaattona 1955 tämä tapahtui. Toivo Kärki täytti tuolloin 40 vuotta. Hän sanoi, että se oli ikä, jolloin täytyi katsoa lopullinen elämänura. Se tuli olemaan Musiikki Fazerin kotimaisen tuotantopäällikön paikka. Siitä lähtien Toivo Kärjen tehtävä oli 25 vuotta kunnella tuhansia innokkaita kansalaisia, jotka palavasti haluavat iskelmätähdiksi. Hän on laulattanut, istunut erilaisissa tuomaristoissa, kuunnellut nauhoja, puhunut puhelimesa, vastannut kirjeisiin ym. Toivo Kärki sanoi vaistoavansa, kuka on hyvä, kuka ei.

Toivo Kärki on ollut jazz-muusikko, rallisäveltäjä, elokuvamusiikin tekijä ja levyfirman tuottaja. Lauluja on levytetty lähes 1300 kappaletta. Pöytälaatikosta saattoi löytyä kymmeniä muistiin merkittyjä. Revyistä, radiohupailuista ja elokuvista voi löytyä satoja lisää.

Suomi on maa, jossa viihde ja taide erotetaan jyrkästi toisistaan. Viihde oli jo Kärjen aikana aliarvostettua ja ankarasti verotettua (huvivero). Musiikkia ei Toivo Kärjen mielestä voinut jakaa taiteeseen ja viihteeseen, vaan ainoastaan selkeästi hyvään ja huonoon musiikkiin. Kärki katsoi saaneensa työnsä oikeutuksen kansalta ja olleensa sen palvelija.

Toivo Kärki sai viimeisinä vuosinaan palkintoja, tunnustuksia ja kutsuja ennen häntä hylkineeltä viralliselta taholta. "Ne ovat huonon omantunnon osoituksia, johon kansa maullaan on herrat pakottanut", hän epäilevästi murisi.

Toivo Kärki kuoli Helsingissä 30.4.1992. Me suomalaiset emme oikeastaan ole voineet olla 50 vuoden aikana erossa hänestä yhtään päivää. Vaikka emme haluaisi, niin kuulemme hänen sävelmiään kaikkialla. Häntä ovat rakastaneet entisestä presidentistämme Mauno Koivistosta lähtien aina täysikuuta rallattavat rock-festivaalien nuoret karvapäät.

Vielä hänen kuolemansa jälkeenkin tuntuu siltä, että hänen sävellyksensä soivat enemmän kuin koskaan ennen. Ne ovat osa meitä niin voimakkaasti, että monet ovat muuttuneet jo kansanlauluiksi. Se oli Toivo Kärjen mielestä lauluntekijälle suuri kaikkein suurin kunnia.

Ella Halmiainen

Lähteet:

Maarit Niiniluoto: "Toivo Kärki: Siks oon mä suruinen" useita lehtiartikkeleita Toivo Kärjestä

Toivo Kärjen veljen tyttären Pirkko-Liisa Kärki-Huotari- haastattelu.

Tekstin tarkastanut Lahja Oittinen, o.s. Kärki

Ramblers-orkesteri vuonna 1935.

Emilie Stjernvall - kuuluisa kaunotar

Vihermeilahden alue kuului ennen Meilahden kartanoon, jolla oli erittäin värikäs menneisyys. Muun muassa se oli 1800-luvun alussa ollut kenraalikuvernöörien kesäasuntona. Ajanjakso 1840-luvun alusta Krimin sodan aikoihin oli tilan varsinaista loistoaikaa. Helsingin kylpyläelämä kukoisti ja venäläinen ylhäisö vietti kesälään kaupungissa. Kreivi Vladimir Mussin-Pushkin ja kreivitär Emilie o.s. Stjernvall omistivat

Meilahden kartanon ja asuivat siellä kesäisin. Heidän järjestämäänsä venetsialaista iltaa on pidetty Helsingin kaikkien aikojen loistavimpana yksityisten pitämänä juhlanä. Lahdella oli keinoitekoisia saaria, joilla mustalaisorkesterit soittivat palmujen alla. Maahan levitettiin pellavalakanat, etteivät naisten hameenhelmat likaantuneet.

Inger Haaralta o.s. Kingelin olen saanut kirjeessä 5.12.93 Emilie Stjernvallista seuraavat tiedot: "Äitini Ingrid Stjernvall (s. 1878) oli sukua Aurora Karamzinille ja hänen sisarelleen Emiliele. Äitini isoisä, kenraali Alfred Stjernvall oli Auroran ja Emilien pikkuserkku. Aurora kutsui sukua Hakasalmen huvilaansa ja siellä oli myös äitini. Aurora kuoli 94-vuotiaana 1902.

Emilie syntyi 1811. Hänen isänsä oli eversti ja myöhemmin Viipurin läänin maaherra Carl Stjernvall ja äiti Eva von Willebrand. Carl Stjernvall kuoli 1815 50-vuotiaana. Eva meni myöhemmin naimisiin Carl Johan Wallenin kanssa, josta myös tuli Viipurin läänin maaherra.

Emilie oli hyvin kaunis, viehättävä ja eloisa. Häntä ihailtiin paljon. Kun hän oli 16-vuotias hän tutustui Helsingissä upporikkaaseen, komeaan kreivi Vladimir Mussin Pushkiniin. Rakkaus syttyi heti, ja kun kreivi oli pyytänyt isäpuolelta Carl Wallenilta Emilien kättä, kihlaus vietettiin maaliskuussa 1828 ja häät toukokuussa. Heille syntyi

neljä lasta.

Nuoripari muutti Viipuriin ja kohta sen jälkeen nuori kapteeni lähetettiin Kaukasiaan. 1821 kreivi luopui sotilasurasta ja perhe muutti Helsinkiin. Emilie odotti toista lasta. Kesäisin perhe asui Meilahden huvilassa ja äitini kertoi loistavista juhlista ja pellavalakanoista, jotka levitettiin juhlissa ruohikolle.

Perhe muutti taas Pietariin 1832 ja sieltä Mussin-Pushkinin kartanoon Moskovan lähelle. Heillä oli loistavia juhlia ja kreivi hävisi joskus 100.000 ruplaa pelipöytien ääressä Moskovassa.

Aurora omisti Träskändan kartanon ja hän antoi rakentaa sisarelleen Emiliele Dalsvikin kartanon Träskändan naapuriin 1844.

Vuonna 1840 Emilie synnytti tyttären Marien, joka meni naimisiin Linderin kanssa. Hän kuoli jo 1870.

Talven 1841-42 Emilie vietti Helsingissä. Eräs ihailija, runoilija Lermontov, joka aina seurasi Emilietä, kuoli kaksintaistelussa Kaukasiassa.

Emilie kuoli 17. marraskuuta 1846 Borisoglebissa Jaroslavlissa 35 vuoden ikäisenä lavantautiin. Avioliitto oli ollut hyvin onnellinen. Kreivi suri vaimoan ja hän kuoli 1854."

Kaupunki osti Meilahden kartanon vuonna 1871, palstoitti sen ja vuokrasi huvilatonteiksi. Vihermeilahdelle on ollut ominaista, että samaan kaupunginosaan on asettunut asumaan laaja valikoima erilaisia ihmisiä erilaisista yhteiskuntakerroksista: presidenttejä, kirjailijoita, säveltäjiä, taidemaalareita, arkkitehtejä, liikemiehiä, puutarhureita, maatyöläisiä, kalastajia ym.

Eeva Anero

Kertomus koskien perkauksista ja järvien kuivatuksesta Lempäälässä

Suomen asuttaminen

Tiedemiehet ovat saaneet selville, että esi-isämme ovat tulleet kaukaa idästä. Varsinkin ruotsalaiset ovat nimitelleet meitä jopa mongoleiksi etenkin silloin, kun Paavo Nurmen tai Lasse Virenin aikoihin ovat tulleet juoksukilpailuissa päihitetyiksi. En ole koskaan tullut ajatelleeksi, miten tuollaiset pitkät kansainvaellusmatkat on taivallettu. Oma mielikuvitukseni on pysähtynyt siihen, että kun oli päästy johonkin Viron ja Inkerinmaan tienoille, tultiin loppumatka ehkä kalastusveneillä yli Suomenlahden.

Kuin pelastukseksi näille esitykseni alkusanoille lainaan muutaman lauseen vuonna 1992 jokaiseen perheeseen jaetusta julkaisusta "Suomi 75". Siinä kuvataan jääkauden jälkeisiä tapahtumia:

"Sanottuna aikana muuan ihmissakki matkusti jokireittejä pitkin Mustaltamereltä Euroopan läpi Itämerelle. Oletetaan heidän kulkeneen ensin Tonavaa ja sitten Veikseliä noudattaen. Keitä he olivat? Millainen vene heillä oli? Luotettavaa vastausta on mahdoton saada. Ehkä he tulivat ostamaan turkiksia Itämeren kansoilta. Kun he purjehtivat Itämerellä, kevätmyrsky sieppasi heidät mukaansa ja toi heidät nykyisen Helsingin tienoille."

Tähän lisäisin, että on montakin paikkaa, johon he olisivat voineet rantautua, esimerkiksi vanhaan Hämäläiseen satamaan, jona on pidetty Ylistaron kylää Kokemäellä.

Tuntuu siltä, että esi-isämme ovat olleet todellista vesikansaa ja tottuneet alusta alkaen käyttämään hyväkseen maamme jokia, koskia ja järviä. Mutta myöhemmin, varsinkin sitten kun alettiin harjoittaa maanviljelyä ja karjanhoitoa, aiheuttivat tulvat usein pelloille ja niityille suuria vahinkoja.

Kirkkoherra Erik Ednerin toimenpiteitä

Vuonna 1753 on Lempäälän kirkkoherra Erik Edner (1718-1779) kesäkuun 30. päivänä Turun tuomiokapitulille lähettämässään kertomuksessa muun muassa maininnut: "Ennen pitkää havaittiin, että niin Lempäälässä kuin monella muullakin paikkakunnalla oli heinämaita ja niittyjä niin vähän, että laitumet eivät voineet tuottaa niin paljon heinää, kuin mitä karjan ruokintaan tarvitaan." Tultuaan valituksi pappissäädyn edustajaksi Tukholman valtiopäiville vuosina 1771-72 Edner valittiin useihin eri valiokuntiin, joten valtiopäivät muodostuivat hänen kohdallaan sangen työntäyteisiksi. Monien muiden asioiden ohella hän ajoi Lempäälän koskenperkausasioita ja Suomen ensimmäisen kanavan, Rikalan kanavan, kaivausasiaa. Kanavan kaivaustyö aloitettiin v. 1777, mutta keskeytettiin ensin Itämaisen sodan vuoksi ja sittemmin kokonaan. Mainittakoon, että Suomen ensimmäisen sulkukanavan rakennutti Nils Arppe vasta v. 1832 Utran Pielisjokeen.

Kirkkoherra Edner joutui kotipitäjässään paikan päälläkin henkilökohtaisesti osallistumaan

Kuokkalan koski., kuvassa näkyvä vaalea kaksikerroksinen rakennus on mylly, joka rakennettiin vuonna 1900.

koskenperkausasioihin. Kirjassa Tampere tutkimuksia ja kuvauksia VI kirjoittaa Kirsti Arajärvi: "Kuokkalankoskessa oli ikimuistoisista ajoista yksi sen ympärivuoden käyvistä päämyllyistä kuulunut kirkkoherran pappilalle, jolla lisäksi oli osuus kylän yhteismyllyyn. Kerrotaan, että pappilan vanhoilliset tilusnaapurit eivät aina pystyneet helpolla luopumaan asenteistaan, mutta neuvokkuudellaan kirkkoherra sai heidät mukautumaan tai ainakin peri heistä voiton. Ednerin toimesta Kuokkalan kylän sekavat myllykysymykset järjestettiin oikein koskenperkauskomission myötävaikutuksella."

Tulvien torjuminen

Lempäälässä kutsutaan nykyään usein Kuokkalankoskeksi sitä vesijaksoa, joka alkaa

Ahtialanjärvestä ja laskee Kirkkojärveen. Kaikissa virallisissa asiakirjoissa on kuitenkin jo ainakin 1700-luvun ajoista alkaen erotettu 4 eri koskea. Nykyisin Katepalin tehtaan kohdalla on Herralankoski. Niemenkoski sijaitsee rautatiesillan kohdalla ja Papinniemenkoski vanhan kirkkoherranpappilan tienoilla. Majaushahdesta nykyisen maantiesillan vaiheilta alkaa Kuokkalankoski, joka päättyy Kirkkojärveen. Näitä koskia on vuosien 1757-1890 välillä perattu useaan kertaan. Tarkoituksena on ollut tulvien ehkäisy, uuden viljelysalan valloittaminen ja tehdä kosket laivaliikennekelpoisiksi.

Kuokkalankosken hiisi

Pirkkalan Kaarilan kartanossa asunut professori Gadd on tietänyt kertoa sen merkillisen asian

Kuokkalankoskesta, jonka hän on toisinaan havainnut Tammerkoskessa ja myös Iharinkoskessa Kangasalla, että monena talvena veden juoksu on pysähtynyt kokonaan ja että sen aiheuttaisi "Hiiden väki". Tosiasiassa ilmiö johtuu siitä, että kylmä tuuli etenkin lumisateen ohella kovassa pakkasessa sekoittaa varsinkin matalissa, kivisissä koskissa veden niin, että jäätyminen alkaa ensin ylimpien kivien päällä. Vähitellen ulottuu jää veden ylimpiin pintakerroksiinkin asti, jolloin veden virtaus voi kokonaan pysähtyä. Kirsti Arajärvi tietää Lempäälän historiikirjassaan kertoa, että tällainen luonnonilmiö tapahtui v. 1749, jolloin marraskuun 14. päivänä Kuokkalankoski kuivui niin, että vielä seuraavana päivänä saattoi kulkea kuivin jaloin kosken poikki. Kello kolmen aikaan iltapäivällä 15. päivänä vesi taas oli entisessä korkeudessaan. Vuonna 1773 oli jää sekä Kuokkalankoskessa että Niemenkoskessa niin paksua, että vesi pysähtyi juoksussaan. Seisausta kesti 7 vuorokautta. Myllytkään eivät tänä aikana voineet pyöriä.

Vielä tällä 1900-luvulla "hiisi" oli melkein jokatalvinen ilmiö Kuokkalankoskessa. Kosken uoma oli jäätyntä hyhmää täynnä pohjasta alkaen ja vesi virtasi ruskeana hitaasti sen pinnalla.

Kantavaa jääpeitettä ei kuitenkaan syntynyt. Joskus muodostui vanhan ponsiansassillan kohdalle pieni putous.

Kylän väki ja varsinkin lapset riensivät sillalle tai rannalle katsomaan ja odottamaan patoutuneen jään murtumista. Veden säännöstelyn ja kanavasta juoksutuksen jälkeen tämä luonnonilmiö on nykyään harvinainen. Kuitenkin kuluvan vuoden 1994 tammi-helmikuun aikana pitkän pakkaskauden johdosta näkyi merkkejä "Hiiden väen" liikkeistä. Emäntä Eila Ollila kertoi näitä merkkejä huomanneensa, vaikka niistä kunnan "hiittä" syntynytkään.

Niemenkosken perkaus

Lempäälän maanomistajien painostuksesta aloitti Ruotsin valtio v. 1757 Niemenkosken perkaamisen, jolloin kosken etelärannalle kaivettiin veden virtauksen lisäämiseksi sivukanava. Tämä kaivettu kanaali näkyy muun muassa Ruotsin sotalaitoksen v. 1781 laatimassa Lempäälää esittävissä kartassa. Rakennettaessa rautatietä ja rautatiesiltaa niemenkosken yli vuosina 1874-1876 tukittiin tämän sivukaivannon alapää, jolloin veden läpivirtaus estyi. Kun sitten 1900-luvulla tämän Pikkutammeksi kutsutun entisen kanavan ympäristöön oli kasvanut mittava huvila- ja omakotialue, haluttiin seiso-

van veden laatua parantaa. Asia korjattiin yhdistämällä kaivannon alapää taas koskeen maanalaisen putken avulla 1992. Nykyään on Pikkutammessa jatkuva veden läpivirtaus.

Ensimmäisessä Niemenkosken perkauksessa v. 1757 väheni vesi tässä koskessa, jossa muutenkin oli vähän vettä. Perkaustyön seurauksena oli, että Pappilan mylly oli siirrettävä siitä pois toiseen paikkaan. Herää kysymys, muutettiin mylly jo silloin Kuokkalankoskeen, missä se oli vielä vuonna 1858.

Niemenkoskea perattiin toisen kerran v. 1773 ja siitä muodostui silloin vuolas virta. Työ alkoi elokuun 24 päivänä ja kesti koko syksyn.

Koskenperkausjohtokuntien toiminta

Vuonna 1799, siis vielä Ruotsin vallan aikana perustettiin kuninkaallinen Suomen koskenperkausjohtokunta johtamaan järvenlaskuja ja koskenperkaustöitä. Sen ensimmäiseksi työmaaksi tuli Kokemäenjoen alajuoksu.

Kaikki työt, samoin kuin johtokunnan toiminnan, keskeytti kuitenkin vuosien 1808-1809 sota, jonka jälkeen Suomi joutui Venäjän vallan alle. Tehtiin monia anomuksia keskeytettyjen, yleishyödyllisten töiden jatkamiseksi ja johtokunnan uudelleen perustamiseksi.

Vuonna 1816 annettiin seuraava julistus:

"Keisari on saanut tiedon siitä vahingosta ja kärsimyksistä, kuin Suomenmaan asujamia ylitsekäynyt on, sen ylenpalttisen veden kautta, joka vuosittain, ja erinomaittain tänä vuonna on päätänyt nitut ja pellot, niin Hänen Majesteettinsa Keisari, joka niin suuresti haluaa Hänen Suomenmaan alamaistensa menestystä ja hyvää, armossa on säättänyt yhden niin kutzutun Virranperkaamisen Directionin oppineista miehistä, Hänen Exellensin General Guvernörin Sananviennon alla. - Tämä Directioni on käskyn saanut, että pikaisesti poisauttaa mainittua pahaa, ja tässä päällekatsoannossa on Hänen Majesteettinsa Keisari myös armossamäärännyt 250 000 Rubla hopiassa vuosittain." Tämän julistuksen määrärahan turvin eri puolilla Suomea alettiin 1800-luvulla harastaa koskienperkauksia. Siten toivottiin saatavan parannuksia usein toistuviin tulviin sekä kulkuyhteyksiin.

Uusi koskenperkausjohtokunta nimettiin v. 1817. Töiden tarkastajaksi nimitettiin Venäjän tie- ja vesikulkulaitoksen insinöörikunnan luutnantti Carl Rosenkampff. Sanotaan taitavan ja uutteran "Koskiparonin" saattaneen työt ripeästi käyntiin.

Ensimmäiseksi ryhdyttiin töitä jatkamaan Kokemäenjoella. Toiseksi työmaaksi valittiin Tampereen tienoo, jossa käytiin käsiksi Tammerkoskeen, Viikinkoskeen ja Nokiankoskeen. Kaivannon- ja Vuolteensalmia perattiin useaan otteeseen (1818-1832) kevättulvien välttämiseksi ja suoran vesiyhteyden aikaansaamiseksi Vesilahdelta Tampereelle.

Vanajaveden ja Pyhäjärven välillä perattiin vuosina 1818-1823 ja 1825-1826 Kuokkalan-, Niemen- ja Herralanputouksia etupäälässä tulva-ajan lyhentämiseksi. Johtokunta avusti muun muassa Lempäälässä 1827-1831 Lastusten Tervajärveä alavien niittyjen kuivattamisessa.

Aluksi näissä töissä käytettiin venäläistä sotaväkeä, mutta sittemmin sekä oman paikkakunnan että muilta paikkakunnilta tullutta palkkaväkeä päivätyövelvollisina, yleensä niiden seutujen asukkaita, joiden hyväksi perkausten tuloksien arvioitiin tulevan.

Lempäälän, Sääksmäen, Kalvolan ja Akaan talolliset määrättiin syksyllä 1820 ja seuraavana kesänä tekemään näissä perkauksissa kukin viisi päivää. Yläpuolisten järvien pinta oli hieman alentunut ja v. 1832 saattoi maaherra tyydytyksellä todeta maanviljelyksen edistyneen juuri koskenperkausten ansiosta. Yleensä voidaan sanoa, että vuosisadan alkupuolella, kuudessakymmenessä vuodessa, pelto-ala Hämeen läänissä oli kasvanut yli kaksinkertaiseksi ja niittyjen ala lähes kaksinkertaiseksi.

Valtion pakkomääräykset eivät kaikkien mielestä tuntuneet kovin miellyttäviltä, vaikka töistä palkkaakin maksettiin. Vähitellen kuitenkin huomattiin, että perkauksista oli todella hyötyäkin.

Vuoden 1818 töistä tiedetään, että Pikkutammea Niemenkoskessa on vähän perattu samoinkuin Kuokkalankoskea Saukkosaaren ja pohjoisrannan väliltä. Saukkosaari on ollut Hakkarin ja Ollilan nykyisten talontonttien rajalla Kuokkalankoskessa. Talvitie Sarapistosta on tähännyttä saaren pohjoispäähän. On arveltu, että maantie joskus vanhaan aikaan olisi mahdollisesti kulkenut saaren kautta yli kosken.

Ennen perkausta on ollut mylly heti sillan alapuolella etelärannalla, mutta se on hävinnyt perkauksessa toisena työvuotena. Silta on ollut 2-arkkuinen. Pohjoisrannalla sillasta alavirtaan päin on ollut kolme myllyä, joihin vettä on johdettu syvennettyä uomaa myöten. Tätä aikaisemmin kaivettua uomaa on perattu.

Niemenkosken eteläpuolinen kaivettu haara on ollut noin 6 metriä leveä laskiessaan Niemenkosken alapuoliseen suvantoon.

Katsauksessa tie- ja vesirakennushallituksen toimiin vv 1816-1941 selostetaan maan eri puolilla tehtyjä perkaus- ja kanavoimistöitä. Tämän mukaan v. 1857

ryhdyttiin toimiin muun muassa Vanajaveden ja Sääksmäenjärven laskemiseen 5 jalkaa eli noin 1,5 metriä. Tässä tarkoituksessa piti perata Kuokkalan-, Niemen- ja Herralankoskia. Työ jatkui 1860-luvun alkuvuosina niinkuin jäljempänä selviää.

Koivistonjärven lasku samoinkuin toiset aikaisemmat koskenperkaukset saivat aikaan v. 1853 sen, että muutamat Lempäälän tilalliset anoivat hallitukselta avustusta edellämmainittujen koskien uudelleen perkaukseen. Toiveena oli saada viljelyskelpoista maata lisää.

Kuokkalan-, Papinniemen-, Niemen- ja Herralankoskien perkaus

Syksyllä 1857 alkoi työ Kuokkalan-, Papinniemen-, Niemen ja Herralankoskien perkaamiseksi. Töitä tehtiin usean vuoden aikana. Hömeenlinnassa ilmestynyt sanomalehti Hämäläinen kertoo, että työ alkoi syksyllä v. 1857.

Ensin tehtiin Herralankosken yläpuolelle pato. Tämä pato eli toe täytyi vuosittain purkaa ja seuraavana vuonna taas rakentaa uudelleen. Näin tehtiin ainakin kolme kertaa. Mikään pikku juttu ei tämä aputyökään ollut, sillä esimerkiksi vuoden 1860 kuluessa laskettiin Herralankosken yläpuolelle Herralan pellon ja Liuhan maitten välille 140 metriä pitkä ja 4,2 metriä syvä sulku.

Niemenkosken haarioihin asetettiin padot ja niiden suojoissa jatkettiin töitä vuoden 1859 alkuun asti. Samaan aikaan perattiin myös Sotkansalmi Pirkkalassa.

Koskien perkaustöissä käytettiin 1800-luvulla yleisesti kanaaleja eli rinnakkaskaivantoja varmaankin sen vuoksi, että senaikaisia työvälineitä käytettäessä oli helpompaa kaivaa oja kuivaan maahan kuin syventää koskea. Valtionarkistossa on muun muassa Papinniemenkosken perkaustyötä varten v. 1858 laaditun suunnittelukartan mukaan alun alkaen piirretty molemmat työvaiheet. Toisessa kuvassa näkyy pohjoisrannalle kaivettava sivu-uoma. Toinen kuva näyttää, että kaivettaessa syntynyt pitkänomainen saari on poistettu ehkä seuraavana vuonna. Papinniemenkoski tuli perkaustyön jälkeen nykyisen levyiseksi.

Koska koskienperkaukset vaikuttivat laajalle alueelle, ei ihme, että senaikainen lehdistökin kiinteästi seuraili tapahtumia. Uutinen "Hämäläisessä" 24.12.1858:

"17.12.1858 särjettiin sulut tämänvuotisen

kaivuutyön päätteeksi. Lähtivät vedet liikkeelle. Uutta siltaa Kuokkalankoskeen sanotaan pian ruvettavan valmistamaan. Tehdään niin korkeaksi, että alukset mastoineen alitse kulkea taitavat.”

Vuonna 1859 kaivettiin Kuokkalankoskeen kanaali Majauslahdesta Ollilant alon maan kautta kosken etelärannalle. Tätä kaivantoa, josta vieläkin on jäänteitä jäljellä, on myöhemmin kutsuttu Talsonojaksi, koska Jaakko Talso rakensi siihen vesikäyttöisen sahan.

Tämän koskenperkauksen jälkeen Kuokkalankosken entinen 9,2 jalan (noin 3 metrin) putous muuttui rauhalliseksi noin 5 jalan (1,5 metrin) syvyiseksi virraksi. Sen jälkeen Kuokkalankosken nimellä kulkeva vuolas virta on vain kalvas muisto ennen valtaisina kuohuina ryöpsyilevästä koskesta. Kosken pauhun kerrotaan olleen niin voimakkaan, että se saattoi kuulua Vesilahden kirkolle asti, jonne on matkaa linnuntietä ehkä 6-7 kilometriä.

Hämäläisessä oli 16.12.1859 uutinen Lempäälästä:

”Nyt on tullut odotettu Kuokkalan sulkujen aukaisemispäivä: Jäät syöksyivät suunnattomien vesijoukkojen seassa ja täyttivät uoman.

Uteliias ihmisjoukko katseli ihmetelleen ja hämmästyen luonnon raivoa ja ajatteli sitä päivällä, jona tuo sievä höyry ”Laukko” ensikerran pyrki ylös tätä virtaa myöten. Luonto itse on tehnyt esteitä, niin että saadaan vielä odottaa. Mutta sen rakkaampi on se tervehdys oleva tulevana keväänä, niin saamme alituisen yhdistyksen ja liikkeen Tampereelle.”

Työt jatkuivat edelleen Niemenkoskessa, jossa suoritettiin kaivauksia ja räjäytyksiä. Kosken yläpuolella oleva Kartanojärvi kuivattiin ja vesi johdettiin Niemenkoskeen, jota vielä kevättulvia silmällä pitäen syvennettiin ja perattiin. Oli arveltu, että perkaamalla kosket saataisiin 2900 hehtaaria veden vaivaamaa maata kuivaksi. Työn valmistuttua havaittiin, että suunnitelmissa oli pahasti erehdytty. Keväisin ja syksyisin jäi peltoja ja niittyjä jopa entistä enemmän veden alle.

12.10.1860 -lehti kirjoittaa:

Lempäälässä lokakuusa: ”Kuokkalankoskea ja Herralannientä on taasen alettu kaivaa.

Suuri ja pitkä sulku eli toe on valmis Herralan pellon ja Pappilan pellon kohdalle eli yläpuolelle Herralanniemen kaivantoa. Se on nyt kolmanteen paikkaan tehty sittenkun kosken kaivaminen alkoi. Sulun alapuoli on jokseenkin kuiva Kuokkalan siltaan saakka. Useissa paikoissa jäljellä kivisaaria, joista yllin kyllin työtä, mutta miähiä ei tahdo saada. Vesi nousee yläpuolella Hämeenlinna vesillä, mutta hassumpi on, että laskee alapuolella niin runsaasti, ettei höyrylaiva Laukko tahdo kulkeä enää päästä ja on jo

istunutkin savipalsiin ja kivikareihin. Olisipa hauskaakin, että tuo kosken kaivuu tulis kerran jo valmiiksi. Kai sitten jo hl Laukko menisi ylös Hämeenlinnaan kohden lystäilemään.”

Kuokkalankosken maantiesilta

Uusi Kuokkalankosken silta rakennettiin vuosina 1859-60. Kartassa näkyy kaksi siltaa. Vanhassa sillassa on kaksi arkkua. Uudessa sillassa on yksi arku eli virtapilari, joka edelleenkin on muistona koskessa paikallaan. Tämä ponsiansassilta rakennettiin aivan edellisen sillan viereen ylävirran puolelle.

Sillan rakentamisesta on kertonut Gustava Eriksson, joka siihen aikaan oli nuori tyttö. Sillan hirsiosat valmistettiin ja koko silta koottiin ensin läheisellä Erkkilän talon pellolla. Sen jälkeen teelmus purettiin ja silta rakennettiin edeltäkäsän valmistettujen kivisten rantamuurien ja keskellä koskea olevan kiviarkun varaan. Useissa kivissä on salaperäisiä numeroita. Kerrotaan, että ainakin osa kivistä on tuotu keskenjääneeltä Rikalan kanavatyömaalta. Numeroidut kivet ovat sieltä perläisin. Kertoja Gustava Eriksson asui vuosikymmenet Kuokkalankosken sillan ”pielessä” ja kuoli lähes 100-vuotiaana v. 1942. Silta purettiin vuonna 1943.

Perkaustöiden tuloksia

Vuosien 1857-60 perkaustöiden jälkeen huomattiin, että kustannusarvio ylittyi huomattavasti. Sen sanottiin johtuvan osaksi siitä, että Herralankosken työmaalle oli tuotu Kronstatin sotasatamasta lainaksi ”mutrauskone”, joka oli höyrykäyttöinen kaivinkone. Suuren työn ja väivännön jälkeen todettiin myös, että keväisin ja syksyisin jäi peltoja ja niittyjä entistä enemmän veden alle.

Tämän suuren hankkeen osittainen epäonnistuminen vähensi harrastusta koskenperkauksiin. Eräät työvelvolliset eivät tulleet töihin, mutta heiltä perittiin korvaus rahassa.

Viimeiset perkaustyöt

V. 1861 aloitettiin jälleen perkaustyöt. Elokuun 29 päivänä ryhdyttiin taas rakentamaan patoa Herralankoskeen. Sekä Herralankoskea että Niemenkoskea perattiin. Niemenkoski perattiin kallioon pohjasta 30 metriä

leveäksi ja keskimäärin 60 cm syväksi 120 metrin pituudelta ja sen lisäksi 60 metrin pituudelta vietiin pois kiviä ja someroa. Näin saatiin 180 metriä pitkä, pohjasta 30 metriä leveä, suora virta. Samaan aikaan syvennettiin Herralankoski koko pituudeltaan 180 metriä pitkäksi ja 60 cm syväksi. Töitä tehtiin lisäksi ainakin Papinniemenkoskessa.

Kuokkalankoskea perattiin vielä kerran vuosina 1863-64. Tällä kerralla lähinnä laivareitin aikaansaamiseksi.

Laivakulkua kokeillaan

Monivaiheisten koskenperkausten jälkeen toivottiin voitavan aloittaa säännöllinen laivaliikenne Tampereen ja Hämeenlinnan välille. Suurimpana esteenä oli Kuokkalankoski. Ensimmäiseksi lähti koematkalle koskea ylös yrittämään potkurihöyrylaiva "Ilmarinen" heinäkuussa 1863. Kirjassaan "Hauskoja muistoja Tampereen tienoilta" kertoo Hermann Kauffmann tästä vaiherikkaasta matkasta. Monien vaikeuksien jälkeen laiva nousi Kuokkalankosken ylös käytyään karilla useamman kerran. Vielä seuraavissakin koskipaikoissa koettiin vastuksia. Milloin pohja karahti kalliioon tai juuttui savipenkkoihin. Tämä koematka osoitti, että Kuokkalankoski kuohuineen ja kareineen oli vaikeasti voitettavissa eikä soveltunut säännölliseen laivaliikenteeseen. Muistoksi Ilmarisen matkasta pystytettiin Kuokkalankosken pohjoisrannalle nykyisen maantiesillan tuntumaan muistomerkki 100 vuotta myöhemmin.

Vuonna 1866 Vanaja-niminen siipiraslaiva nousi Kuokkalankosken ylös ja pääsi Hämeenlinnaan. Tämä oli "Ilmarisen" jälkeen toinen ja samalla viimeinen höyrylaiva, joka on nämä kosket noussut. "Vanaja" jäi sitten liikennöimään Hämeenlinnasta Lempäälään. Lempäälän kanavaa ei vielä silloin ollut. Laiva tuli Havaslahden suulla olevaan laituriin, josta tavarat kuljetettiin hevostyöillä ja matkustajat siirtyivät maitse Lempoisten Kirkkojärven rantaan niin sanottua Telkän taivalta pitkin. Kirkkorannasta matka jatkui Laukko-laivalla Tampereelle. Myöhemmin Vanaja-laivan nimi muutettiin ja se sai nimekseen Adolf Törngren.

Koivistonjärven kuivatus

Kun muuallakin oli saatu hyviä kokemuksia järvien ja soiden kuivaamisista, alkoi tällä alalla oma-aloitteellistakin toimintaa.

Kirsti Arajärvi kertoo kirjassaan "Lempäälän Säästöpankki", että v. 1838 Vaihmalan Isotalon isäntä pani alulle Koivistonjärven suurisuuntaisen kuivaamisen. Hämeen Historia osa I mainitsee, että aloitteentekijä oli Lastusten kartanon omistaja kapteeni Kaarle Kustaa Granfelt, joka omisti myös Sotavallan kartanon ja jolle kuivatuksesta tulisi olemaan suurin hyöty. Ehkä Isotalo oli esittänyt täällä paikallisesti asian, mutta Granfelt kynämiehenä oli tehnyt kirjallisen esityksen viranomaisille.

V. 1839 anoivat lempääläiset aloitteentekijät koskenperkausjohtokunnalta tarkoitukseen avustusta. Järven pinta-alaksi ilmoitettiin 570 ha, mutta kun työstä tehtiin loppuraportti 25.11.1853, kuivattu ala oli vain 296 tynnyrialaa eli 150 ha. Edellisenä kesänä oli rantaniityiltä kerätty 450 kuormaa hyvää heinää ja keskemältä n. 800 kuormaa karkeampaa heinää. Itse ei voitu kaikkea käyttää, mutta sivulliset naapuripitäjiä myöten sitä käyttivät. Heinät tekivät hyvin kauppansa, kun oli ollut kovin kuiva kesä ja hakijat saivat ne ilmaiseksi. Työ oli alunperin arvellun 6 vuoden sijasta tähän mennessä kestänyt 14 vuotta. Ennenkuin viimeiset kaivaukset ja korjaukset olivat tulleet tehdyksi, oli aikaa kulunut yli 100 vuotta.

Loppukokous oli 29.9.1950. Välillä oli ollut useita uudelleen kuivatuksia. Pysyvinä muistoina jälkipolvelle ovat säilyneet Sotavallan ja Kelhon kivinavetat, jotka on tehty raivaustyön jäänteistä. Suuri osa kuivatusta alueesta jaettiin sodan jälkeen siirtoväelle.

Heikki Kyykoski

Tietolähteet:

L. I. Kaukamaa: Tie- ja vesirakennushallitus 1816-1941

Kaukovalta: Hämeen läänin historia I

Hämeen Heimoliitto: Hämeen maa IX

Arajärvi: Lempäälän historia

Lempäälän Säästöpankki 1875-1950

Noroila: lehtikirjoitus Lempäälän-Vesilahden Sanomat

Valtionarkiston karttajäljennöksiä Lempäälän koskenperkaustöistä

Ruotsin Sota-arkiston Lempäälää koskeva tiedustelukartta vuodelta 1781

Aaltio: Koivistonjärven kuivaus Lempäälässä

Kesävieraita Hervannanmaassa

Ennen aikaan 1920-luvulla ei ollut kesämökkiä juuri kellarin, 30-luvulla niitä alettiin merkittävässä määrin rakentaa.

Kaupunkilaisilla oli maalla tuttuja taloja mihin mennä. Ja monen kaupunkilaisen syntymäkoti oli maalla ja siellä lomailtiin. Meille tuli vuonna 1924 kesävieraaksi Tuomiokirkonkatu 21:ssä olevan Voiman kaupan hoitajan Kaarlo Laitilan perhe. Heitä oli yksi tytär ja kolme poikaa. He olivat meille tuttuja, koska veimme joka viikko voita meijeriin ja Voiman kaupasta ostimme mitä tarvittiin. Kaupunkimatka kuljettiin hevosella kivistä ja kaitaista klärrytietä.

Kyllä oli vilkasta ja touhukasta elämää silloin. Kun tehtiin töitä, niin kesävieraat olivat välistä mukana, erityisen mukavaa oli lehtikerppojen teko. Aikuiset taittelivat vesurilla lehdeksiä, jotka sidottiin korpuiksi, ja me pienimmät kannettiin niitä latoon kuivumaan lampaisten talvirehukseksi. Kaikkein mieluisinta oli käydä ongella. Tunkioista kaivettiin matoja, otettiin onget ja kopat matkaan. Siihen aikaan sai järivistä kalaa ongella niin paljon kuin ehti ylös vetään. Kun oli 5-6 onkijaa, niin muutamassa tunnissa oli kalakoppa täynnä. Kaloista saatiin maukas ja runsas kalakeitto isollekin joukolle.

Meillä oli kesävieraana myös kassanhoitaja Aino Jokinen poikansa Matin kanssa. Isä ja äiti nukkuivat keittiön puolella, jota myös pakariksi sanottiin. Jokisen tati ja poika nukkuivat porstuan peräkkäin. Laitilan perhe asui pirtissä. Muita huoneita meillä ei ollut.

Meillä oli ja on vieläkin kolmiosainen aitta, jossa oli kaksi vaateaittaa ja perimmäisenä vilja-aitta. Niissä me nukuimme kesät, siskot toisessa ja me kolme veljestä toisessa. Mitään herätyskelloja ei tarvittu. Varhain aamulla kanat lensi orreltaan ja lähtivät kaakattaen etsimään ruokaa. Aamuvirkku kukko lensi karjapiha-aidan päälle ja kajautti aamuraukkaaseen ilmaan mahtavan kukkokiekuun, monta kertaa peräkkäin. Siihen herättiin alkamaan päivän työt.

Meillä oli vanha riihen katto alkanut vuotaa ja riihi oli liian pieni. Se purettiin ja tehtiin uudestaan vähän isompi. Että kyllä työtä riitti. Apumiehenä oli Matssonin Taavetti, vanha mies Messukylästä. Kaikki muu tehtiin omin voimin ja valmista tuli. Ne meidän kesävieraat oli luonnikkaita hyväntuulisia ihmisiä. Ne viihtyivät hyvin. Savusauna lämmitettiin usein ja kylvettiin tuoreilla koivuisilla vihdolla. Ja kyllä oli hieno olo sen jälkeen. Kun oltiin väsyneitä, niin monesti oikaistiin tuoksuvalla pihanurmikolle ja tarinoitiin siinä kaikista maailman asi-

oista. Kunnes mentiin nukkumaan illan hiljaisuudessa. Minä täytin sinä kesänä viisi vuotta ja Jokisen Aino toi minulle syntymä- ja nimipäivälahjaksi aapisen. Kuusivuotiaana osasin jo lukea täydesti ja vähän kirjoittaa.

Vuonna 1924 oli Pariisissa olympiakisat, ja kun sanomalehti tuli, niin siinä kerrottiin Suomen olympiasankareitten kuntamitalivoitoista. Niin kyllä se intoaja ylpeyttä nosti. Meidän lähellä on kalliokumpare, minä pihamaalla katseilin ja kuuntelin kun kesävieraspojat ja veljeni kiipesivät sille kalliolle, ja täysin rinnoin kajauttivat ilmoille, että "Hei, hei, hei, Suomi voiton vei!"

Kun seuraava sanomalehti tuli, ja kertoi uusista kultamitalivoitoista, niin taas raikuivat mahtavat hurraahuudet voiton kunniaksi. Ja urheilu oli siihen aikaan tervettä amatööriurheilua, jossa "dopingina" oli ruisleipä, läski, perunat ja silakka. Ja ne eivät tulleet kalliiksi, ja urheilu oli harrastus ansiotyön lomassa. Meilläkin kesävieraat ja oma väki innostui koettamaan paremmuuttaan juoksussa, yhteislähtönä lähdettiin, pinkaistiin johonkin määräkohtaan. Pientä keppiä heitettiin keihäänä ja sopivan painoista kiveä työnnettiin kuulana. Oli se vaihtelua työnteon lomassa.

Siihen aikaan ei tiedon kulku ollut mitään nopeata. Radioitakin oli siihen aikaan vain muutamilla amatööreillä. Kyläläisten postit tuli Voiman kauppaan tai Viialan kartanon luona olevaan postilaatikkoon, josta ne otettiin mukaan kun asioille käytiin. Lehtien uutiset oli näin useamminkin päivän vanhoja kunnes ne saatiin luettavaksi, mutta ei se mitään haitannut.

Teevee tuo nykypäivänä olympiakisat suorana lähetyksenä, vaikka maailman toiselta puolelta jännityksestä väriseville katsojille. Tainnee sille mukavuudelle tulla melkoisesti sitä hintaakin!

No niin kesä kului arkipäivät moninaisissa askareissa. Sunnuntait levättiin. Kaikki työt oli tehtävä ajallaan. Kevällä tehtiin kylvötyöt, oli hoidettava kasvimaat. Sitten alkoi heinänteko kun heinät saatiin latoon. Rupesi oleen käsillä rukiin leikkuu ja kaikki muukin sadonkorjuu. Näin on tehty kautta vuosisatojen ja tehdään vieläkin!

Silloin 20-luvulla oli paljon kyykäärmeitä. Luonnossa kulkiessa niitä näki vähän väliä ja seipäällä niitä tapettiin paljon. Sinä kesänä oli yksi iso kyy alkanut luikerrella meidän pihamaan laitamalla. Se oli niin nopea livahtaan piiloon että sitä ei saatu tapettua. Kun siihen aikaan lapset ja paljon myös aikuisetkin kulki paljain jaloin, niin sitä pelättiin ja varottiin. Kerran sen kyy nähtiin livahtavan

kivikasaan piiloon. Silloin isäni keräsi kasaan kuivia risuja sen kivikasan päälle ja poltti sen. Kun se oli palanut, niin siellä kivien raossa kyy oli hengettömäksi kärventyneenä. Silloin houkaistiin helpotuksesta, kun ei enää tarvinnut pelätä minunkaan puolestani, kun minä perheen pienimpänä en olisi osannut varoa.

Se kesä oli silloin kaunis ja lämmin. Ahot kasvoivat punaisenaan mansikoita joita poimittiin ja syötiin. Mansikoita otettiin lautaselle ja siihen lisättiin maitoa tai

talkkunajauhoa ja sokeria, ja kyllä oli hyvää! Soilla kälyttiin poimimassa muuraimia eli lakkoja. Ja mustikoita. Että kyllä ohjelmaa oli. Leikittiin ja pidettiin hauskaa kesävieraat ja talonväet yhdessä. Se kesä kului liiankin nopeaan. Lähestyi koulujen alkamisaika ja kesävierasperheet pakkasivat tavaransa ja lähtivät Tampereelle.

Jaakko Koivuviita

Legenda Tarikan Pirkkitasta

Kansanruno Lempäälästä

Mies musta Mustisista
 Harmaa Hakinmäestä
 Pitkämekko Menkalasta
 Hullua houkutteli Hollolasta
 Käski miestä mieletöntä:
 "Polta kirkko Aimalasta
 Että riutuis vetten riidat
 Vaikenis maiden väet."
 Syttyi tuli syönyöllä
 Kipunoita kiihätteli.
 "Haurala ei havannut
 Herrala ei herännyt
 Nurmikunta nukkunna."
 Piika Pirkki soria
 Kaunihista Lemposista
 Tarikan talon tanhuvilta
 tse kankahat kutovi
 Tässä pienessä tuvassa
 Yökauet helskyttävi.
 Valkea savu vahainen
 Tuli kirkas tuohuksinen
 Valotti piialta silmät
 Kirkasti piialta kasvot
 Tulen loimu ikkunasta
 Kirkosta palavasta.
 Siitä piika pikkurainen
 Juoksi heti Kuokkalahan,
 Lahdenkylästä Aimalahan
 Liikkui liioitta sanoitta.
 Matkan pitkän mentyänsä

Kirkon uksen loksutteli
 Paloi jo seinät valkeana
 Katto jo tuleva tuiksi
 Säkeniä säihkieli
 Kirkko kuin tulinen kokko.
 Pikkuinen piika Tarikasta
 Kirkosta palavasta
 Riensi etsimähän kuvia.
 Oli aikaa vähäisen
 Palavasta paaterosta
 Pelasti kuvat pyhimysten
 Pietarin ja Paavalin,
 Birgitan ja Magdaleenan
 Turvasi tulen tuhoilta
 Tulen tuhmita vihoilta.
 Tuuli tuhkat korjannehen
 Paikalta palanehelta.

Väet yhtehen yhyneet
 Ajatusta antamahan
 Niinpä väki mureissansa
 Mietti näin mielessänsä:
 "Tehtävi lauttaa kaksi
 Toisehen Pietari ja Paavali
 Toisehen Birgitta ja
 Magdaleena
 Kuvat neljän pyhimyksen
 Pannahan lautat vesille
 Aimalan Kangasnenästä
 Tuulten aaltojen armoille
 Näin saatellen sanoilla:

Kunne kuvat kulkenevi
 Sinne kirkko tehtänevi."
 Uiskennellen päivän pari
 Seisahtui kivikarihin
 Maatui Maskun kalliohon.
 Tähän kirkon rakennamme
 Hauralan Pyhämakehen
 Vanhan taaton tanhuville.
 Jolloin kokeneimmat katselime
 Viisaimmar viimein virkkas:
 "Älkää hyvät inehmiset
 Kirkkoa tänne rakennelko
 Tälle alavalle kumparelle
 Tarhoihin pakanoiden
 Kummulle kivikautisen."
 Kansa neuvon varteen otti
 Vieritteli lautan vesille
 Laski lossin irrallehen.
 Jopa lipui puinen alus
 Lautta Birgitan ja Magdaleenan
 Pursi kahden pyhimyksen
 Noille väljille vesille.
 Juuttui lautta uiskentelemasta
 Telkähti Telkäntaipalehen:
 "Tänne kirkko tehtänehen."
 Kivikirkko, harmaa kirkko
 valmistui vuonna
 neljätoista sataa
 kahdensantoista.

Edellä olevan legendan perusosat on 1700-luvun puolivälissä taltioinut lempääläinen ylioppilas, Hauralan Kyrän talon poika Mikael Waldenius, jonka kotiseutuaiheinen, yliopistolliseksi opinnäytteeksi tarkoitettu Lempäälä-tutkielma on tallennettuna Valtionarkistossa.

Lastusten kartano noin vuonna 1830, joen rannalla seinämaalausten teittäjä Carl Gustav Granfelt.

Lastusten seinämaalauksia tutkitaan

Säätyläisillä oli tapana 1500-luvulla verhoilla pyhinä ja juhla-aikoina asuntojensa katot, seinät, pöydät ja penkit värikkäin kudonnaisin. Näitä kutsuttiin usein tapeteiksi ja koska ne voitiin ripustaa seinille tai panna pöydille, ymmärtää ilmaisun "olla tapetilla", joka siis tarkoittaa jotain pöydällä olevaa.

Tapettimaakareita

Seinävaate saattoi olla myös maalattu. Yläneen kartanossa mainitaan 1500-luvun lopulla olleen "kaksi tupaa, joiden seinät oli verhottu palttinalla ja vanhoilla, maalatuilla seinävaatteilla".

Ison- ja pikkuvihan aika oli rappiokautta myös

kotien sisustuksen suhteen, mutta 1700-luvun puolivälin jälkeen alkoi rokokoon ilmava koreus tehdä tuloaan myös kotien sisustustaiteeseen. Kartanoihin ja pappiloihin alettiin hankkia suuremmissa määrin kuin ennen mm. seinämaalauksia. Ne olivat useimmiten nahalle, kankaalle tai paperille maalattuja.

Tapettien tekijöitä eli tapettimaakareita tunnetaan nimeltäkin: Isak Wacklin, Johan Bromander, Jonas Bergman, Petter Holm, Pehr Sundberg ja Rabbe Rosqvist.

Kun edellä mainittu Isak Wacklin, joka oli tunnettu taidemaalari, opiskeli vuoden 1740 tienoilla tapettimaalauksia Pietarissa, oli varmaan kysymys sellaisista tapeteista kuin Porvoon lähellä olevaan Jakkarilan kartanoon 1760-luvulla hankitut. Jakkarilan kankaalle

maalatut tapetit ovat nykyisin Kansallismuseossa. Ne ovat eräänlaista monumentaalimaalausta ja esittävät mm. metsästyskohtauksia ja paimenidyllejä.

Muista kartanoista, joissa on maalattuja tapetteja, mainittakoon Prinkkala Kaksikerrassa, Mustio Karjaalla ja Frugård Joroisissa.

Rapatulle pinnalle tehtyjä maalauksia

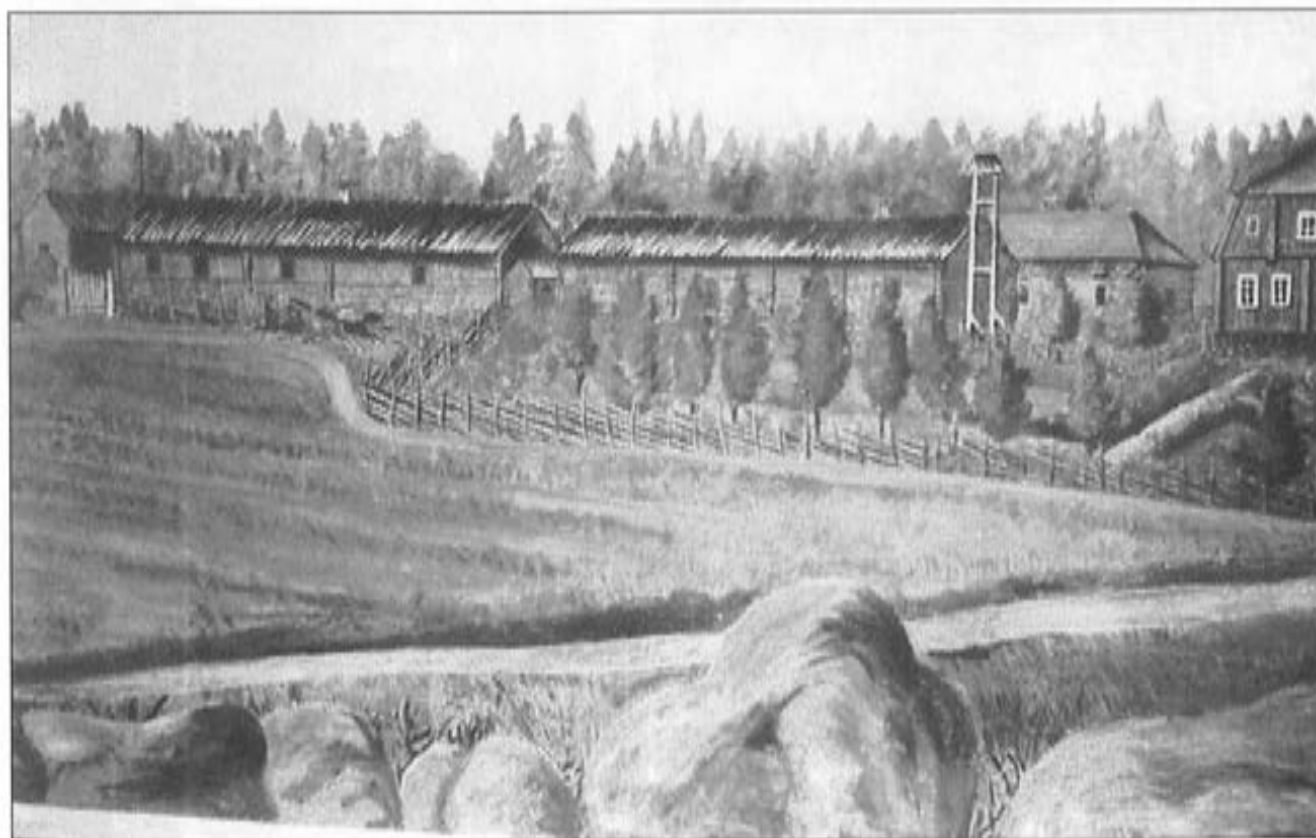
Suomessa on jo keskiajalla tehty maalauksia kirkkojen seinille ja Turun linnaa koristettiin 1500-luvulla seinä- eli muralimaalauksin.

Lastusten kartanossa on Suomessa harvinaisia yksityiskodissa olevia rapatulle pinnalle tehtyjä al secco-maalauksia. Niitä kävi elokuussa 1993 tutkimassa Helena Edgren Museovirastosta ja syyskuussa 1994 Irma Lounatuori saman viraston rakennushistorian osastolta.

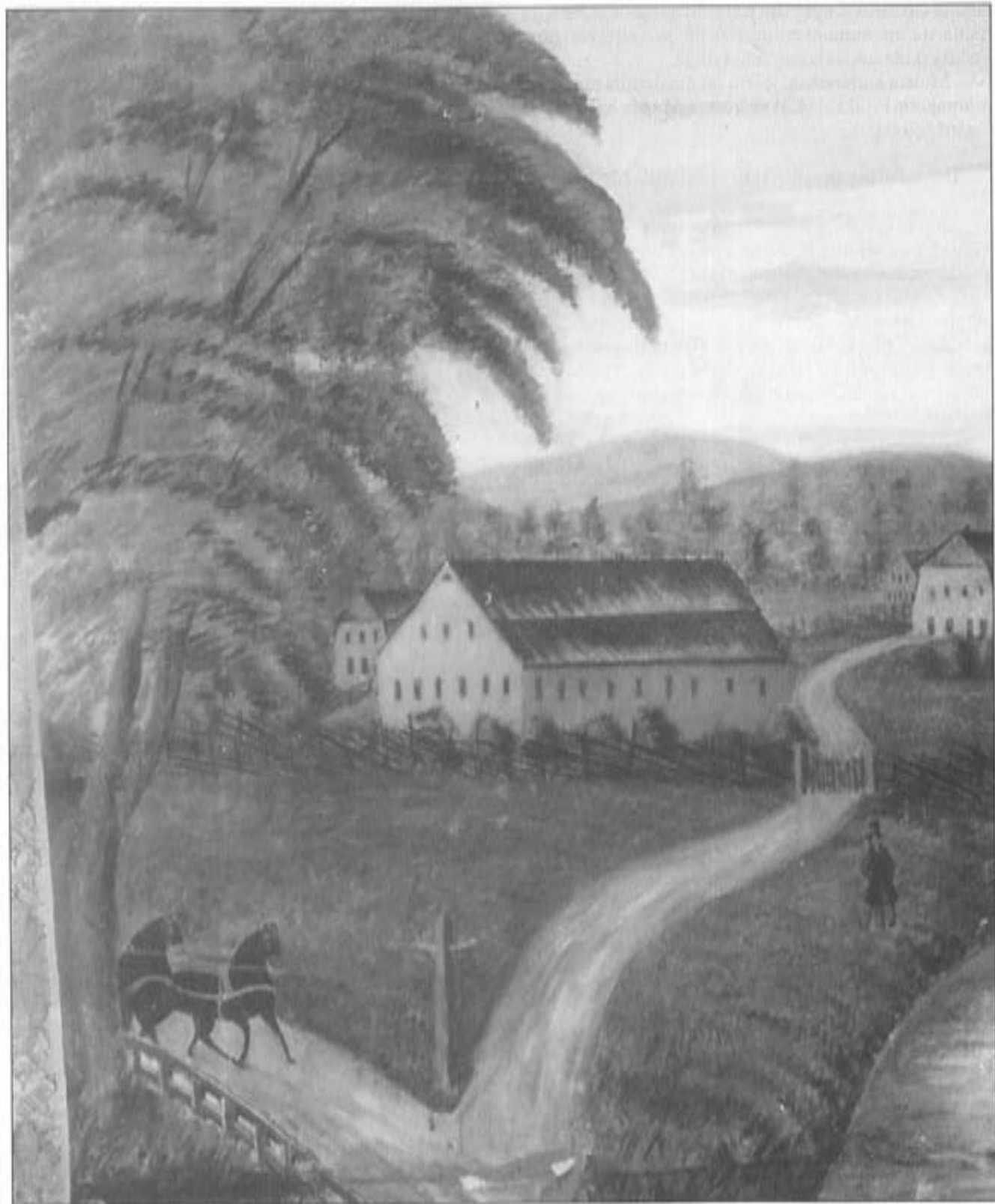
**Eeva Anero
Kuvat Mirja Anttila**

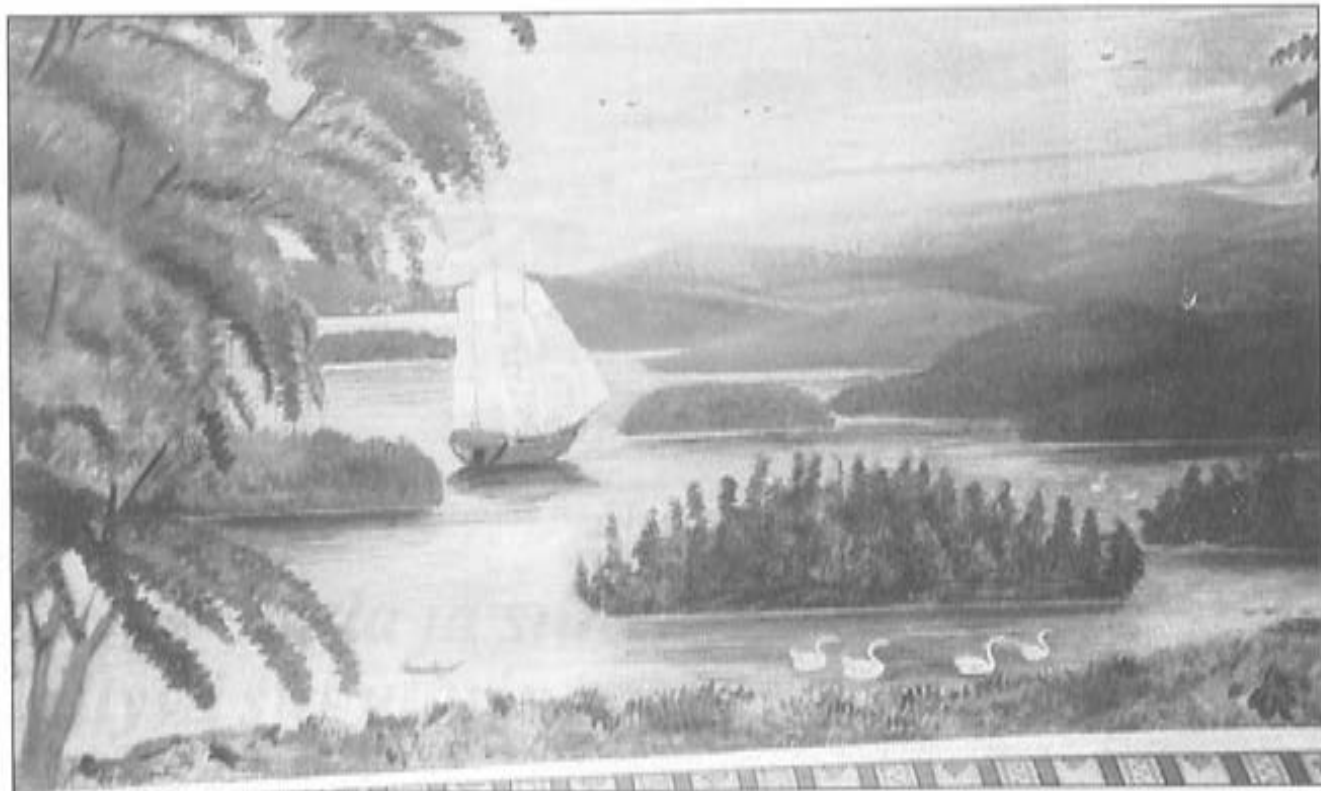
Karhu tappoi neljä miestä Lastusten tienhaarassa.

Lastusten ulkorakennukset.

Lastusten kartanon seinämaalaus, mukana Carl Gustav Granfelt.

Seinämaalauksen aiheena romanttinen järvimaisema.

Metsästäjä kaadettuine saalineen ja koirineen. Rakastavainen pari matkalla.

Meri

Meri aava laineita vyöryttäin,
 kuin ennen nytkin sen näin.
 Saman kuulin ma äänen huokaavan,
 saman kummasti luoksensa kutsuvan.

Minä seisoin rannallas katsellen
 miten häipyivät mastot purjeitten.
 Minne kaikki nuo purret veivätkään?
 Kätkin kaipuuni polttoon viiltävään.

Oli kerran haaveeni ulapat nuo,
 ne rinnassa polttaen kutsuivat luo,
 ne päivät viipyi mun unelmissain,
 niistä öisin näin minä unia vain.

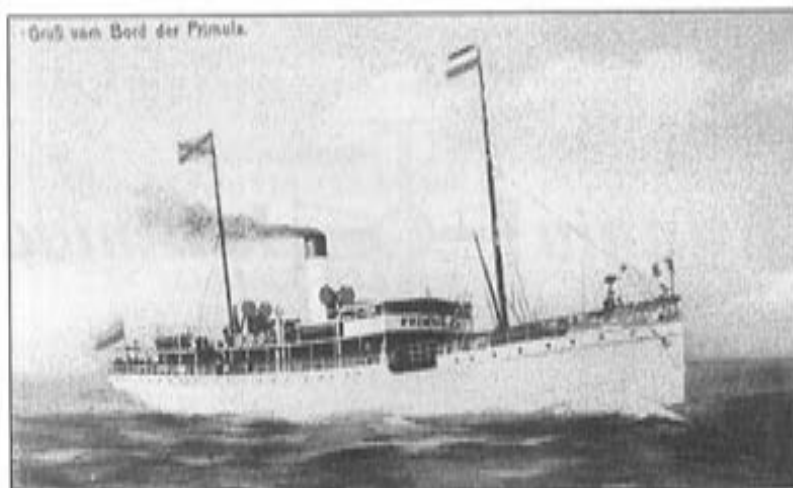
Olin syntynyt rannalla ison veen,
 meri tuutunut minut oli kaipuuseen.
 Sama kaipuu poltti nyt rinnassain,
 sama purjeita, aaltoja katsellessain.

Jo lapsena rannalla leikkiessäin
 oman purjelaivani valkean näin.
 Näin itseni ruorissa uljaan laivan,
 Nyt tunsin rinnassa viiltävän vaivan.

Näin lapsuuden muistot liekkiä palaa,
 elonpäivien illassa ne kokea halaa.
 Nyt tietäjä, ei unelmien varaan rakentaa voi,
 elonarki näet haaveet muuttaa voi.

Mutta nähdä ma vielä kerran sain
 mitä rannalta tältä todella hain,
 että mainingit hiekkaa tuudittain
 yhä leikkirantaani vyöryy vain.

Voitto Lyly

Matkustaja-rahtilaiva Primula

S/S Primula ja siihen liittyvä sukutarina

Isäni Lauri Wilhelm Nordlund 1877-1940 (vuodesta 1935 Kyykoski) oli perämiehenä matkustajalaiva Primulassa ja jäi laivan mukana vangiksi Lyypekkiin elokuussa 1914, jolloin syttyi sota Saksan ja Venäjän välillä.

Perheemme vakituinen asuinpaikka oli silloin Helsinki, mutta äitini ja kaksi veljeäni asuivat kesäasukkaina Halkolan talossa Lempäälässä. Kun minun syntymiseni aika lähestyi, matkusti äitini minua saamaan Poriin, missä isäni sisar Anna Nordlund toimi siihen aikaan kätilönä Nyqvistin sairaalassa. Porissa asui tällöin myös isäni äiti "Porin muori". Hänen kodissaan synnyin 11.8.1914 Annu-täidin toimiessa avustavana "mestarina".

Isäni oli merikapteenitutkinnon suorittanut ja toimi Primulan I perämiehenä tuona kohtalokkaana vuonna 1914. Muistan isäni ja äitini kertomusten mukaisesti, että laivan ollessa satamassa Saksassa isäni oli ilmoittanut laivan Nyberg-nimiselle kapteenille saaneensa Suomesta selälaisia tietoja, että olisi parasta lähteä Saksasta niin pian kuin mahdollista kotimatalle. Laivan sitten lopulta lähdettyä ja sen juuri päästyä avomerelle oli sen tavoittanut saksalainen moottoritorpeedovene ja pakottanut kääntymään takaisin Lyypekkiin. Enoni Onni Lehtinen oli maanmittaushallituksen insinööri ja oli virkamatkalla Saksassa. Hän oli paluumatkalla s/s Primulalla ja joutui isäni kohtalotoveriksi Lyypekissä. Sukulaismiehet keksivät kuitenkin ennen pitkää tekosyyin päästäkseen kaupungille muka ostamaan talvivaatteita. He livistivät saman tien Tanskan ja Ruotsin kautta kotimaahan. Kun he

sitten syyskuussa saapuivat kotiin, oli se liidilleni tosi iloinen uutinen, kun poikakin oli syntynyt, eikä isän olinpaikasta ja kohtalosta ollut mitään tietoa.

Muistan jo itsekin sen ajan, kun lehdissä kerrottiin, että saksalaiset olivat muuttaneet Primulan rahtilaivaksi, joka tummaksi maalattuna luovutettiin takaisin Suomeen 1920-luvulla.

Tämän sukutarinan täydennykseksi muistuu mieleeni vielä juttu siitä, miten ongelmallista voi kasvuikäisten poikien paimentaminen olla. Kun äitini lähti Poriin, hän jätti kaksi veljeäni Lempäälään sisarensa Rauha Saukon hoiviin, joka asui miehensä rautatievirkaileija Santeri Saukon kanssa huvilassaan Halkolan naapurissa rautatien vastakkaisella puolella. Eriäänä päivänä veljekset olivat kadonneet tuntikausiksi. Kukaan ei ollut heitä nähnyt naapureissakaan. Ennen ehtooota pojat sentään ilmestyivät ja poissaolon syykin selvisi. Joku lähitienoon pojista oli huomannut sankkaa savua rautatien suunnasta pohjoisella taivaanrannalla. Omasta kokemuksestani tiedän, että tulipaloo katsomaan on ehdottomasti riennettävä. Nyt oli Kuljussa sijaitsevan Kukkolan kartanon päärakennus syttynyt palamaan. Pojat lähtivät rautatietä pitkin juoksemaan palopaikalle, jonne matkaa kertyi noin 10 kilometriä ja toinen moko-ma takaisin.

Suvun keskuudessa näitä tapahtumia kerrottiin ja ne jäivät mieleeni, koska ne liittyivät syntymävuoteeni.

Heikki Kyykoski

Kunnia *Isänmaa*

Lempäälän sankarivainajat 1939 - 1944

Seuraavassa luettelossa ovat Lempäälään siunatut sekä Lempäälässä asuneet, mutta muille paikkakunnille siunatut sankarivainajat.

Talvisota 1939 - 1940

43 sankarivainajaa

Toivo Tuominen
19.5.1917 - 1.12.1939

Kaino Joensuu
23.1.1916 - 23.12.1939

Ville Pajunen
22.7.1900 - 28.1.1940

Pietari Ahti
8.2.1917 - 9.12.1939

Rauni Huhtala
27.4.1914 - 23.12.1939

Väinö Heinonen
19.7.1916 - 8.2.1940

Väinö Lehtonen
20.5.1908 - 11.12.1939

Sulo Marjamäki
13.2.1910 - 23.12.1939

Väinö Lantee
7.5.1900 - 11.2.1940

Johannes Tapola
13.4.1916 - 14.12.1939

Väinö Mattila
20.8.1915 - 23.12.1939

Martti Harhala
10.11.1912 - 11.2.1940

Yrjö Länsipuro
23.10.1913 - 19.12.1939

Yrjö Ojala
4.11.1904 - 2.1.1940

Paavo Altamaa
25.5.1914 - 11.2.1940

Aimo Peltola
2.7.1903 - 20.12.1939

Yrjö Salminen
13.2.1901 - 5.1.1940

Lauri Mäntynen
13.5.1904 - 11.2.1940

Paavo Pyhälä
19.4.1911 - 23.12.1939

Paavo Niemi
18.12.1916 - 25.1.1940

Matti Jokimäki
19.12.1903 - 11.2.1940

Eino Heikkilä
24.9.1912 - 12.2.1940

Lauri Jokinen
9.6.1909 - 12.2.1940

Uuno J. Merikoski
2.7.1916 - 13.2.1940

Albinus Kuusela
28.2.1901 - 14.2.1940

Johan Haavisto
2.12.1908 - 14.2. 1940

Erkki Laakso
31.7.1915 - 14.2.1940

Esko Rasku
16.5.1918 - 15.2.1940

Toivo Leppikorpi
10.2.1910 - 19.2.1940

Armas Mäkinen
31.12.1910 - 21.2.1940

Sulo Kramsu
4.1.1908 - 21.2.1940

Johannes Ojanen
21.6.1902 - 25.2.1940

Ferdi Virolainen
6.3.1911 - 1.3.1940

Paavo Vannula
3.5.1906 - 2.3.1940

Reino Peltomäki
17.9.1907 - 3.3.1940

Eerikki Korte
23.7.1908 - 3.3.1940

Aarre Vuorinen
13.7.1916 - 5.3.1940

Nillo Keskinen
22.11.1908 - 10.3.1940

Lauri Siren
8.7.1904 - 11.3.1940

Viljo Lehtinen
19.2.1910 - 11.3.1940

Voitto Tuominen
13.8.1913 - 12.3.1940

Viljo Jutila
23.12.1901 - 14.9.1940

Paavo Helin
12.8.1902 - 14.9.1940

Jatkosota 1941 - 1944

138 sankarivainajaa

Tuure Mäkelä
29.1.1921 - 8.7.1941

Frans Valtonen
4.1.1920 - 9.7.1941

Kaarle Tanner
18.1.1903 - 10.7.1941

Osmo Lietsamo
16.9.1910 - 11.7.1941

Matti Heinonen
18.12.1912 - 14.7.1941

Hugo Hävölä
16.11.1905 - 14.7.1941

Esa Ahola
9.8.1917 - 15.7.1941

Toivo Mattila
1.8.1917 - 15.7.1941

Kalle Mäkinen
14.3.1907 - 15.7.1941

Eino Salminen
29.1.1909 - 15.7.1941

Viljo Långvik
5.12.1915 - 24.7.1941

Reino Lindroos
22.7.1913 - 24.7.1941

Reino Jokela
29.6.1912 - 25.7.1941

Eino Leppäkorpi
22.10.1907 - 25.7.1941

Eino Tolviander
2.10.1903 - 25.7.1941

Paavo Nääjärvi
18.7.1915 - 25.7.1941

Onni Niemi
5.2.1908 - 30.7.1941

Urho Lehto
18.6.1909 - 3.8.1941

Bruno Jokinen
14.7.1920 - 4.8.1941

Jaakko Jokinen
2.5.1920 - 4.8.1941

Pietari Mihailow
2.9.1918 - 8.8.1941

Pentti Mäkinen
27.2.1921 - 12.8.1941

Eilo Heikkilä
2.10.1920 - 14.8.1941

Väinö Haavisto
24.1.1921 - 16.8.1941

Eino Säger
20.6.1899 - 19.8.1941

Vilho Hovi
8.4.1916 - 22.8.1941

Yrjö Harjula
11.4.1900 - 3.9.1941

Matti Katajisto
4.11.1917 - 4.9.1941

Martti Tappura
1.2.1911 - 4.9.1941

Edvard Helin
5.6.1903 - 4.9.1941

Arvo Kallio
5.5.1905 - 4.9.1941

Toimi Pietilä
19.8.1916 - 7.9.1941

Uno Mäki
4.12.1917 - 9.9.1941

Aarne Virtanen
14.5.1919 - 10.9.1941

Lars Riistavaara
28.2.1920 - 14.9.1941

Paavo Saloniemi
21.8.1912 - 16.9.1941

Eino Rantanen
16.11.1910 - 16.9.1941

Lauri Välimäki
8.10.1912 - 16.9.1941

Ensti Rantanen
18.5.1915 - 16.9.1941

Arvo Rosenlund
24.1.1912 - 16.9.1941

Yrjö Jokela
20.10.1916 - 16.9.1941

Antti Nieminen
9.7.1913 - 17.9.1941

Lauri Salo
21.4.1920 - 21.9.1941

Martti Kallio
13.8.1902 - 22.9.1941

Vilho Linna
18.1.1921 - 25.9.1941

Kauko Kaario
11.12.1921 - 25.9.1941

Eino Jokinen
26.3.1907 - 28.9.1941

Johannes Ahonen
26.8.1901 - 28.9.1941

Teodor Ahti
4.10.1919 - 29.9.1941

Eero Multisilta
23.8.1923 - 2.10.1941

Tuure Heula
4.1.1907 - 22.10.1941

Erkki Helander
18.5.1916 - 23.10.1941

Kalle Tamminen
14.3.1904 - 24.10.1941

Uno Mäntyniemi
22.4.1907 - 24.10.1941

Eino Tuominen
21.9.1906 - 24.10.1941

Paavo Jaakkola
9.9.1904 - 24.10.1941

Vilho Eskola
17.12.1906 - 24.10.1941

Toivo Säteri
3.9.1905 - 24.10.1941

Oskari Korpilahti
5.11.1910 - 2.11.1941

Kalle Virtanen
20.11.1915 - 6.11.1941

Niilo Uuskallio
9.11.1901 - 10.11.1941

Mikko Rouhiainen
26.3.1901 - 28.11.1941

Teppo Tattari
18.12.1918 - 10.12.1941

Johannes Järvenpää
23.9.1904 - 10.12.1941

Frans Laurila
3.1.1897 - 20.12.1941

Yrjö Mattila
9.3.1920 - 24.1.1942

Mauno Ahola
15.12.1917 - 29.1.1942

Eino Tupala
13.11.1908 - 29.1.1942

Arvo Valtonen
16.11.1915 - 24.2.1942

Aarne Vesanen
12.12.1922 - 7.3.1942

August Mäkelä
23.4.1922 - 9.3.1942

Veikko Ollila
8.8.1921 - 12.4.1942

Antti Vuolle
30.11.1910 - 13.4.1942

Jaakko Jakobsson
31.8.1908 - 14.4.1942

Väinö Hellgrén
15.10.1914 - 17.5.1942

Toivo Laine
2.5.1918 - 22.6.1942

Pentti Hollo
4.10.1917 - 31.7.1942

Kalle Laakso
27.12.1917 - 19.9.1942

Toivo Härrikkä 24.5.1922 - 30.9.1942	Eino Mansikka 26.12.1913 - 3.6.1944	Arvo Majaus 30.9.1923 - 27.6.1944
Sulo Aimalahti 15.9.1915 - 17.10.1942	Matti Siljanto 10.11.1914 - 9.6.1944	Leo Hyssy 21.5.1916 - 19.7.1944
Oiva Soini 16.5.1922 - 17.10.1942	Erkki Tamminen 28.1.1914 - 14.6.1944	Johan Niemi 2.1.1908 - 19.7.1944
Frans Forstén 21.1.1907 - 15.3.1943	Eino Kerminen 26.7.1912 - 19.6.1944	Martti Heinonen 23.5.1922 - 4.7.1944
Tauno Rantanen 4.9.1912 - 13.9.1941	Arvo Tanhuanpää 8.7.1910 - 21.6.1944	Tauno Hannuksela 10.6.1920 - 7.7.1944
August Hakala 17.6.1902 - 25.7.1941	Pentti Helonen 13.9.1925 - 24.6.1944	Paavo Vatunen 17.9.1909 - 4.7.1944
Frans Lehtonen 22.7.1909 - 29.9.1941	Toivo Pietilä 23.1.1914 - 26.6.1944	Aarne Virola 8.12.1916 - 30.7.1944
Antti Lohkomäki 2.12.1923 - 14.4.1943	Väinö Savikko 11.1.1910 - 3.7.1944	Risto Pitkälähti 21.1.1924 - 17.7.1944
Kaarlo Helkavaara 20.4.1915 - 13.6.1943	Toivo Kuusivaara 20.3.1908 - 11.7.1944	Esko Toivola 12.6.1919 - 15.10.1944
Voitto Mäntynen 17.8.1917 - 23.8.1943	Esko Ahola 2.9.1920 - 16.6.1944	Toivo Nieminen 30.12.1906 - 9.10.1944
Kustaa Sirén 25.10.1880 - 25.9.1943	Eero Putkisto 25.7.1919 - 8.7.1944	Kalle Heikkilä 5.1.1905 - 5.10.1944
Väinö Salminen 18.6.1924 - 5.10.1943	Toivo Nenonen 19.12.1916 - 7.7.1944	Vieno Kulmala 12.1.1923 - 2.11.1944
Helge Koivukangas 5.12.1916 - 6.11.1943	Viljo Kivelä 9.7.1922 - 15.7.1944	Tuomo Taulamaa 17.8.1924 - 26.6.1944
Vilho Kuusinen 9.3.1914 - 12.2.1944	Unto Sipiläinen 10.7.1922 - 12.7.1944	Aaro Hagman 12.5.1924 - 1.7.1944
Risto Kyykoski 27.3.1908 - 3.4.1944	Erkki Niemelä 21.11.1923 - 19.7.1944	Lauri Laitinen 18.9.1910 - 21.6.1944
Vilho Erkkilä 15.7.1905 - 23.4.1944	Matti Järvensivu 20.2.1916 - 13.7.1944	Lauri Lehtinen 5.12.1909 - 24.8.1941
Matti Rauhala 30.12.1918 - 1.6.1944	Juhani Tulikoura 26.6.1924 - 13.7.1944	Eino Rajala 4.10.1922 - 1.7.1943

Eino Savinen
10.9.1923 - 30.6.1944

Viljo Oivio
24.4.1918 - 1.9.1941

Pentti Salo
30.5.1924 - 24.6.1944

Martti Eloranta
9.7.1925 - 8.7.1944

Kauko Nieminen
13.1.1924 - 24.6.1944

Eero Välimäki
7.12.1922 - 21.6.1944

Toivo Karhunen
1.8.1882 - 5.11.1944

Leo Torri
18.3.1921 - 3.8.1946

Jorma Ansami
15.4.1919 - 28.9.1946

*"Uskoin, toivoin
taistelimme,
Veremme eestäs
vuodatimme.
Nyt kasvois alla
isänmaa,
Meit' uusi aamu
odottaa."*

“Lapsisotilaana” Lempäälässä 1944

Muistelen, kuinka juna pysähtyi iltayöstä Lempäälän asemalle vaununpyörät pakkassäässä kitisten. Härkävau- nuista suoltautui joukko nuoria miehiä asemalaiturille. Oli 22. päivä helmikuuta 1944. Meidät oli julkisella kuulu- tuksella kokoon kutsuttu, katsastettu ja luokiteltu pari viikkoa aikaisemmin. Isänmaa tarvitsi lisää puolustajia. Hauhian ikäluokka, -26 syntyneet oli kutsuttu koulutet- taviksi. Useimmat olivat kotoisin Porista ja sen ympäris- tön pitäjistä. Kuin mausteeksi joukkoon oli ympätty kym- menkunta nuorukaista Karkusta, niiden joukossa minäkin tuloin silloin 17 ikävuotta täyttäneenä ensi kerran Lempääl- lään. Nukuin loppuyön Rukoushuoneella (Kalustajan ta- lon paikka).

Täällä oli ollut jo aikaisemmin koulutettavia joukko- osastoja, mutta “meitä varten” oli perustettu Jv. Koulut- tuskeskus 28 päiväkäskyllä 10.1.44. Siihen kuuluneet 2. ja 3. pataljoona sijaitsivat Sääksmäen Tarttilassa ja Toija- lassa. Lempäälässä sijaitsivat koulutuskeskuksen esi- kunta (Salomaan kiinteistö) ja 1. pataljoona, jonka 1. komppania majoitettiin Kansakoululle (lähellä Manttaa- litaloa), 2. komppania Mieskotiteollisuuskoululle, sen päätyhuoneissa myös pataljoonan esikunta, ja 3. kom- pania Naiskotiteollisuuskoululle. (Kotiteollisuuskoulut olivat nykyisen Pirkanmaan käsi- ja taideteollisen oppi- laitoksen paikalla.) Rukoushuoneelle majoitettiin patal- joonaan kuulunut krh-joukkue.

Hyvän joukon toistasataa alokasta käsittäneelle 2. kom- panielle, johon kuului ja jonka olot lähinnä tunsin, saatiin nukkumapaikat Mieskotiteollisuuskoulun kahdesta työ- salista. Puiet kerrossängyt tosin oli pakko työntää niin lähelle toisiaan, että sänkyparien väliin jäävässä tilassa mahtui liikkumaan vain kylki edellä. Oleskelutilaa, sel- laista ylellisyyttä oli kapeahkojen käytävien lisäksi vain pihamaalla. Ensimmäisiä toimia majoittumisessa oli pa- perisen patjapussin täyttö oljilla Iluksen suulissa. Nukku- minen juuri täytetyllä patjalla vaati lähes akrobaatin taitoja, mutta ajan oloon pussi kesyyntyi hyvinkin ruumiin mukaiseksi.

Jaettiin varusteet. Asetakit olivat mallia “Cajander 34”, suorat sarkahousut ja maihinnousukengät sekä karvalakit, joita pidettiin lähes kesään asti. Lienen tahattomasti herät- tänyt luottamusta erään kouluttajakorpraalin silmissä, koska hän näki vaivaa hakiessaan minulle sopivat varus- teet ja vaihto “maihinnousuni” saappaisiin. Muutaman päivän kuluttua samainen korpraali johdatteli minut kou- lun yläkertaan komppanian toimistoon vääpelin eteen.

Kirjoittaja kesällä 1944.

Aliupseerit tarvittiin kaikki kouluttajiksi, niinpä tehtiin alokkaasta kirjuri. Olin jokseenkin yllättyneet, kun lyhy- en haastattelun ja käsialanäytteen annettuani minut is- tutettiin kirjuriksi toimistoon. Ehkä valintaan vaikutti se, että minulla oli kokemusta konttoriharjoittelusta. Komppanian toimistossa ei ollut edes kirjoituskonetta, muista toimistovempaimista puhumattakaan. Puhelin oli, numeron muistan vieläkin: 194.

- Hesko ulkoa! tuhahti muuan upseereista toimistossa käydessään ja nähdessään alokkaan kirjurina.

- Huolehditte vaatekaapissani olevien saappaitteni kiil- lotuksesta! Tämä käsky tuli silloiselta komppanian pääl- liköltä ja kuvastaa silloin vallinneita asenteita.

Lähin esimieheni oli komppanian vääpeli. Hänen kans- saan työskentelin päivittäin, ja me tulimme hyvin to- meen keskenämme. Eh ehtinyt kuin silmäillä Heskoa (Henkilöstön sotilasasiapapereiden käsittelyopas) eikä minulta sotilaspalvelijankaan toimia sittemmin vaadi- tu, kun käteni alkoivat olla aamusta iltaan täynnä työtä. Asia huomattiin myös esimiesteni taholta, koska ennen

Ryhmäkuva Kotiteollisuuskoulun pihalta. Kirjuri kuudes oikealta.

pitkällä sain erään tosen alokkaan apulaiskirjuriksi.

- 6.00 Herätys
- 6.05 Aamuvoimistelu
- 6.20 Aamutoimet
- 6.45 Aamutee

Tähän tapaan muisteolen päivän palvelusohjelman alkaneen. Muutama minuutti päivystäjän riimäkästi karjaiseman "Herätys!" huudon jälkeen kaikkien tuli olla ulkona nelirivissä. Aamuvoimistelu merkitsi parin kilometrin juoksua pakkasessa Ahtialan järven jäällä, juoksua, jonka tarkoituksena oli jäät minulle hämäräksi. Kieltämättä yöilma tuviss oli lähes "veitsellä leikattavaa", mutta juoksusta myös monet sairastuivat. Itse keksin hyvin nopeasti erivapauden välttää rääkin kiiruhtamalla toimistoon kirjoittamaan päivän ohjelmaa ja vahvuusilmoitusta, jotka tuli toimittaa esikuntaan joka aamu klo 9:ään mennessä. Komppanian päällikkö laati viikon koulutusohjelman, josta yksityiskohtainen päivän ohjelma oli helppo kirjoittaa. Tiesin hyvin, mitä se merkitsi kavereilleni, kun ohjelmassa sanottiin "Harjoitus. Suljettu järjestys." Se oli sitä "äkseerausta", joka sai pojat hirtehisesti tuumimaan, että ei kai se sota mitään, mutta ne harjoitukset.

Nuorten miesten elämä oli niin ohjelmoitu aamusta iltaan, ettei siinä pitkiä toveja vapaaksi jäänyt. Sunnuntai-

sinkin harjoiteltiin, jos ei muuta niin kunnian tekoa. Kirjeitä kirjoiteltiin ahkerasti ja oli suuri ilo saada niitä. Mielellään olisi levännyt makuulla pienet vapaahetket, mutta petille pitkäkseen ei haluttanut käydä, sillä päiväpeiton oikominen kelvolliseen kuntoon oli aikaa vievää tarkkuustyötä.

Reilun kuukauden palveltuamme meidät arvioitiin jo kelvollisiksi sotilasvalaan. Vala vannottiin 26.3.44 Lempeällä kirkossa. Voisin melko tarkasti määrittää paikan, jossa silloin seisoin. Pojat eivät valan merkitystä liioin pohdiskelleet, se kuului sotilaan osaan ja sillä hyvä. Oli tärkeämpää, että sai unohtaa olevansa alokas ja että iltalomia alettiin myöntää. Varuskunnan rajat olivat ahtaat: Kanavan sillalta Kuokkalan koskelle, pitemmälle ei pääsyt iltalomalla. Mantaalitalolla näytettiin elokuvia ja lotkahvilasta sai ostaa kahvinkorviketta. Halusin laulaa mieskuorossa, sen harjoitukset pidettiin myös "Mantulla". Ne olivat ensi askeleita pitkällä kuorourallani. Pääsiksi myönnettiin ensimmäiset kotilomat ja luonnollisesti kirjoitin toisten joukkoon myös oman anomukseni. Oli verraton tunne, kun pääsi muutamaksi päiväksi kotiin.

Päästyämme talven pakkasista ja kevään rospuuttokeleistä palvelus muuttui siedettävämmäksi. Asetakit vaihdettiin kesäpuseroihin ja karvahattu kenttälakkiin. Maas-

toharjoitukset jatkuivat Innilän kankaalla, siellä päin oli myös ampumarata. Kirjurinkin oli määrä käydä ammu-noissa. Muutaman kerran kälvinkin, kunnes väälpele tuumi, että kirjuria tarvitaan toimistossa, me ammuimme kynällä, ja täytti ammuntakorttini. Kivääri oli minullekin annettu, puhdistinkin sen ja panin telineeseen. Tarkastuksessa oli aseeni löydetty telineestä hyvin nokisena ja sain nuhteet. Ihmettelin, miten se on mahdollista, kun en ole asettani edes käyttänyt. Selitys löytyi: kaverit olivat hoksanneet, että asettani voi telineestä lainata harjoitukseen ja siten oma ase säilyy puhtaana. Sen jälkeen kivääriä varastoi-tiin.

Kävin rokotuksessa toisten mukana "Mantulla", muu-ton minulla oli oma palvelusohjelmani. Kirjurin tomen-kuvaan kuului mm. puhelimen päivystäminen, postin hakua ja jakelua, muonatupakoiden jakelua, päivärahojen maksua, kortistojen ja tilastojen pitoa, monia määrääi-kaisilmoituksia, mm. mielialailmoitus, lähtevien ja saa-puvien "Hesko-asiat", yksinpä täitarkastuspöytäkirja-kin.

Pitkänsillan pielessä, nykyisen venevalkaman lähetty-eillä oli sauna, jossa kävimme suomalais-kansalliseen tapaan lauantaisin. Muistaakseni kerran kuussa ryhmän-johtajat tarkastivat ryhmänsä miesten alusvaatteet ja il-moittivat tomistoon, missä määrin täitä oli löytenyt. Täil-liset vaatteet vietiin omaan saunaosastoon, jossa kuu-muudella yritettiin saada pesäero syöpällisistä. Ehkä siinä osaksi onnistuttiinkin. Kokosin saamani tiedot, laskin montako prosenttia pojista oli puhtaita, montako täällisiä ja toimitin kirjallisen ilmoituksen esikuntaan.

Kouluttajiamme väälpele kirjurilleen antamassa ku-vassa. Vasemmalta: alik. Miikkulainen, korpr. Neva, luutn. Ahonen, alik. Mykänen, kompp. pääll. luutn. Nisula, alik. Ripatti, väälpe. Hajanti, luutn. Tikka, alik. Iivonen, korpr. Koponen ja alik. Karppinen.

Ruokailu tapahtui koulun pihassa sijainneessa parak-irakennuksessa. Keitot olivat hyvin vesipitoisia ja pe-runat joskus paleltuneita. Voinappi saatiin kerran päi-vässä, samoin juuston pala. Tummaa ruislimppua sai kyllä reilusti, mutta ei nälkä silti ollut mikään vieras ilmiö, varsinkin jos ei saanut kotoa ruokapaketteja. Muistelipa eräskin mukana ollut käyneensä loppuke-sästä perunavarkaissa täkällisestä perunapellosta.

Varuskunnan sairastupa oli Maakalan talossa. Komp-panian lääkintäaliupseeri johdatteli sairaksi ilmoittau-tuneet sinne lääkärin vastaanotolle. "Bronchitis", oli usein kuultu diagnoosi lääk. luutn. Brehmeriltä. Lie-västä sairaudesta sai vp:ta (vapaata palveluksesta), vai-keampia hoidettiin sairastuvalla tai lähetettiin sotasai-raalaan Tampereelle. Mm. tulirokkopotilaita jouduttiin hoitamaan.

Kesään päästyä oli varsinainen koulutus annettu, mut-ta harjoitukset jatkuivat. Lempäällä puki kesäpuvun yl-lensä ja tuntui huomattavasti viihtyisämmältä palvelus-paikalta kuin talvipakkasilla. Olimme kotiutuneet. Uu-tisia sodan kulusta seurasi lähinnä sanomalehdistä, sillä radiota ei ollut. Suurhyökkäys Karjalan kannaksel-la samoin kuin maailmantapahtumat tulivat kyllä tie-toomme, mutta ne asetettiin "sinne taustalle", sillä tärkeimmältä tuntui se, miten meidän käy. Komppani-astamme lähetettiin pieniä ryhmiä erikoiskoulutukseen kuten sotakoirakouluun, muutamat pääsivät heinätoihin lempäläisille maatiloille, heillä oli siellä myös tarkkai-lijan tehtäviä. Pitäjämme pohjoispäästä kuului aika ajo-in viestejä epäillyistä desanteista ja sen laatusesta toimin-nasta, että piti lähettää sotilaspartio ottamaan selkoa tapahtumista. Eikä niitä turhan takia lähetetty. Eriko-isesti täällä yritettiin suistaa junia kiskoilta.

Olimme lähtövalmiita koulutuksemme mukaisiin teh-täviin, sen myöhemmin vasta olen tiedostanut. Onneksemme lähtökäskyä ei vain kuulunut. Olen kuullut sel-laisenkin arvion, että meitä, myöhemmin myös "lapsi-sotilaksi" sanottuja säästettiin mahdolliseksi Salpalin-jan puolustajiksi. Kesän päättyessä tapahtui sotatoimis-sa ratkaisevia käänteitä rauhaa kohti. Niinpä kotirinta-malla vallinneen ankan työvoimapulan vuoksi maan-viljelijäperheiden pojat lomautettiin syyskuun alussa sadon korjuuseen heti, kun aseet rintamalla olivat vai-enneet, ja 2. 10.44 ensimmäisten joukossa tapahtui joukko-osastomme lopullinen kotiuttaminen. Sotilaspas-siini on merkitty 7 kk 10 pv palvelusta Jv. Koul. k. 28:ssa, joka lakkautettiin armeijan päiväkäskyllä 19.10.44, tasan kuukausi rauhansopimuksen solmimi-sestä.

Kuluneet viisikymmentä vuotta eivät ole näitä muisti-kuvia paljonkaan haalistaneet.

Väinö Valtonen

Vanha arkkiveisu

Arkkiveisulla tarkoitetaan alkuaan irtoarkkiin tai vihkoseen painettua runoa hengellisistä tai maallisista aiheista, kuten historiallisista tapahtumista, murhista tai tulipaloista. Hengelliset arkkiveisut olivat yleisiä jo 1670-luvulla ja monet tunnetut virtemme ovat alunperin levinneet arkkeina kansan keskuuteen. Merkittävimpiä hengellisten arkkiveisujen sepittäjiä olivat Abr. Archenius ja Tuomas Ragvaldinpoika. Maalliset arkkiveisut pääsivät muotiin 1700-luvun lopulla, niiden tekijöistä mainittakoon Anterus Aschelinus ja Sakari Lithovius, jotka tekivät lauluja historiallisista tapauksista. Useat arkkiveisut ovat muuttuneet yleisiksi kansanlauluiksi, kuten Läksin minä kesäyönä käymään.

Vuonna kuusikymmentäkuusi tuli Suomehen laki uus,
viinaa kiellettiin keittämäst,
juomapäiviä viettämäst.

Se meininki oli keisarill
ett' viinaa ei olis juomarill
leipää riittäis Suomessa
jokaisen miehen huoneessa.

Laulu on koottu kolmesta,
kahvista, viinasta olvesta,
nuorten laulettavaksi
sekä kuunneltavaksi.

Tyrvälästä on kotoisin
se kuin laulun kokosi
Tammeretta likeltä
Antti Hammar nimeltä.

Ne jotka asuu saunassa,
on kahvepussit naulassa
keittävät saunan pesässä
leivisköittäin kesässä.

En minä tarkoita ahneita,
jotka ei osta kahveja,
vaikka he kuppinsa kumooopi
kuin heille joku tarjoopi.

...puuttuu parikymmentä säkeistöä
väliltä.

Kun viinaa omppi keitetty
ja tuomarilta määrätty,
myydään viinan sakosta,
lehmät, lampaat talosta.

Vaan joill ei ole taloa
eikä piisaa rahoja
ne vettä, leipää popsivat
ett viinaa keittää oppivat.

Eikös olis mukavaa,
että kukin kotonaan
olttä, viinaa valmistais,
sen kun talos tarvittais.

Ennen oli kellariss
olttä, viinaa tynnyriss.
Toista ämmät tekivät,
kun ne puutteen näkivät.

Tampereen seudulla alkoi arkkikirjallisuus lisääntyä nopeasti, kun tänne perustettiin kirjapainoja 1800-luvulla.

Arkkiveisukirjallisuuden huippukausi sattui 1800-luvun lopulle, mutta sitä harrastettiin vielä tämän vuosisadan alkupuolellakin. Arkkiveisujen paras puoli on se, että kansa saattoi niiden välityksellä ottaa kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin, puolesta ja vastaan. Näytteenä tästä pari esimerkkiä. Edellisen olen oppinut lapsuudessani Tampereella, jälkimmäisen tallettanut Lempäälässä.

Nyt viina omppi lopussa
ei ole mitään pullossa
eikä tietoo kaljasta,
vettä juodaan paljasta.

Jos loppuis prännit kaupungist'
ja pottuolut porvareist,
piisais perheen ravinnoks
vilja omast vainiost.

Pottuolut ämmistä
on kuin tehty mämmistä
kurkun jättää karvaaksi
silmät tekee harmaaksi.

Jos nyt joku vaivastan,
lauluteko palkastan
viinaryypyn laittaisi
kahveeta en kaipaisi.

Vaan mistäs viinaa otetaan,
kun ei sitä polteta
pottuolut lanua
en mä liioin halua.

Eeva Anero

Lempääläisiä urheiluseuroja ja urheilijoita vuosisadan alussa

Järjestäytyneen urheilutoiminnan ja urheilukilpailujen järjestämisen alkuvuodet Suomessa ajoittuivat 1870- ja 80-lukujen vaihteeseen. Alkamisvuodet vaihtelevat jonkin verran harrastetusta urheilulajista ja paikkakunnasta johtuen. Vanhimmat seurat Suomessa, Hämeessä sekä myöskin Lempäälässä ovat metsästysseuroja ja metsästysseuramuntau harrastavia seuroja. Hiihdon, painin, voimistelun ja luistelun alkuvuodet Hämeessä ovat 1880-luvulla. Seuraavalla vuosikymmenellä tulivat mukaan yleisurheilu (silloisen sanonnan mukaan vapaaurheilu) sekä pyöräily, uinti ja naisvoimistelu. Yleisin urheiluseurojen perustamistapa tuohon aikaan - varsinkin maaseudulla - oli, että ne perustettiin jonkin aatteellisen seuran yhteyteen alaosastoiksi. Tällaisia yhdistyksiä olivat nuorisoseurat, palokunnat, raittiusseurat, maamiesseurat ja työväenyhdistykset.

Tiedot lempääläisen urheiluharrastuksen alkuajoista ovat perin puutteelliset. Täysin varmaa ja aukotonta kertomusta siitä on nyt enää mahdotonta saada. Metsästys ja metsästysseuramuntau ovat täällä saaneet alkunsa 1800-luvun lopulla. On myös varsin todennäköistä, että hiihto ja yleisurheilu ovat peräisin lähes samoilta ajoilta, vaikka ehdotonta varmuutta tähän ei olekaan.

Tiettävästi vanhin lempääläinen urheiluseura on vuonna 1896 perustettu Lembois Jaktförening. Seuran jäsenet olivat päätasiassa tampereläisiä, mutta metsästysmaat Lempäälän Nurmenkulmalla. Seura toimii edelleen. Sen nimi on nyt vaihdettu Lempäälän Metsästysseuraksi. Seuran kotipaikka on Tampere, ja metsästysmaat sijaitsevat Multialla. Seura on Suomen viidenneksi vanhin metsästysseura. Perustajajäseniä oli 16. Nyt jäsenluku on yli 40.

Kolme vuotta myöhemmin (1899) perustettiin Lempäälän metsästys- ja ampumaseura. Sen perustajana toimi Lastusten kartanon omistaja, metsänhoitaja Ernst Kingelin. Syystä tai toisesta seuran toiminta loppui jo vuonna 1901, ja seura ilmoitti lahjoittavansa omaisuutensa Lempäälän Nuorisoseuralle sillä ehdolla, että Nuorisoseura kesäisin järjestää kilpailun ampumisessa ja urheilussa.

Lempäälän Nuorisoseura perustettiin vuonna 1895. Seura järjesti jo alkuvuosistaan lähtien kesäjuhlat ja on luultavaa, että näissä juhlissa myös urheiltiin. Pöytäkirjoista tämä ilmenee edellä mainitulta vuodelta 1901, mutta samassa pöytäkirjassa on viittaus siihen, että urheilukilpailuja olisi ollut ennenkin. Nuorisoseuralle valmistui oma toimitalo vuonna 1903 ja heti vuoden 1904 alussa perustivat ylioppilas Max Ticklen ja lyseolainen Eino Örling (Havas vuodesta 1906) voimistelu- ja urheiluseuran Nuorisoseuran alaosastoksi. Tämä seura otti sitten vuonna 1917 nimekseen Lempäälän Kisa. Tällä hetkellä Lempäälän Kisa on eräs vanhimmista edelleen toimivista SVUL:n Hämeen piirin jäsenseuroista. Todennäköisesti Kisa on yhdeksänneksi vanhin.

Vuonna 1912 perustettiin Kuljun Metsästysseura. Varsinkin alkuvuosina olivat jäsenet lähes kaikki tampereläisiä. Vuonna 1933 perustettiin Lempäälän Metsästäjät sekä vielä samalla vuosikymmenellä Sarvikkaan ja Nurmen Metsästysseurat. Kaikki nämä metsästysseurat toimivat edelleen.

SVUL:n Tampereen piirin jäsenseurana mainitaan vuoden 1916 luetteloissa urheiluseura Kontio ja tämän seuran kotipaikkana Kulju. Jäsenmäärä 13. On mahdollista, että kysymyksessä olevalla paikkakunnalla tarkoitetaan Nokialla Kuloveden rannalla olevaa Kuljua.

Lempäälässä toimi 1920- ja 1930-luvuilla myös verkkopalloseura. Seuralla oli tuohon aikaan tenniskenttä Lempäälän vanhalla urheilukentällä (noin 500 metriä keskustasta pohjoiseen maantien ja rautatien välissä). Samoihin aikoihin oli Lempäälässä kaksi tai kolme yksityistä tenniskenttää. Seuran toiminta lienee samunut 1930-luvun lopulla. Joitakin aikoja sitten on tämän seuran arkistoja löytynyt Sotavallan kartanosta.

Vuonna 1930 perustettiin voimistelu- ja urheiluseura Lempäälän Lempo. Uusi seura otti lajeikseen samat lajit kuin Kisallakin oli, ja näin ollen kysyttäneen, miksi sitten perustettiin uusi seura. Syitä saattoi olla useista-

Lempääläisiä urheiluveteraaneja, vas. Olavi Kallio, Erkki Saari, Niilo Niinimäki, Eino Nieminen ja Urho Lehtinen. Kuva vuodelta 1964.

kin. Kisa oli tuolloin edelleen Nuorisoseuran alaosasto, vaikka se harjoittikin täysin itsenäistä urheilutoimintaa. Ehkä kuitenkin haluttiin saada täysin itsenäinen seura. Kisan toiminta oli myös jonkin verran laimentunut parin vuoden takaisista vuosista ja oltiin ehkä tyytymättömiä Kisan toimintaan. Uuden seuran tarkoituksena oli kai saada aikaan viirempi toiminta. Seuraavan vuoden syksyllä alkanut sota aiheutti sen, että emme tiedä, miten Lempo olisi onnistunut yrityksessään. Toiminnan viimeinen vuosi oli 1941.

Näyttää siltä, että 1920- ja 1930-luku olivat kyläseurojen perustamisen suhteen vilkasta aikaa. Kerrotaan eräässä hämäläispitäjän kylässä olleen kolme seuraa. Lempäälässä ainoa kyläseura lienee ollut vuonna 1923 perustettu Mattilan Innostus, jonka toiminta oli ajoittain melko viirettä. Kylässä tapahtuvaa urheiluaq ilman seuran perustamiseen johtanutta toimintaa on sen sijaan ollut eri puolilla pitäjää. Ainakin Kuljussa ja Sääksjärvellä tällainen toiminta saavutti tietynlaisen jatkuvuuden niin, että talvisin järjestettiin 1930-luvulla useana vuonna peräkkäin niiden kyläkuntien välisiä hiihtokilpailuja, joissa varsinaisesti viestinhihto oli päätapahtuma. Kilpailut olivat vuorotellen Kuljussa ja Sääksjärvellä.

Suojeluskuntaurheilu (myös lotat) muodosti 1920- ja 1930-luvuilla merkittävän tekijän eri paikkakunnilla varsinkin massaurheilun alalla. Merkittävimmät urheilulajit tässä toiminnassa olivat hiihto, yleisurheilu, voimistelu, ampuminen ja pesäpallo.

Monilla aatteellisilla yhdistyksillä oli tuolloin tapana vuosittain järjestää kaikilla avoimia kilpailuja ainakin hiihdossa ja yleisurheilussa. Palokuntien kesäjuhliissa oli urheilukilpailuilla aina merkittävä osuus. Suuren määrän osanottajia keräsivät Mannerheimin Lastensuojeluliiton vuosittain järjestämät lasten maastojuoksu- (silloisen sanonnan mukaan murtomaajuoksu-) ja hiihtokilpailut. Aivan erityisen maininnan arvoista oli noihin aikoihin edellä mainitun yhdistyksen uimaopetustoiminta. Uraa uurtava uimakoulutoiminta käynnistyi Lempäälässä 1930-luvun puolivälin vaiheilla.

Kaikesta huolimatta oli urheilutoiminta tuohon aikaan mittasuhteiltaan suhteellisen vaatimatonta, mikäli otetaan vertailukohdaksi nykyinen tarjonta sillä alalla. Niinpä oli varsin yleistä, että toimintatarmoa pursuavat pojat järjestivät omia pihakilpailujaan kaikissa vähänkin urheilutoimintaan sopivissa paikoissa.

Olen kertomukseni alkuosassa rajannut kuvaukseni si-

ten, että käsittelen aikaa ennen toista maailmansotaa. Aion jatkoissakin noudattaa samaa periaatetta. Kerron lyhyesti muutamasta Lempäälässä asuneesta urheilijasta ja urheilujohtajasta, joiden urheilullisen elämänsä kaaren tähtihetket sattuvat tuolle ajanjaksolle.

Eino Havas (1885-1962) oli Lempäälän kirkonkylän kansakoulunopettajien Oskar ja Mathilda Havaksen poika, joka nuoruudessaan ja kouluaikanaan vaikutti merkittävällä tavalla ja monipuolisesti lempääläiseen kulttuurielämään. Valmistuttuaan voimistelunopettajaksi vuonna 1911 hänet valittiin opettajaksi Kotkaan. Vielä Kotkassa oloaikansa alussa hän muutamana kesänä oli joissakin tehtävissä täällä Lempäälässä. Hän oli hyvä voimistelija, ja hänet oli valittu vuoden 1912 Tukholman olympiakisoihin lähtevään joukkueeseen, mutta ennen kisoja sattunut umpisuolen tulehdus ja -leikkaus teki osallistumisen mahdottomaksi. Kisoissa hän kyllä oli mukana Suomen Urheilulehden kirjeenvaihtajana. Kotkan poliisimestariksi hänet valittiin vuonna 1918. Hänen vaikutuksensa Kotkan ja koko Kymenlaakson yhteiskuntaelämään eri aloilla muodostui hyvin merkittäväksi.

Max Ticklen (1882-1960) syntyi Helsingissä. Hän jäi jo verrattain varhain orvoksi ja Maxin setä, joka oli pappi, otti hänet hoitoonsa. Setä toivoi Maxin lukevan papiksi ja sen tähden hänet pantiin Turun klassilliseen lyseoon, josta hän tuli ylioppilaaksi. Hän ei ollut kuitenkaan kiinnostunut papin ammatista, vaan hakeutui rautateitten palvelukseen. Hän tuli ilmeisesti vuonna 1903 työhön Lempäälän asemalle, jossa hän lienee toiminut harjoittelijana kirjurin tai junanlähettäjän tehtävissä. Vuonna 1904 hän yhdessä Eino Havaksen kanssa perusti Lempäälän Nuorisoseuran voimistelu- ja urheiluosaston. Oli luonnollista, että Max Ticklen toimi tämän osaston johtajana, sillä olihan hän 3 vuotta vanhempi ja 18-vuotias Eino Havas kävi vielä tuolloin lyseota. Vuoden 1904 lopulla tai seuraavan vuoden alussa Max Ticklen lienee muuttanut pois Lempäälästä. Hänen myöhemmistä vaiheistaan tiedetään, että hän toimi asemapäällikkönä Ähtärissä. Tästä virasta hän aikanaan jäi eläkkeelle.

Martti Virtanen, vuodesta 1935 **Palomäki** (1891-1943) oli 1920- ja 1930-luvun lempääläisen urheiluelämän voimahahmoja. Hänen vaikutuksensa Lempäälässä ulottuu myös monille aloille. Martti Virtanen tuli mukaan Kisan toimintaan vuonna 1921 ja valittiin puheenjohtajan tehtävään vuonna 1923. Tätä tehtävää hän hoiti toistakymmentä vuotta. Tänä aikana hän johti myös Hämeen Nuorisoseuran Liiton urheilutoimintaa. Martti Palomäki

oli todella intomielinen urheilujohtaja, joka kaikissa tilanteissa jaksoi innostaa ja kannustaa. ERäs hänen kaikkein tärkeimpiä johtoajatuksiaan oli pitää puoluepolitiikka pois urheilun piiristä. Niin merkittävää hänen panoksensa lempääläisessä urheiluelämässä oli, että kun hän vuonna 1937 muutti Toijalaan junailijaksi, ei hänen jättämälänsä aukkoa pystytty täyttämään, vaan seurauksena tuli urheilutoimintaan merkittävä laskukausi.

Niilo Niinimäki (1894-1967) oli poikaurheilun vankka kannattaja ja vetäjä parin vuosikymmenen ajan. Mieluisasti hän oli viemässä poikia eräretkille ja luonnon pariin. Monet ikäpolvet hän ehti aikanaan vetää liikunnallisten harrastusten pariin. Tämän lisäksi häneltä riitti aikaa moniin yhteiskunnallisesti arvokkaisiin harrastuksiin. Niilo Niinimäki toimi Tampereella junanlähettäjänä, mutta kun Aavasaksalle tuli asemapäällikön virka auki, hän pääsi sinne. Hän oli vanha Lapin kävijä ja pääsi näin mielimaisemiinsa. Eläkepäivillään hän vietti Lempäälässä. Niinimäki oli myös arvostettu mäenlaskun asiantuntija.

Urho Lietsamon (1906-1987) oarhaat lajit olivat yleisurheilu, hiihto ja ampuminen. Jo verrattain varhaisessa vaiheessa hän joutui toimitsija- ja johtamistehtäviin. Näitä tehtäviä sitten riittikin noin 40 vuotta. Hänen luonteenpiirteisiinsä kuului se, että hän otti vastuun toiminnan vetämisestä silloin, kun muita vastuun kantajia ei tuntunut löytyvän ja edessä olivat vaikeat ajat. Urho Lietsamon sisaret ja veljet olivat myös mukana urheilutoiminnassa. Annikki Karvonen (o.s. Lietsamo) oli hyvin merkittävässä tehtävässä voimistelunopetuksen ja kouluhallinnon aloilla. Hän opetti voimistelua ja urheilua Suomen Urheiluopistossa, Helsingin yliopiston voimistelulaitoksella ja Tyttönormaalilyseossa sekä toimi kouluhallituksessa voimistelun tarkastajana 12 vuotta. Urhon veljistä Osmo saavuttoa menestystä hiihtäjänä ja kiekonheittäjänä.

Iivari Tuomisto (1884-1953) oli painija ja painivalmentaja. Hän voitti Suomen ja Venäjän mestaruuden raskaassa sarjassa vuonna 1906, jonka jälkeen hän ryhtyi ammattipainijaksi ja voitti maailmanmestaruuden Pietarissa vuonna 1915. Painivalmentajana hän oli Ruotsissa vuosina 1911-12. Lempäälässä hän asui vuodesta 1911 lähtien noin kymmenen vuoden ajan. Kun Tuomiston hyvä ystävä Eino Havas, joka toimi Kotkan poliisimestarina, tarvitsi apulaispoliisimestaria, hän kehotti Tuomistoa hakemaan siihen virkaan. Tuomisto haki ja valittiin virkaan. Kun sitten Lahdessa tuli auki

poliisimestarin virka, Tuomisto valittiin siihen virkaan. Tuomisto oli myös amatöörintyöntekijä, ja hän esiintyi 1930-luvulla mm. koko illan elokuvissa.

Jääkärimajuri Julius Saaristo (1891-1969) asui eläkkeellä ollessaan Lempäälässä. Heinäkuun 17. päivänä 1952 seisojien 61-vuotias Julius Saaristo uljaana ja ryhdikkäänä Lempäälän kirkkotorilla kannatellen kädessään olympiasoihtua niiden 20 minuutin ajan, kun soihtu pysähtyi Lempäälässä matkallaan Helsingin olympiakisojen avajaisiin 19.7.1952. Neljäkymmentä vuotta aikaisemmin Julius Saaristosta oli tullut Suomen ensimmäinen keihäänheiton olympiavoittaja Tukholman olympiakisoissa 1912. Hän voitti ensin hopeamitalin paremman käden keihäänheitossa, ja kolme päivää myöhemmin hänestä tuli kultamitalimies voitettuaan molempien käsien yhteistuloskilpailun. Samalla hän teki kaksi uutta maailmanennätystä. Hän heitti paremmalla kädellä 61,00 ja yhteistuloskilpailussa 109,42. Vielä kahdeksan vuotta myöhemmin hän tuli Antwerpenin olympiakisoissa neljänneksi varmistaen siten Suomen olympiahistorian ainoan nelosvoiton.

Aarne Siren (1895-1990) sai kipinän yleisurheilun harrastamiseen jo poikavuosinaan Lempäälässä. Kilpailumisen hän aloitti vuosien 1914-15 vaiheilla. Tampereelle muutettuaan hän aluksi edusti Tampereen Yritystä, mutta siirtyi siitä sitten Tampereen Pyrintöön. Hän kilpaili menestyksellisesti 100 metrillä, aitajuoksussa ja pituudessa. Hänen paras lajinsa oli kuitenkin sveiväshyppy, jossa lajissa hän aikanaan kuului maamme kärkihyppääjiin. Eräänä vuonna 1920-luvun alkupuolella hänellä oli sen vuoden kärkitulos maamme seiväshyppytilastossa. Vuosi 1924 muodostui hänen parhaakseen. Karsintakilpailuissa Pariisin olympiakisoihin hän hävisi voittajalle Y. Helanterälle yhden sentin ja karsiutui näin olympiakisoista, koska vain voittaja lähetettiin mukaan. Tästä kilpailusta on hänen ennätystuloksensa 371. Muistutettakoon tässä yhteydessä, että tuohon aikaan hypättiin bambuseipäillä ja alastulopaikkana oli pieni purukasa, johon oli syytä pudota jaloilleen, jotta ei loukkaisi itseään. Suomessa yllettiin 4 metriä ensimmäisen kerran vuonna 1929 (J. Lindroth 401). Aarne Siren lopetti kilpailumisen 33-vuotiaana vuonna 1928 ja keskittyi kehittämään perustamaan A & P Sirenin kauppaliekettä. Aarne Sirenin veljet Hannes, Paa-vo, Otto ja Martti osallistuivat lempääläiseen urheilutoimintaan.

Aukusti Tapolan (1885-1968) kilpailu-ura alkoi Hämeen Nuorisoseurojen välisissä 5 x 2000 metrin viestin-

Voimistelujoukkue, joka voitti komean sarven vuonna 1910. Vasemmalta Eino Havas ja Lauri Lundahl (Terästö). Muiden nimet eivät ole tiedossa.

juoksussa. Tällaiset viestinjuoksut olivat vuosisadan alkupuolella hyvin suosittuja. Onnistunut ankkuriosuus heti ensimmäisessä viestissä kannusti jatkamaan ja Aukusti olikin useita vuosia Lempäälän kantavia voimia tässä viestissä, jossa Lempäälän menestys oli hyvä. Aukusti Tapolan parhaat juoksumatkat olivat kuitenkin 5000 ja 10.000 metriä. Hän voitti näillä mielimatkoillaan useita kilpailuja, joissa vastustajina oli maakunnan nimimiehiä. Parhaimman kilpailunsa Aukusti Tapola juoksi vuonna 1914 Tampereen Yrityksen järjestämässä kansainvälisissä kilpailuissa 10.000 metrillä, jossa hän oli johdossa vielä 8000 metrin kohdalla, mutta sai lopussa päästää ohitseen kaksi kilpailijaa (Kokkonen ja Lahma). Kilpailu juostiin Pyynikin kentän lyhyellä radalla ja onhan varmaa, että kun miesjuokko kiertää tuon matkan lyhyellä radalla, rata on matkan loppupuolella jo melko huonossa kunnossa. Tähän nähden Aukustin aika 33,12,0 oli erittäin hyvä. Juuri

ensimmäisen maailmansodan edellä Aukusti Tapola voitti kolmena vuonna peräkkäin Lempäälässä maakunnallisen murtomaajuoksukilpailun, jossa reitti suuntautui joka vuosi eri suuntaan. Aukusti Tapolan veljetkin saavuttivat menestystä juoksijoina. Hanneksen paras matka oli 1500 metriä, ja Kustaa, myöhemmin jalkaväenkenraali ja Mannerheim-ristin ritari, juoksi koulupoikana piiriennätyksen 400 metrillä.

Noin 30-vuotias varatuomari **Toimi Tulikoura** muutti Lempäälään 1930-luvun puolivälissä. Täällä hän toimi henkikirjoittajana. Hän asui Lempäälässä noin 10 vuotta, josta ajasta noin puolet hän oli mukana talvi- ja jatkosodassa. Hän osallistui Lempäälässä moniin yhteiskunnallisiin tehtäviin. Ennen Lempäälään tuloaan hän vuonna 1928 osallistui Amsterdamin olympiakisojen 3-loikkakilpailuun tullen viidenneksi tuloksella 14,70. Vertailun vuoksi mainittakoon, että maailmanennätys oli tuolloin 15,52. Seuraavana vuonna Tulikoura voitti Suomen mestaruuden tuloksella 14,66. Vuonna 1930 hän joutui kuitenkin keskeyttämälleen urheilu-uransa loukkaantumisen vuoksi. Vuonna 1945 hän muutti Kuopioon, ja hänestä tuli vuonna 1957 Itä-Suomen hovioikeuden hovioikeudenneuvos. Urheilujohtajana hänellä oli hyvin merkittäviä tehtäviä. Hän oli Suomen Urheiluliiton varapuheenjohtaja vuosina 1955-63, puheenjohtaja 1964 ja liittovaltuuston jäsen 1964-68. Hän oli IAAF:n (Kansainvälinen Yleisurheiluliitto) hallituksen jäsen 1963-68. Tokion olympiakisoissa vuonna 1964 hän toimi Suomen joukkueen ylijohantajana.

Maailmansotien välisenä aikana 1920- ja 30-luvuilla Lempäälässä oli hyviä juoksijoita, jotka kamppailivat tasapäisesti maakunnan muiden juoksijoiden kanssa. Se oli sitä aikaa, jolloin Suomen juoksu-urheilussa oli sekä laatua että tasoa. Silloin Suomi juostiin maailmankartalle. Tähän tasoon näillä juoksijoilla ei ollut asiaa, mutta maakunnallinen tasokin oli tuolloin melkoinen. **Frans Mustila** oli parhaimmillaan heti 1920-luvun alussa. Hänen parhaat matkansa olivat 10.000 metrillä maratonin. Vielä 1952 Mustila oli juoksemassa oman osuutensa olympiasoihdun matkatessa Lempäälän alueella kohti Helsingin olympiakisoja. **Frans Laurila** juoksi parhaat tuloksensa 1920-luvun lopulla. Hänen matkojaan olivat 1500 metriä - 5000 metriä. Kun Laurilan vauhti alkoi hidastua, tuli vuoroon samoja matkoja juossut **Olavi Kallio**, jonka parhaat juoksijavuodet osuivat 1930-luvun puolivälin vaiheille. Parhaimmillaan Olavi Kallio oli maatojuoksijana. Siinä olivat lujilla kovatkin tekijät ja siinä hänelle kertyi arvokkaitakin voittoja. Aivan vuosikym-

menen lopulla pääsi **Erkki Saari** vauhtiin 400 metrin ja 800 metrin matkoilla. On syytä olettaa, että rauhanomaisissa olosuhteissa kehitys olisi vielä jatkunut, mutta talvisota vei parhaimman kipinän. Jatkosodan päätyttyä vuonna 1944 olivat parhaat vuodet jo auttamattomasti ohi.

Edellä kerrottu on vain pieni osa lempääläisestä urheiluelämästä ennen toista maailmansotaa. Urheilun harjoittamisen olosuhteet ja mahdollisuudet olivat siihen aikaan melko vaatimattomat nykyiseen verrattuna. Tämä on erityisesti muistettava vertailtaessa tuon ajan tuloksia nykyisiin. Vapaa-aikaa oli vähän. Työnteko oli raskasta, työpäivät pitkiä ja työviikot 6-päiväisiä. Tarjolla olevia lajeja oli maaseudulla vähän. Eri lajien suorituspaikat olivat perin huonot nykyisiin verrattuna. Väli- neetkin olivat toisenlaiset kuin nykyiset. Kaikesta huolimatta valtava innostus vei urheilua eteenpäin ja loi pohjaa nykypäivien kaikin puolin paremmille olosuhteille.

Vanhoja urheiluajoja muistellen kirjoitti vuonna 1974 Väinö Hopponen (1900-1979) runon Lempäälän Kisan 70-vuotisjuhlaan. Lainaan siitä tähän yhden säkeistön:

"Muistoista ois en jättää malta,
miehistä, jotka vielä kumpujen alta,
kertovat työstä, mitä he aikanaan teki,
kuinka oli silloinkin painava reki.
Kuvassa juoksee Ransujen pari,
kello kourassa Martti ja Jukka,
hulmuten heiluu Mustilan tukka,
Kalliot, Saaret voittoja jakaa,
kaikki on mukana, kukaan ei makaa."

Pekka Toivonen

Olympiasoihtu Lempäälässä vuonna 1952. Soihtua pitää kädessään vuoden 1912 keihäänheiton olympia-voittaja Julius Saaristo.

Erikoisia ruokaohjeita

Seuraavassa erikoisimmat ruokaohjeet, mitä museolla olevasta reseptivihosta löytyy.

Hernejuustoa

Herneet keitetään vedessä velliksi, sullotaan sihdin läpi, kaadetaan sekaan kipsivettä, jolla aine jähmettyy. Valmistetaan tavallisen juuston tapaan. Seoksesta puristetaan ulos vesi, tilliä ja kuminoita pannaan sekaan. Juusto asetetaan puristimeen joko kehään tai liinaiseen pussiin. 2-3 päivän päästä pannaan juusto ilmaan - ei päivään - kuivumaan. Jonkun aikaa säilytettynä muuttuu tämä juusto hajulleen ja maulleen samallaiseksi kuin lehmänmaidosta tehty juusto.

Hernemehua

Tyhjiä hernepalkoja, jotka tavallisesti heitetään hukkaan, kun herneet ovat niistä pois otetut, voidaan käyttää seuraavalla tavalla. Palot huuhdotaan, hakataan palasiksi ja keitetään vedessä, johon pannaan vähän soodaa. Keittoveden tulee kiehua silloin, kun palot pannaan pataan. Kun ne ovat kiehuneet pehmeiksi ja menneet rikki, (tav. 2 tunt.) siiivilöidään liemi ja keitetään kunnes se tulee siirapin sakeiseksi. Lämpimänä se kaadetaan purkkiin. Tämän mehun avulla voidaan talvella saada tuore herneenmaku soppaan.

Jämsän hiivaa

10 suurta perunaa keitetään 12 dl vettä soseeksi, jonka

jälkeen sose puristetaan seulan läpi ja siihen sekoitetaan 30 gr vähässä vedessä liotettua painohiivaa, samoin 1 täysi ruokalusikallinen vehnäjauhoja, 1 rkl sokuria ja 1 tl suolaa, jonka jälkeen seosta vatkataan ja saa sitte käydä. Vatkataan jälleen käymisen loputtua ja käydä uudelleen. Täten uusitaan 5 kertaa peräkkäin, jonka jälkeen hiiva on valmis. Säilytetään isohkossa lasiastiassa viileässä paikassa. 1 litran taikinaan käytetään tätä hiivaa 7-8 ruokalusikallista.

Uutta hiivaa valmistettaessa otetaan näin valmistettua hiivaa 3-4 ruokalusikallista (vastaa 30 gr painohiivaa) ja menetellään kuten yllä.

Hanhenmaksa

100 gr hiivaa
10 gr voita
sipulia runsaasti
paprikaa hiukan
suolaa hiukan
sokeria hiukan
1 dl maitoa tai kermaa
1/2 dl korppujauh, graham tai ruisjauhoja
Hienoksi hakattu sipuli ja voi käristetään ensin, sitte mukaan maito tai kerma ja hiiva, sitte muut aineet ja keitetään vähän aikaa.

Niin että siitä vaan ohjeet talteen ja kokeilemaan. Hernemehun kanssa pitänee odottaa kesää, mutta hyväähän kannattaa aina odottaa.

Raija Isotalo

Joulu, vuoden suurin juhla

Entisaikain maatalousyhteiskunnassa työtä tehtiin vuorokauden valoisina tunteina, joten kesällä työpäivät olivat ylipitkiä ja rasittavia, talvella taas työpäivät olivat lyhyitä. Vuoden pimein aika, joulun ja uuden vuoden väli, pyhitettiin ja käytettiin tarkoituksenmukaisesti lepoon ja seurusteluun. Joulusta, vuoden suurimmasta juhlasta, ovat minulle kertoneet Enni ja Väinö Lehtinen:

”Jouluksi siivottiin huoneet, mutta meillä niitä ei varsinaisesti kuurattu sillä tavalla kuin juhannukseksi. Lähellä joulua keitettiin räätiköitä, joista tehtiin räätikkäloora. Ja keitettiin punajuuria ja porkkanoita, joista tehtiin rosollia. Kirkonkylän kaupasta haettiin lipeäkalat, jotka pantiin likoamaan koivuntuhkasta tehtyyn lipeään. Ihan lähellä joulua muutettiin uudet oljet, kun silloin käytettiin olkia patjoissa.

Siellä maalla, missä minä olin, käytiin joulusaunassa aattona kuuden seitsemän aikaan, ja pantiin puhtaat vaatteet päälle, jotka olivat kauhean mukavan tuoksuiset. Ne otettiin jostain parsilta, ja laulattiin käsonkaulauskapulalla. Se oli hienoa, kun tällaiset pantiin päälle.

Saunomisten jälkeen kokoonnuttiin sinne suuren pirtti-

pöydän läheeseen, ja vaari asettui pöydän päähän. Kyllä siinä sitten oli pieni hartaushetki, tämän joulun sanoma luettiin. Sen jälkeen se syönti alkoi ja pöydässä oli sitten monenlaista syötävää. Ruoka sisälsi muun muassa kotonan palvattua lihaa, jonka minä erikoisesti muistan, koska pääsin vaarini kanssa saunaan maistamaan, joko liha on kystä.

Kun tämä ateriointi oli sitten saatu suoritettua, niin ei tehtykään kuten tavallisesti, että ruuat korjattiin pois pöydästä, ne päinvastoin jätettiin siihen pöydälle sellaisenaan. Tapana oli, että jouluyönä valvottiin, jopa kilpailtiin siitä, kuka pidempään jaksoi valvoa. En tiesä, edistikö yämä valvomista, kun oli välillä tilaisuus syödä siitä pöydältä näitä jouluruokia, vai paniko se nukkumaan. Mutta tuollainen ylensyöminen sittenkin taisi olla se väsyttävä tekijä, jonka johdosta sitten yksi ja toinen nukahti väkisinkin sinne pirtin lattialla oleville pahnoille.”

Eeva Anero

Lempäälän Jätehuolto Ky

Puh. 3676 378
autopuh. 949 231 328

**Ei enää ruosteista vettä
NAUTI PUHTAASTA VEDESTÄ**

Hanki kotilisi kotimainen painevesisuodatusjärjestelmä. Vain yksi patentoitu painesäiliö-ratkaisu, joka poistaa
**RAUDAN, MANGAANIN SEKÄ PUTKISTOA SYÖ-
VYTTÄVÄN HAPPAMUUDEN KAIVOVEDESTÄSI.**

PORAKAIVOPUMPUT, RENGASKAIVOPUMPUT,
PUHDISTIMET, MYYNTI, HUOLTO JA ASENNUS-
- KAIKKI SAMASTA TALOSTA.

**Porakaivot puhtaaksi ja tuottavaksi.
Viemärin aukaisut ja huuhtelut.**

KAIVOPUMPPU KY M. KULMALA

Lempäälä. Voit soittaa myös lit. puh. 931-3749 697,
auto 949-232 640

— ✂ — leikkaa talteen —

Lempäälä-Seura

myy

Kirsti Arajärven

Lempäälän historia

à 120 mk

Lempäälän valokuvia 1900-1991

-teosta

à 50 mk

**Koukkalan museoraitti
avoinna kesäkuukausina
ti-su klo 11-17, ma suljettu**

**Keskusta
Lempäälän
kunnallisjärjestö**

Suora Mieli
Turuntie 1004
LEMPÄÄLÄ
Puh. 375 1645

**Lempäälän
Sosialidemokraattinen
kunnallisjärjestö ja
puolueosastot**

MITTATYÖNÄ
Ovet, ikkunat, puutavaran höyläys ja kuivaus, ym.
**PUUTYÖ
RUOKONEN** ☎ **3676113**

**Lempäälän
Kokoomusyhdistykset**

Sääksjärven Puh. 367 2662
FYSIO•PISTE
FT. OMT erikoistuva Fysioterapeutti
Harri Laine Sari Ratas
TAMPEREENTIE 414 33880 SÄÄKSJÄRVI

*Joulun Rauhaa
ja toivorikasta
Uutta Vuotta Sinulle*

T: SKL:n Lempäälän po.

FYSIKAALINEN HOITOLAITOS
KUNTO-FYSIO
LEMPÄÄLÄ OP-Center, II-krs. p. 3752 223
– Fysikaaliset hoidot, mm. Laser – Hieronta
– Lääkintävoimistelu – Kotikäynnit
Timo Ojala Matti Korkiakangas
fysioterapeutti fysioterapeutti

**Vasemmistoliiton
kunnallisjärjestö**

Matkatoimisto
Jari Lundan Ky
Puh. 3750 900
LEMPÄÄLÄ Haikalantie 14

Paula Rämö

Puh. 3676 304
Tampereentie 340 37560 Kulju

**Parturi-
WELLA Kampaamo**
Tuula Koivu AVOINNA ma-pe 9-17
Sääksjärvi, Höytämö ☎ **3672 413**

K
LÄHIKAUPPA
E E R O
KULJU ARK. 9-20, LA 9-16

HEIKKILÄN LÄHILÄÄKÄIN Terveystieteiden
**TAMMER-
TUTKA**
LÄÄKÄRI JA
LABORATORIOPALVELU

Hämeenkatu 18, Tampere

AJANVARAUS
ma-pe klo 8-18
p. (931) 2231200

Laboratorio ilman
ajanvarausta

**SUOJAINPALVELU
REIJO LEHTONEN**

Ryynikantie 14, PL 16, 37501 LEMPÄÄLÄ
Puh./Fax (931) 3753 327, NMT 9400-612 650

*Hyvää Joulua ja
Menestyksestä Uutta Vuotta*

Kangasalan Lehtipaino Oy
Kotajärvi 2, PL 28 36201 Kangasala • Puh. 931-3772 882, Fax 931-3770 617

J. HAAPASALMEN PUUTARHA

KULJU puh. 367 6084

PARVIS-VEENE OY

37550 MOISIO
puh. 3751 888

Leipomo Ståhlberg ja Kumpp.

Om. Torkki ja Viskari
Lempäälä puh. 3750 323

HAUTAUSPALVELU

Pakkanen Oy

Lempäälä Tampereent. 22
puh. 3750 214 liikeajan jälk. 3738 854

tiimari

Lempäälä puh. 3750 462

RAKENTAJAN TAVARATALO

LAUTA OY

Lempäälä Puh. 931-3751 611

PARTURI-KAMPAAMO

Leena Nurmi Oy

Hakkarin Yrittäjätalo Puh. 3751 826
Sääksjärven Liikekeskus Puh. 3670 968

piippo-yhtiöt

LEMPÄÄLÄN KALUSTAJA

PUH. 3750 158

Lempäälän Ehtookoto r.y.

Osoite: Katopelintie 9, 37500 Lempäälä
Puhelin: 931-3753 133

Putkiliike P. NUORA Ky

37560 KULJU, Puh. 367 6100, 367 6380

HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA.

Mikkolan Lomamökit

Jaakko ja Ritva Mikkola, puhelin 3746 310

RAKENNUSURAKOINTI E. VUORINEN KY

LASTENKODINTIE 18
PUH. 3750 373

Lempäälän Kello ja Kulta

puh. 3750 606

Tekstiilikulma

Lempäälä, Himminpolku 1
Puh. 3750 220. Avoimena ma-pe 9-18, la 9-14

Lempäälän Luontaiskylpylä

LUONTAISHOITOLA • FYSIKAALINEN HOITOLAITOS
Uotintie 2, 37500 Lempäälä,
puh. 931-282 3111, ma-pe 9-16, su 12-18

Honkamajat

OULUSTA

MYynti: Peniti Ahonen
 NÄYTTILYALUE: Kesäisin pihassa, 18 km Tampereelta
 Puh: Hämeeenlinnan tieltä
 työ 3676 501, ill. 3752 664

Valoa
 ja
 lämpöä
 Jouluun!

HÄMEEN SÄHKÖ OY
 Maakunnan voimavara
 LEMPÄÄLÄN ALUE

**SÄÄKSJÄRVEN
 TAKSI**
 KALEVI KALLIO

Puh. 3672 996
 auto 949 634 326

KODINKALLI

LEMPÄÄLÄ VIRASTOTALO PUH. 3751 500

TAKSI 10041

NMT:stä tai eri verkkoryhmästä: 931-159 041

TAXI Rauli Sipilä
 Lempäälä
949 624 865

KEMIKALIO JA TEKSTIILI
SALO-SHOP

Puh. 3750 156 Lempäälä

*Kampaamo
 Aino Laine*

KELLOTIE 6, KULJU PUH. 367 6825

**Lempäälän Kirja- ja
 Paperikauppa**

Puh. 3751 437

*Joutila
 Parturi-Kampaamo
 Kemikalio*

Puh. 931-3750 258

KAIRIMO KY

Lempäälä, puh. 3750 422

**KULJETUSLIIKE
 E. Seppälä Ky**

Lempäälä Puh. 3749 668

**MÄKELÄN
 KUKKA**

Lempäälä puh. 3750 922

Fysioterapeutti-Niemi
Däivi Söderström
 Metsätähdentie 10
 37550 Moisala
 Puh. 3752 107

† **HAUTAKIVET**

KAIVERRUKSET HAUTAUSMAILLA
 KIVINÄYTTELY JA MYyntI ma-pe Piippukuja 14, Lempäälä

T. SAIRANEN

Puh. 3750 982, autop. 949-639 646

T:mt **ENTISÖINTIVERSTAS**
TIINA TOIVIO
 Tatekanpolku, Sääksjärvi
 ☎ 367 3102, 367 2263

Verhoilija
REIJO KERVINEN
 Kelsautie 1
 33880 Sääksjärvi
 Puh. 3672 142
 Suomen Verhoilijamestariliiton jäsen

SÄÄKSJÄRVEN APTEEKKI

Liikekeskus, Sääksjärvi puh. 3670 480
 Avoinna ma-pe klo 9-17, la 10-13,
 sunnuntaina ja juhlapyhien aattona suljettu.

KESOIL
P. LYYTINEN
 Sääksjärvi, puh. 367 0867

LempALA

KANGASKAUPPA
 puh. 3750 563

Himminpolku 1
 Avoinna: ma, pe klo 9-18,
 ti-to klo 9-17, la klo 9-14

Luotettava uudisrakentaja ja
 peruskorjaaja

Hannu Laitila Ky

Lempäälä. Puh. 949-238 820 ja lit. 3751 860

SILMÄASEMA

Tampereentie 2, 37500 Lempäälä. Puh. (931) 3752 700

AINA 2000 HINTAETUA.

**LÄHI
 KAUPPA**

MARKUNTORI
 Lempäälä puh. 3751 395

Ark. 9-20
 ja 9-18
 KIOSKI
 la 18-20
 su 11-20

Lempäälän Osto-Myynti ja Antiikki

OSTAA - MYY - VAIHTAA
DIVARI

PUH. 931-375 2133
 TAMPEREENTIE 4 (KIRKKOA VASTAPÄÄTÄ)

NISAMO OY

Niinikuruntie 3, 33880 SÄÄKSJÄRVI
 Puh. 931-3672 322
 KONEPAJATOIMINTAA LEMPÄÄLÄSSÄ

Parkettityö Arto Herala

puh. 3672 604, auto 949 361 410

MAANRAKENNUS KURKIOJA KY

Sipiläntie 6, 33880 Sääksjärvi
 Puh. 3670 820, 949-632 510

Tilitoimisto Raija Lehtonen Ky

OP-Center Lempäälä,
 puh. 3751 505, fax 3752 855

KÄSI JA
 TAIDE
 TEOLLI
 SUUS

LEMPÄÄLÄN KÄSITYÖKESKUS JOULLUULOJA

KÄSI JA
 TAIDE
 TEOLLI
 SUUS

JOULUPUKIN PAJA KOKO JOULUKUUN
 Vanha asema, puh. 375 2161, 367 0660

HÄMEEN KYLMÄHUOLTO

Koivulantie 10, 33880 Sääksjärvi
 Puh. 3671 220, 949-363 2215

Liike- ja mainoslahjat
Hootoo Oy

ELÄINLÄÄKÄRIASEMA
VETER

Väinölänkatu 15
TAMPERE 50
Puhelin
(931) 533 330

Päivystys ilman ajanvarausta
la klo 12-14 ja su klo 14-16.
Muina aikoina sopimuksen mukaan.

**LEMPÄÄLÄN 1
LEMPOISTEN
APTEEKKI**
Tampereentie 2
Puh. 3750 955

AVOINNA
ARKIPÄIVISIN 8.30–20.00
ARKILAUANTAISIN 8.30–15.00
PYHISIN 11.00–17.00

Kiittäen asiakkaitamme
22 vuoden yhteistyöstä
toivotamme

**RAUHALLISTA
JOULUA!**

**MÄKELÄN
KALUSTE**

Sääksjärvi. Puh. 3671 933

RAUHAISAA JOULUA
KIINTEISTÖNVALITYSLIIKE VEIKKO VÄNNI

Lempäälä, Tampereentie 23
puh. 931-3752 888, fax 931-3752 666

om. Anneli Viitanen
Hauralantie 25,
37500 Lempäälä

Puh.
375 2467

**VALMISTAN JUHLINNE
MAUKKAITA KOTIRUOKIA
26 VUODEN KOKEMUKSELLA.**

PAREMMAN PALVELUN

K HALLI MATTI

Lempäälän keskustassa

Puh. 3750 666

PALVELEMME
MA-PE KLO 9-20
LA KLO 8-18

Hakkarin
KARTANO

Kartano Ravintola Lempäälässä
- A-luokan tarjoilut -

Puh. 3750 785

Juhla- ja Pitopalvelu

Joulurauhaa!

Lempäälän Seurakunta

**VAIHDA EDULLISEMPAAN.
VAIHDA OSUUSPANKKIIN.**

LEMPÄÄLÄ

**KANSALLISPANKIN
SIJOITUSTILI**

Saat talletuksillesi kunnon koron vaikka

- ETUKÄTEEN
- KERRAN KUUSSA
- KERRAN VUODESSA

Pyydä päivän tarjous meiltä

KANSALLISPANKKI

LEMPÄÄLÄ 931-375 0711

Hyvää Joulua!

Med-Video on Suomen johtava terveydenhuollon video-koulutuksen tuottaja.

MED-VIDEO OY – MEDICAL VIDEO SERIES LTD.
Tampereentie 401, 33800 Sääksjärvi, puh. (931) 3676 388

YHDYSPANKKI

*Pankki, jonka asiakas kannattaa olla
Lempäälässä*

Kalvotila koro

PIRKAN KELLO
KANGASNIEMI
puh. 931-222 8925
Kuninkaankatu 19 33210 Tampere

Joulukortit

OMISTA NEGATIIVEISTA

TARJOUSHINTAAN: 270
(24x36 negatiiveista, hinta sis. kirjekuoret) alk. **270** mk/kpl

KAMERA·PISTE

Sirvalahdentie 2, LEMPÄÄLÄ Puh. 375 1659.
Palvelemme ma ja pe 9-18, ti-to 9-17, La sulj.

tamplast OY

Rajasilta 6, 33800 Sääksjärvi
puh. 931-367 0355, fax. 931-672 265

Luotettavaa laatua ammattitaidolla

RUISKUPURISTUS

- ruiskupuristeet
- tekniset ruiskupuristeet
- ruiskupuristeet puhdistilassa

SUUNNITTELU

- tuotekehittäely
- tuotesuunnittelu
- työkalusuunnittelu

TYÖKALUVALMISTUS

- ruiskupuristemuotit
- puristintyökalut

KONEISTUS

- tarkkuuskoneistukset
- alumiini-, kevytvanu- ja teräsosat

REINO POHJOSEN HARJAVALMISTAMO

**VALMISTETAAN
KAIKKIA
HARJATUOTTEITA
SEKÄ KONEHARJOJA
TEOLLISUUDELLE.**

REINO POHJONEN

Linnajärventie, 37560 KULJU.
Puh. 931-3676 099

*Lempäälän kunta tervehtii Lempäälä-seuraa ja
toivottaa tämän lehden lukijoille*

HYVÄÄ JOULUA

LEMPÄÄLÄN KUNTA

Maanantaisin ja torstaisin
joka kotiin Lempäälässä ja Vesilahdessa

LEMPÄÄLÄN • VESILAHDEN

Sanomat

puh. 931-3750 333

PUHTAAN YMPÄRISTÖN PUOLESTA

- ★ KAUKOLÄMPÖ
- ★ MAAKAASU
- ★ KIINTEISTÖNHUOLTO

Lempäälän Lämpö Oy

Puh. (931) 3744 111

KIILTO OY • PUH/TEL 931-280 8111
PL 250, 33101 TAMPERE FINLAND
KIILTO AB • TEL 08-732 8875
TÄBY SVERIGE

ARKISTOPALVELUT

KOULUTUS

KONSULTOINTI

- * hallinnollisten työnkulkujen kartoitus ja kehittäminen
- * asiakirjahallinnon kokonaisvaltainen kehittäminen
- * johdon ja henkilöstön kehittäminen ja koulutus
- * **ASIAKIRJOJEN TUHOUS LUOTETTAVASTI JA TEHOKKAASTI**

HR-SYSTEMS OY

Jouko ja Anita Kurko
(931) 374 6399

OP-Center II krs.

Ajanvaraus lääkäreiden vastaanotoille
arkisin klo 9-12

p. 3752 006

*Lempäälän LÄÄKÄRIASEMA
TOIVOTTAA KAIKILLE ASIAKKAILLEEN
HYVÄÄ JA RAUHALLISTA JOULUA!*

SOITA
JOULUTERVEISET

**Hyvää Joulua
toivottaa myös**

TPO

- tie parempiin yhteyksiin

Toivotamme kaikille ystävillemme
Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

Aino ja Heikki Kyykoski
Raija ja Eero Isotalo
Ritva Mäkelä ja Hannu Savolainen
Maija-Liisa Hämäläinen
Airi Leppänen
Eila Marjamäki
Terttu ja Jaakko Nurmesniemi
Leena ja Riitta Rekola
Kerttu Kuusi
Malli Mustila
Pirkko ja Arto Pajunen
Kirsti Isotalo
Terttu ja Jussi Peltomäki
Marketta ja Raimo Siren
Maija ja Olli Viitasaari
Hannu Kopola
Riitta Aavajoki ja Kari Kauppinen
Anna-Liisa ja Lauri Keskinen
Marja ja Reijo Fredriksson
Mirja ja Eero Ruotsila
Marja Kalske
Kaija ja Markku Sipilä
Pirkko ja Risto Luoto
Sirikka ja Matti Mäkinen
Riitta Valkeejärvi
Sirikka ja Matti Solin
Sinikka ja Jorma Kilpinen
Anna-Liisa ja Mauri Aikio
Laura ja Sauli Mäkelä
Aune ja Matti Piippo
Anni ja Reino Pohjonen
Malsku ja Pekka Rajasilta
Anneli ja Hannu Kiviaho
Anna-Maija Sikkinen
Kirsti ja Pekka Toivonen
Vainö Valtonen
Sisko ja Rauno Toikka
Lella ja Pekka Vuorinen
Arja ja Juha Raunio
Aino Toivonen
Hilikka ja Pentti Frigård
Liisa ja Juhani Pohjala
Kaija ja Pertti Keinonen
Annikki ja Seppo Soini
Carita ja Arto Koota
Soili ja Hannu Turkkinen
Helvi ja Pentti Suomalainen
Taimi Kataisto
Alice ja Erkki Rautanen
Pirita Hahl-Marjokorpi ja Ari Oksanen
Kaija, Kari ja Kiira Virtanen

Arja Haapalinna perheineen
Kaija ja Reino Seppälä
Päivi ja Markku Rantala
Leena ja Esa Pyykkö
Heli ja Jukka Väissi
Lea Jokela ja Kauko Perälä
Anja ja Lasse Aalto
Liisa ja Antero Kyrölä
Ritva ja Kauko Palmu
Keijukka Saari
Anna-Liisa ja Asko Ikävalko
Leena ja Sampsa Aaltio
Raili ja Jaakko Vuorinen
Helena ja Erkki Alapoti
Lahja ja Alpo Salminen
Raija ja Velkko Kivelä
Sisko ja Aarno Mikkola
Tuula ja Minna Ruohonen
Arja ja Raimo Nieminen
Laura ja Emil Takomaa
Else ja Jussi Lintusaari
Kaarina Kirvolä
Maru ja Matti Kaleva
Eila ja Ari Palm
Laila Nieminen
Aune ja Ville Ratas
Annikki ja Erkki Salo
Elina ja Pentti Kivi
Irma ja Martti Patojoki
Terhi ja Antti Timari
Riitta ja Lars-Gunnar Eriksson
Pirkko ja Pertti Karisola
Marja-Leena ja Antero Kekki
Reijo Sulkava
Annikki ja Erkki Salo
Sisko ja Viljo Valkama
Kaarina ja Toivo Lepistö perh.
Kirsti ja Jukka Kallio perh.
Irma Nuora
Jaana Koota
Anna-Maria Mustonen
Anja ja Onni Lundan
Marjatta ja Matti Latosaari
Pertti Kaleva
Eeva Koskimies
Tuula ja Antti Mikkola
Sirikka ja Pekka Hopponen
Pirjo Manninen perheineen
Maija-Liisa ja Jarmo Heikkilä
Pirjo ja Hannu Hietala ja työt

Lempäälä-Seura

toivottaa teille kaikille

perinteistä

Hyvää Joulua

sekä

antoisaa

Uutta Vuotta